

BIERNACKI KAROL – ANTAL TAMÁS

A HELYI TANÁCSOK DÖNTÉSHOZATALI MECHANIZMUSAI (1950–1990)

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM,
BUDAPEST

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt
keretében készült el és jelent meg.

Szerzők:

Antal Tamás
Biernacki Karol

Szakmai lektor:

Farkas Csaba

Olvasószerkesztő:

Kelemen Dóra

A kézirat lezárásának dátuma:

2018. augusztus 31.

Kiadja:

© NKE, 2020

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert

Dékán

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
I. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR	5
1. <i>A demokratikus centralizmus elve</i>	5
2. <i>A Dél-Alföld társadalmának arculatváltozásai</i>	7
II. A KÖZPONTI KORMÁNYZAT ÁLTALI TANÁCSIRÁNYÍTÁS VÁZLATA	10
III. A POLITIKAI IRÁNYÍTÁS MÓDOZATAI	17
1. <i>Az állampárt közvetlen eszközei</i>	17
2. <i>A politikai nómenklatúra szerepe</i>	29
3. <i>A káderképzés funkciója</i>	33
IV. A LAKOSSÁG RÉSZVÉTELE A DÖNTÉSHOZATALBAN	40
1. <i>A lakóbizottságok és a tanácskozási központok</i>	40
2. <i>A társadalmi vita</i>	42
V. PÉLDA A RENDELETALKOTÁSRA	44
ÖSSZEGZÉS	46
MELLÉKLET	47
IRODALOMJEGYZÉK	64

BEVEZETÉS

A népi demokratikus jogrendszerek közjogának kutatására immár megérett az idő. Történelmi távlatokba került mind a Szovjetunió és a szovjet tagköztársaságok, mind a kelet-közép-európai „szocialista államok”, s jogrendjük egykori létezése, ugyanakkor még mai is jobbára csak politikatörténeti szempontokból szokás vizsgálni azokat, legtöbbször annak szándékával, hogy a kommunizmus általában antidemokratikus mivoltát hangsúlyozzák a szerzők újra és újra.

A jelen tanulmány alkotói ennél objektívebb és a részletekbe bocsátkozó adatokkal töreksenek ismertetni a területi és helyi közigazgatás orgánumainak – a szovjet típusú hazai *tanácsoknak* – a működését a döntéshozatalukat befolyásoló tényezők egymásra hatásának elemzésével. A terjedelmi keretek bár nem teszik lehetővé a minden részletre kitérő analízist, mégis a neopozitivisták közigazgatás-történet kutatásmódszertanát felhasználva, koncentráltan szándékozzák bemutatni a tényleges döntési mechanizmusokat, azok szereplőit és mindennek az időbeli fejlődését. Ehhez az állampárt szerveinek kutatható dokumentumait és Szeged város tanácsainak különböző döntéseit vették bázisul levéltári kútfők alapján¹ – odairányítva a figyelmet, ami ténylegesen kitűnik az archív iratokból, a párttörténeti forrásokból és a jogi normákból. Mindezt egy beszédes forrásközlés egészíti ki a *mellékletben*.

---

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL–MOL), Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL–CSML).

I. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

1. A DEMOKRATIKUS CENTRALIZMUS ELVE

A 19. században Európa-szerte elterjedt modern államszervezési koncepció: a hatalmi ágak megosztása mellé az oroszországi 1917. évi októberi fordulat egy újabbat hozott, amit az 1945 utáni államjogi szakirodalom *demokratikus centralizmus*nak nevezett el. Míg a hagyományos elvek szerint az állami szuverenitást lényegében felosztó, és egymást következetesen kiegyensúlyozó, autonóm hatalmi ágak rendszere – akármennyi hatalmi ágról beszéljünk is – arra törekedett, hogy egyikük se terebélyesedjen a többiek fölé, addig – a szovjet államelmélet nyomán – a második világháborút követően a Szovjetunió érdekövezetében elterjedt egy ezzel ellentétes alapot valló közjogi struktúra. Az utóbbi, alkotmányos keretek között tagadta a hatalmi ágak létezésének szükségét; úgy rendelkeztek a népi demokratikus alkotmányok, hogy az egységes államon belül csupán államfunkciók és azokhoz rendelt szervek léteznek, amelyek bármilyen számban vannak is, nem törekedhetnek egymás kiegyensúlyozására, mivel az nem egyeztethető össze és szükségtelen az ekként újraegységesített államhatalomra nézve. Az egyensúlyt az egyetlen pártnak kellett megteremtenie és szavatolnia, miáltal a kommunista párt valamennyi érintett országban politikai tömegszervezetből *konstitucionális tényezővé* emelkedett, az állami szuverenitás pedig lényegében párt-szuverenitássá torzult, különösen, ha a kettő személyileg vagy szervezetileg is összekapcsolódott a kormányon belül – úgy, mint a Szovjetunióban.² Magyarországon a társadalmi „fedőszerv” az eredetileg 1944 decemberében – még más céllal – Szegeden alapított³ Népfront (1944-től: Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, 1949-től: Magyar Függetlenségi Népfront, 1954-től: Hazafias Népfront)⁴ volt, aminek a tanácsi és az országgyűlési választások alkalmával jutott formális jelöltállító szerep.

---

² A Szovjetunióban a Szovjet Kommunista Párt mindenkori első titkára és a kormányfő, azaz a szövetségi minisztertanács (a népbiztosok tanácsa) elnöke rendszerint azonos személy volt 1941 és 1964 között, 1977-től ugyanez állt a szövetségi Legfelsőbb Szovjet Elnökségének elnökére. Az SZKP központi bizottságának tagjai pedig különböző tisztségekben többnyire bekerültek a minisztertanácsba is. Dolmányos 1971, 472–474. o.; Kovács 1982, 261–269. o.

³ Kállai – Szabó 1977, 9–14. o.; Ruzsoly 1997, 151–152. o.

⁴ 1954-ben az újjászervezett (Hazafias) Népfront tagjai különösen az alábbiak voltak: Magyar Dolgozók Pártja, Szakszervezetek Országos Tanácsa, Magyar Nők Demokratikus Szövetsége, Dolgozó Ifjúság Szövetsége, Termelőszövetkezeti Tanács, Földművelészetek, Községi Termelési Bizottságok, Országos Kisipari Szövetség, Kisiparosok Országos Szabad Szervezete, Kiskereskedők Országos Szabad Szervezete, Magyar Tudományos Akadémia, Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, Országos Béketanács, Magyar Szabadságharcos Szövetség, Magyar Írók Szövetsége, Magyar Építőművészek Szövetsége, Magyar Képzőművészek Szövetsége, Magyar Zeneművészek Szövetsége, Magyar Színház- és Filmművészek Szövetsége, Magyar Jogászszövetség, Magyar Vöröskereszt, Magyar-Szovjet Társaság, Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Délslávok Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Románok Kultúr-Szövetsége. In: Kállai – Szabó 1977, 186–188. o.; Pintér – Szabó 1978, 113–190. o.

Ennek az intézményrendszernek velejárója volt nemcsak a horizontális, de a vertikális hatalmi ágak, vagyis a hagyományos *önkormányzati keretek elvetése* is. A területi és a helyi szintű önkormányzati rendszer szintén a funkcionalitás elve alapján tagolódott be az állam testébe, ami nem jelentette ugyan annak tagadását, hogy léteztek lokális, helyben érvényesítendő érdekek, azonban jelentette azt, hogy az ennek szolgálatában létrehozott testületek csupán öngazgatási, nem önkormányzati tevékenységeket végeztek. A kettő közötti fő különbség az autonómia tartalmában mutatkozott: a hatásköri, szervezeti és költségvetési önállóság jelentős – kezdetben csaknem teljes – deficitjében, miáltal a hagyományos döntési kompetencia formálissá kezdett válni. Ezt érzékletesen fejezi ki a Magyar Dolgozók Pártja Titkárságának 1950. november 22-én kelt jegyzőkönyve, amely szerint a helyi tanácsok megszilárdítására és pártkapcsolatára vonatkozó napirendi pont tárgyalásakor az eredeti előterjesztés még az „állam és önkormányzat viszonya” fordulatot használta, de a Titkárság azt „a központi állami szervek és a helyi tanácsok viszonya” megfogalmazásra változtatta át.⁵

Ugyanakkor a demokratikus centralizmus ennél többet foglalt magában, hiszen mindez általában jellemző volt a nem demokratikusan működő államokra a 20. század során, így az 1936. évi „sztálini” alkotmányt mintázó konstitúciókra is.⁶ A szovjet típusú népi demokratikus struktúrában a területi és helyi öngazgatási intézmények *hierarchikus rendbe* tagozódtak,⁷ aminek a középpontjában a kötelező utasíthatóság állt: a magasabb szinten elhelyezkedő államigazgatási szervek – jellemzően a végrehajtó bizottságok – kötelező utasítást adhattak az alsóbb szinten lévőknek, míg maguk is utasíthatók voltak a kormányzat – a minisztertanács vagy az egyes miniszterek – által. A tanács végrehajtó bizottságok ezzel ún. *kettős függésbe* kerültek: részint az azokat választó tanácstestülettől, részint a felsőbb szintű tanács végrehajtó bizottságától kaphattak direkt feladatokat, amelyeket közvetíteni tartoztak a saját szakigazgatási szerveikhez. Végül is a területi koordináció központjaivá hazánkban a megyei tanácsok váltak, ami viszont önmagában nem volt teljesen idegen a történelmi hagyományainktól, hiszen már a királyi vármegyék megszervezésétől töretlenül érvényesült, hogy a nem központi közigazgatás intézményi és hatásköri gócpontjai a (vár)megyék voltak.⁸

Ezt a logikus láncolatot bonyolította az a jellemvonás, hogy a *párt analóg szervezete* mindenhol kötelezően jelen volt. A megyei, járási, települési és fővárosi/megyei jogú városi kerületi pártbizottságok ugyan *de jure* nem önálló államhatalmi tényezők voltak, ám a gyakorlatban a párt azon politikai szerepe, miszerint összehangolta az egyes állami és gazdasági szervek működését, azt eredményezte, hogy a jóváhagyásuk nélkül érdemi döntést nem volt tanácsos hozni azon kérdésekben, amelyekben a párt- és káderérdekek érintettek voltak. A rendszer története során a politikai beavatkozásnak az intenzitása változott ugyan, ám az elvi lehetősége mindvégig fennállt a közigazgatási és az igazságügyi jogalkalmazásban.⁹

A demokratikus centralizmus tehát egy *túlközpontosított* döntéshozatalt jelentett, amit közjogilag az állam különböző funkciót ellátó, formailag önálló szervei végeztek, ám mindennek az autonómiáját lényegében kioltották

⁵ MNL–MOL MDP 276. f. 54. cs. 119. (1950. november 22.) 2. o.

⁶ Kovács 1982, 201–224. o.

⁷ Antal 2009a, 1–9. o.; Szente 2006, 114–149. o.

⁸ Beér 1962, 5–9. o.; Beér – Kovács – Szamel 1964, 200–219. o.; Szamel 1964, 325–328. o.; Kovács 1962, 384–385. o.; Beér 1960, 258–271. o.

⁹ Révész 1998, 5–17. o., 27–38. o.; Révész 2018, 50–56. o., 92–104. o.; Horváth 2010, 362–363. o.

a felsőbb szintű hatalmi szervek, illetve a párt kötelező rendelkezései. Mivel az államot úgy fogták fel, hogy az a dolgozó nép érdekeit képviseli, ezért az államigazgatásban a jogorvoslati lehetőségek eleve korlátozottak voltak – a kezdeti időszakban erőteljesebben – s csak az utolsó évtizedben nyílt meg a hatékonyabb jogorvoslati rendszer alkalmazásának lehetősége. Mivel a bíróságok szintén nem minősültek hatalmi ágak, így a közigazgatási határozatok felülvizsgálatának bonyolult rendszere – a közigazgatási bíráskodás – a szó klasszikus értelmében szinte teljesen hiányzott az 1978 előtti szocialista Magyarországon,¹⁰ miként ezáltal az állam kártérítési kötelezettségének elismerése is. Ebben érdemi változást az 1977. évi Polgári törvénykönyv-módosítás és az 1981. évi új államigazgatási eljárási szabályok hoztak.

Az MSZMP 1975-ben tartott XI. kongresszusán a szocializmus ideológiai kérdéseinek felfogásában kisebb fordulat következett be: a párt megállapította, hogy a még 1948-ban kitűzött államcél, a szocializmus alapjainak létrehozása, illetve megszilárdítása, megvalósult. Ezt követően hirdették meg új távlati koncepcióként a „fejlett szocialista társadalom” elérését, ami mintegy félutat jelentett a történelmi végcél: a kommunizmus felé haladásban.¹¹

Hazánkban a szovjet típusú helyi tanácsok működéséről *törvényi szinten* főként a következő jogszabályok rendelkeztek: az 1950. évi I. tv., az 1954. évi X. tv. és az 1971. évi I. tv. Ennek megfelelően három korszakot szokás elkülöníteni a tanácsrendszer történetében, annak ellenére, hogy a részletes normatív szabályozás jobbra nem az országgyűlés alkotta törvények keretében, hanem az országgyűlést helyettesítő és a kollektív államfői hatásköröket gyakorló Népköztársaság Elnöki Tanácsa által kibocsátott törvényerejű rendeletek, valamint a minisztertanácsi és a szakminiszteri rendeletek, illetve a megyei tanácsi végrehajtó bizottsági határozatok és a magasabb szintű tanácsok rendeletei útján valósult meg.

2. A DÉL-ALFÖLD TÁRSADALMÁNAK ARCULATVÁLTOZÁSAI

A második világháborút követő gazdasági és társadalmi változások – a tervutasításos állami gazdálkodás és a szovjet-orosz típusú gazdaságszervezés következtében – a történelmi hagyományokkal sok részben szakító társadalomföldrajzi képet hoztak létre Magyarországon és a szovjet érdekövezetbe vont kelet-közép-európai országokban. Ennek középpontjában a termelési tényezőknek a *szocialista jogcsalád* tulajdonjog-koncepciójához történő igazítása állt, ami kollektivizálás vagy államosítás néven ismert. Eközben a háborús veszteségek utáni helyreállítás folyamata is zajlott, amit a Kárpát-medence országaiban szuperinfláció, majd új nemzeti valuták bevezetése kísért. Ezek által monetárisan és gazdaságilag is kikapcsolódtak a tőkés világ gazdasági rendszerből.¹² Ugyanakkor a társadalom élete szükségképpen folyt tovább: a többség kényszerűen igazodott a létrejött, addig nem ismert, politikai és ökonómiai környezethez, amit röviden és némileg cinikusan proletárdiktatúrának neveztek. Magyarországon a fellendülés időszaka az új gazdasági mechanizmus évtizede volt 1968 és 1975 között.¹³

¹⁰ Patyi 2010, 665–668. o.

¹¹ Balogh – Izsák 2004, 391–392. o.; Pintér – Szabó 1978, 211–216. o.

¹² Berend – Ránki 1976, 602–605. o.

¹³ Nyers 1968, 181–227. o.

Szeged lakossága a tanácsrendszerre történő áttérést közvetlenül megelőzően, 1949-ben 132.607 lelket számlált, amely négyezerrel volt kevesebb, mint az 1941. évi népszámláláskor rögzített népesség. A háborús veszteségeket tovább súlyosbították az 1950-ben végrehajtott közigazgatási reformok Szegedet is érintő elemei: leginkább a járási rendszer részbeni átalakítása, melynek következtében a várostól közigazgatásilag nyolc lakott terület – tanyaközpontokat és kisebb községeket – csatoltak el, és helyeztek közvetlen járási irányítás alá (Alsóközpont, Csengele, Felsőközpont, Lengyelkápolna, Röske, Ruzsajárás, Szatymaz és Várostanya).¹⁴ A más alföldi városokat is övező tanyavilág közigazgatási önállósításával és a politikai indíttatású kitelepítésekkel Szeged lakosság száma tovább mérséklődött, s ennek következtében még 1960-ban is csupán 98.942 főt tett ki. A későbbi népszámlálások azonban ennek a dinamikus emelkedését jelezték, mivel 1970-ben már 118.895, 1980-ban 170.794 és 1990-ben 175.307 lakosa volt a városnak. Az 1970-es években bekövetkezett feltűnő gyarapodásnak az 1973-ban hatályba lépett községegyesítések (Algyő, Gyálarét, Kiskundorozsma, Szőreg és Tápé) is okát szolgáltatták a természetes szaporulaton felül, mivel e közigazgatási területszervezés által egyszerre 26.518 személy vált adminisztratíván szegedi lakossá. Jelentős volt még a külterületekről beáramló népesség mértéke is, amely nem csupán az új munkavállalókat, de a családtagjaikat is jelentette. Mindez a hagyományos munkás és alkalmazotti rétegek mellett évente mintegy 800 frissen végzett diplomásnak a Szegeden történő megtelepedését is magában foglalta, amellyel a város értelmiségének száma s minősége lényegesen emelkedett. Ezen utóbbi adatok is jól illusztrálják Szeged lendületes demográfiai fejlődését, vele az oktatási és egészségügyi ellátórendszer, továbbá a tudományos kutatóhelyek erősödését az „érett tanácsrendszer” fénykorában, az 1970-es években.¹⁵

A lakosság foglalkozás szerinti strukturálódása is szükségszerűen módosult a tanácsi évtizedek folyamán: az iparban dolgozók száma 1949 és 1980 között közel a kétszeresére emelkedett, amely párhuzamosan magával vonta a mezőgazdaságban tevékenykedők számának és arányának mérséklődését. Szintén jelentős mértéket öltött a szállításban és a kereskedelemben foglalkoztatott lakosok száma, valamint – feltehetően az 1970. évi tiszai áradások nyomán – a vízgazdálkodásból élőké. Ugyanakkor a termelésileg inaktív népesség is számottevően nőtt, amely az állami nyugdíjrendszer változásainak – a nyugellátásra és egyéb járadékokra jogosultak köre szélesedésének – eredménye volt a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. tv. nyomán. Ekként a dél-alföldi nagyváros foglalkoztatási mutatói a korszakban jelentősen megváltoztak: míg korábban a mezőgazdaságban dolgozók aránya meghaladta az 50%-ot, addig a 20. század második felében az iparban tevékenykedők töltötték fel ugyanezt az értéket.¹⁶

A mezőgazdasági szektor háttérbe szorulásához – a tudatos iparosítás és általában a szekunder gazdasági szektor előretörése mellett – a tanyavilág jelzett elcsatolása is nagyban hozzájárult. Ugyanakkor a teljességhez meg kell említeni, hogy a társadalmi struktúra átformálása végett a korszak első évtizedében országosan is nagymértékű támadás indult a sajátos magyar középosztály még meglévő tagjai és a kispolgárság ellen, melynek következtében e történelmi társadalmi rétegek statisztikailag lényegében eltűntek, a hagyományaik a rokoni-családi szféra kereti

¹⁴ 144/1950. (V. 20.) MT rendelet a járáások területének rendezéséről. 1. számú melléklet.

¹⁵ Blazovich 1995, 96. o.; Blazovich 2005, 199. o.; Farkas 2010, 112–113. o., 123–125. o.

¹⁶ Tamasi 2010, 209–246. o.

közé szorultak. Mindehhez a bankrendszerben és a gazdaságban 1947/48-ban kezdődő államosítások szolgáltatták az elsődleges jogi eszközöket,¹⁷ amelyek hamarosan már a magánházingatlanokat is érintették (1952. évi 4. tvr.).

Szeged társadalmában végül *három nagyobb réteg* alakult ki a tanácskorszak végére: 1. az ipari, közlekedési és kereskedelmi munkásoké, 2. a mezőgazdasági dolgozóké, valamint 3. az értelmiségé.¹⁸ Az országos viszonylatban megnyilvánuló bérezési homogenizáció – a munkabérek egymáshoz való közelítése – Szegeden is éreztette hatását, minek következtében a természetes vagyoni és életszínvonalbeli különbségek mesterségesen enyhültek a lakosságon belül. Jelentősebb változást csak az új gazdasági mechanizmus által elindított növekedés hozott: az utolsó két évtizedben mind a város, mind annak népessége életében felemelkedés következett be, amely a közösség és az egyén szintjén egyaránt éreztette hatását. Ennek legnagyobb megnyilvánulása a monumentális lakótelepprogram volt.

Csongrád megyére kitekintve az alföldi agrártársadalom belső viszonyait láthatjuk. Az 1945-ben elkezdett¹⁹ földreformok eredményeként az 1950-es években jobbára megszűnő magántulajdonú termőföldingatlanok – az arisztokrata nagy- és a paraszti kisbirtokok – helyébe a szovjet-orosz típusú termelőszövetkezetek, az egyéni mezőgazdasági kisipar vagy a tőkés nagyipar helyébe pedig az állami gazdaságok léptek. A vizsgált megyében, 1963-ban, összesen 33 termelőszövetkezet működött 15.629 taglétszámmal, az átlagos lélekszám 474 fő volt; e számadatok Bács-Kiskun és Békés megyékben magasabbra emelkedtek. A tsz-ek meg- és átszervezésének²⁰ adminisztratív orgánumai elsősorban nem a megyei, hanem a járási tanácsok s azok szakigazgatási hivatalai lettek. Csongrád és Békés megyékben az új gazdasági mechanizmusig – benne az 1968. évi agrárreformig²¹ – az alábbi településeken működtek hosszabb életű állami gazdaságok: Bánkút, Biharugra, Derekegyháza, Dombegyháza, Felgyő, Felsőnyomás, Gorzsa (és Kopáncs), Gyula, Halaspuszta, Hidashát, Hódmezővásárhely, Kőrösladány, Mezőhegyes, Orosháza, Pankota, Szarvas, Szeged, Töviskes és Vizesfás.²² Közben érezhetővé vált a belső migráció, délről az ország északi és középső régióinak irányába, minek célpontjai elsődlegesen a főváros és környéke, valamint az új („szocialista”) ipari központok voltak.

¹⁷ Lásd például az 1948. évi XIII., XIV., XXV., XXVII., XXVIII. és XXXV. törvényeket (a bauxitbányászat és az alumíniumtermelés államosítása, a szénbányászat államosítása, egyes ipari vállalatok állami tulajdonba vétele, egyes villamos művek energiatelepeinek és távvezetékeinek állami tulajdonba vétele, az elhagyott javak kérdésének rendezése, a volt királyi családi alapítványok állami tulajdonba vétele, stb.), valamint a nagybankok államosításáról szóló 1947. évi XXX. és 1948. évi XXXVI. törvényeket!

¹⁸ Blazovich 2005, 202. o.

¹⁹ M. Somlyai 1965, 424–428. o., 508–517. o.

²⁰ Farkas 2010, 619–634. o.

²¹ Lásd a földtulajdon és földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. évi IV. törvényt s a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló 1967. évi III. törvényt, valamint ezek végrehajtási rendeleteit!

²² Belényi 1996, 159–168. o.; Sz. Lukács – Szabó 1972, 43–309. o.

II. A KÖZPONTI KORMÁNYZAT ÁLTALI TANÁCSIRÁNYÍTÁS VÁZLATA

Az *első tanács törvény* hatályának időszakában a minisztertanács gyakorolta a felügyeletet és az ellenőrzést mind a tanácsok, mind a végrehajtó bizottságok felett. Ennek keretében hatalmában állt a tanácsi jogi normák megsemmisítése és megváltoztatása is. Ugyanakkor a tényleges főfelügyeletet 1953 júniusáig a Belügyminisztérium végezte,²³ azután viszont e minisztérium az állam- és rendvédelmi szervek irányítására rendezkedett be, ami érdemben később sem változott.²⁴ Az 1950. évi jogszabály sommás megfogalmazása (54–55. §§) a gyakorlatban számos nehézséget okozott, ezért a *második tanács törvény* már részletesebb rendelkezéseket tartalmazott. Ezek szerint (35. §) 1954-től a minisztertanács a tanácsok mint testületek és államhatalmi szervek tevékenységét közvetlenül nem irányíthatta vagy ellenőrizhette, hanem e jogai kizárólag a végrehajtó bizottságok felé álltak fenn. Ennek keretében azonban beszámoltathatta a tanácsi végrehajtó bizottságokat; irányelveket bocsáthatott ki a munkamódszerek kialakításához; összehangolta a minisztériumoknak és az egyéb országos szervezeteknek a végrehajtó bizottságok szakigazgatási szerveivel kapcsolatos tevékenységét; döntött a miniszterek és a végrehajtó bizottságok között felmerült vitás ügyekben; figyelemmel kísérte a vb. elnökök és elnökhelyettesek, valamint a végrehajtó bizottsági tagok működését; indokoltnak talált esetben felfüggeszthette a tevékenységüket s a visszahívásukra tehetett javaslatot, továbbá döntött a hatáskörébe utalt fegyelmi ügyekben, és gondoskodott a végrehajtó bizottságok vezetőinek továbbképzéséről.

Ezen hatáskörök azt jelentették a gyakorlatban, hogy a minisztertanácson keresztül áramlottak be a helyi szervek intézményeibe a központi feladatok elvégzésére vonatkozó jogi instrukciók legfontosabbjai. A végrehajtó bizottságokat irányító tevékenység a maga teljességében a *minisztertanácsi plénumot* illette, azonban az ügyek folyamatos intézésével valójában az egyik elnökhelyettes foglalkozott. E munkát a *Kormánytitkárság Tanácsszervek Osztálya* nevű hivatal segítette, amelyet első miniszterhelyettesi beosztású személy vezetett. Az osztály a minisztertanács részére előkészítő tevékenységet végzett, valamint vizsgálatokat tartott, értékeléseket teljesített és tájékoztatásokat adott a kormány megbízásából más szervezeteknek. A közvetlenül alárendelt végrehajtó bizottságok (a megyeiek, a fővárosi és a megyei jogú városiak) referenseket küldtek ebbe, akik adminisztratív úton kötötték össze a minisztertanácsot a megfelelő végrehajtó bizottságokkal.²⁵ A minisztertanács egyébként kormányrendeletek és normatív határozatok útján fejtette ki az irányító és ellenőrző tevékenységét, továbbá kéthavonta kormányzati szinten egybehívta a közvetlenül alárendelt végrehajtó bizottságok elnökeit s velük érte-

---

²³ 37/1953. (VII. 23.) MT rendelet a helyi tanácsok főfelügyeletéről.

²⁴ Őry 2001, 28–39. o.; Forró 2001, 13–62. o.

²⁵ Beér 1962, 417. o.; Beér – Kovács – Szamel 1964, 325. o.

kezeletet tartott, gyakran a szaktárcák vezetőivel kiegészítve.²⁶ Elsősorban csak a tanácsok egészét érintő döntéseket formuláltak direkte ezen a szinten.²⁷

A második tanácstörvény időszakában a *minisztertanács elnöke* (a miniszterelnök) a különböző végrehajtó bizottságok igazgatási osztályainak főfelügyeletén keresztül gyakorolta a kormányzatirányító politikai tevékenységet.²⁸ 1967-ben a kormány ismét foglalkozott a végrehajtó bizottságokon belül elhelyezkedő tanácsi szakigazgatási szervek működésével. A központi irányítás oly módon alakult át, hogy a miniszterek és az országos hatáskörű egyéb államigazgatási szervek vezetői rendeleteket, normatív utasításokat, irányelveket és elvi állásfoglalásokat adhattak ki. A *szakminiszterek* ezek útján határozták meg a kulturális, egészségügyi, gazdasági és szociálpolitikát (ágazati politika), illetve a funkcionális miniszter – az előbbiekkal egyetértve – szabályozta a tanácsi tervezési,

²⁶ Beér 1962, 418–419. o. Jellemző jogszabályok voltak pl.: 143/1950. (V. 18.) MT rendelet a megyei tanácsok, valamint a budapesti városi tanács felállításáról és működésének megkezdéséről; 160/1950. (VI. 14.) MT rendelet a budapesti városi és a megyei tanácsok végrehajtó-bizottsága titkárságának és osztályainak belső szervezetéről, ügyköréről, valamint egyes hatásköri szabályokról; 161/1950. (VI. 14.) MT rendelet a helyi tanácsok szerveinél létesített egyes állások betöltése tárgyában; 186/1950. (VII. 14.) MT rendelet a megyei tanácsok és a budapesti városi tanács árszabályozó hatásköréről; 196/1950. (VII. 25.) MT rendelet a budapesti városi kerületi, a járási és a városi tanácsok felállításáról és működésének megkezdéséről; 254/1950. (X. 21.) MT rendelet a községi tanácsok működésének megkezdéséről; 255/1950. (X. 21.) MT rendelet a miskolci városi kerületi tanácsok felállításáról és működésének megkezdéséről; 24/1951. (I. 23.) MT rendelet a helyi tanácsok végrehajtóbizottsága hivatali szervezetének módosításáról; 36/1951. (II. 4.) MT rendelet a budapesti városi tanács, illetőleg a megyei tanácsok végrehajtóbizottsága kereskedelmi osztálya mértékitelesítő csoportjának megszervezéséről; 46/1951. (II. 16.) MT rendelet a helyi tanácsok végrehajtóbizottsága által megidézett személyek megjelenési kötelezettségéről; 53/1951. (II. 25.) MT rendelet a helyi tanácsok végrehajtóbizottsága tagjainak eskütételéről; 181/1951. (X. 10.) MT rendelet a megyei tanácsok és a budapesti városi tanács végrehajtóbizottsága elnökhelyettesei számának újabb megállapításáról, valamint a helyi tanácsoknál ellenőrzési csoport felállításáról; 37/1953. (VII. 23.) MT rendelet a helyi tanácsok főfelügyeletéről.

²⁷ Lásd különösen: 60/1954. (IX. 25.) MT rendelet a tanácsok tagjainak választásáról szóló 1954. évi IX. tv. végrehajtásáról; 65/1954. (X. 8.) MT rendelet az 1954. évi IX. tv. végrehajtására vonatkozó 60/1954. (IX. 25.) MT rendelet kiegészítéséről és módosításáról; 70/1954. (XI. 14.) MT rendelet a tanácsok tagjainak választása alkalmával Országos Választási Elnökség alakításáról szóló 1954. évi 31. tvr. végrehajtásáról; 71/1954. (XI. 26.) MT rendelet a fővárosi tanács végrehajtó bizottsága elnökhelyettesei számának és a tanácsok alakuló ülése időpontjának megállapításáról; 8/1955. (II. 13.) MT rendelet a tanácsok szervezetében szakigazgatási szervek létesítéséről, összevonásáról és megszüntetéséről; 14/1958. (II. 18.) Korm. rendelet a tanácsok községfejlesztési munkájának egységes szabályozásáról szóló 1958. évi 7. tvr. végrehajtásáról; 53/1958. (IX. 27.) Korm. rendelet az országgyűlési képviselők és a tanácsok tagjainak választásáról; 57/1958. (X. 31.) és 35/1959. (VII. 5.) Korm. rendelet a tanácsok községfejlesztési munkájára vonatkozó egyes rendelkezések módosításáról; 52/1960. (XI. 22.) és 33/1961. (IX. 24.) Korm. rendelet a tanácsok községfejlesztési munkájára vonatkozó egyes rendelkezések végrehajtásáról; 42/1962. (XII. 8.) Korm. rendelet az országgyűlési képviselők és a tanácsok tagjainak választásáról; 8/1964. (IV. 8.) Korm. rendelet a tanácsok községfejlesztési munkájának egységes szabályozásáról szóló 1958. évi 7. tvr. végrehajtása tárgyában kibocsátott 14/1958. (II. 18.) Korm. rendelet módosításáról; 21/1964. (VIII. 25.) Korm. rendelet a tanácsok községfejlesztési tevékenységéről szóló 1964. évi 21. tvr. végrehajtásáról; 1/1967. (I. 2.) Korm. rendelet az országgyűlési képviselők és a tanácsok tagjainak választásáról szóló 1966. évi III. tv. végrehajtásáról; 10/1971. (II. 22.) Korm. rendelet az országgyűlési képviselők és a tanácsok tagjainak választásáról szóló, az 1970. évi III. tv.-nyel módosított 1966. évi III. tv. végrehajtásáról.

²⁸ 1022/1955. (II. 13.) MT határozat a tanácsok végrehajtó bizottsága igazgatási osztályainak főfelügyeletéről.

pénzgazdálkodási és munkaügyi tevékenység alapelveit. A miniszterek így a végrehajtó bizottságoknak vagy a tanácsoknak egyedi ügyekben közvetlen normatív utasítást *de jure* nem adhattak. A tanácsai végrehajtó bizottságok tartoztak felelősséggel a kormány felé az ágazati politika érvényesítéséért, annak a szakigazgatási szervekkel történő megvalósításáért; ha az illetékes miniszter jogszabálysértést észlelt egy végrehajtó bizottság e tárgyú határozataiban, halasztó hatályú előterjesztést tehetett a minisztertanácshoz, de egyébként is kezdeményezhette a tanácsai jogi norma megsemmisítését, ha az a „dolgozó nép érdekeit” sértette. Az egyes szakigazgatási szervek feladatkörét és hatósági jogkörét az ágazati miniszterek állapították meg, akárcsak a szervezeti tagozódás elveit s a tisztviselők képesítési, illetve továbbképzési feltételeit.²⁹

A tanácsai szakigazgatási szervek közvetlen irányítása tehát a *végrehajtó bizottságokra* hárult; ennek keretében kinevezték a hivatali egységek vezetőit, gyakorolták felettük a fegyelmi felelősséget, utasíthaták őket, megsemmisíthették a határozataikat. A szakigazgatási orgánumok önálló hatósági jogköröket gyakoroltak, de nem voltak önállóan gazdálkodó szervek, a költségvetésüket szintén a végrehajtó bizottságok állapították meg. Ugyanakkor nekik alárendelten is működhettek hivatalok, intézmények. A különböző szinten elhelyezkedő szakigazgatási szervek egymáshoz való viszonyát érintő elveket a Tanácsai Szervek Osztályának vezetője dolgozta ki.³⁰ Némely településekre – főként a fővárosra s azon kisközségekre, amelyekben a tanácsstagi választókerületek száma a 15-öt nem haladta meg – eltérő szabályok is megállapíthatók voltak az új gazdasági mechanizmusra való átállás időszakában.³¹

Az 1971. évi I. törvény ismét a *minisztertanács* hatáskörébe utalta a megyei és a fővárosi tanácsok – a testületeik és különösen a végrehajtó bizottságaik – közvetlen politikai irányítását is, továbbá a törvényességi felügyeletüket. A jogszabály 72. §-a példálózóan nevezte meg az ezzel összefüggő jogosultságait: feladata volt különösen az általános elvi irányítás, a tanácsok tevékenységének figyelemmel kísérése, elemzése és ellenőrzése; megsemmisítette (de meg nem változtathatta) a fővárosi és a megyei tanács jogszabályt vagy társadalmi érdeket sértő rendeleteit és határozatait, döntött a helyi és a felsőbb tanácsok végrehajtó bizottságainak, valamint a miniszterek és a végrehajtó bizottságoknak a vitáiban. Közvetlenül irányította a fővárosi és a megyei tanácsok végrehajtó bizottságait, de a megyei városokét nem. A helyi tanácsnak a Népköztársaság Elnöki Tanácsa általi feloszlataása esetén az ideiglenes végrehajtó bizottságot szintén a kormány jelölte ki.³²

²⁹ 1023/1967. (VIII. 8.) Korm. határozat a tanácsok végrehajtó bizottságai szakigazgatási szerveinek irányításáról.

³⁰ Uo. (1023/1967. Korm. hat.)

³¹ 1965. évi 8. tvr. a tanácsszervek tevékenységének továbbfejlesztéséről; 1027/1965. (XI. 28.) Korm. határozat egyes községi tanácsok végrehajtó bizottságai működésének átmeneti szüneteltetéséről.

³² Lásd különösen: 11/1971. (III. 31.) Korm. rendelet a tanácsokról szóló 1971. évi I. tv. végrehajtásáról; 29/1972. (X. 4.) MT rendelet egyes tanácsai testületi hatáskörök módosításáról; 7/1973. (II. 24.) MT rendelet a tanácsstagok 1973. évi általános választásáról; 8/1973. (II. 28.) MT rendelet egyes tanácsai szakigazgatási hatáskörök módosításáról; 10/1980. (IV. 3.) MT rendelet az országgyűlési képviselők és a tanácsstagok 1980. évi általános választásáról; 50/1983. (XII. 28.) MT rendelet a tanácsokról szóló 1971. évi I. tv. végrehajtására kiadott 11/1971. (III. 31.) Korm. rendelet módosításáról és egyes tanácsai hatáskörök rendezéséről; 16/1984. (III. 18.) MT rendelet a közterület-felügyeletről; 19/1984. (IV. 15.) MT rendelet a helyiséggazdálkodásról; 11/1985. (III. 8.) MT rendelet az 1985. évi országgyűlési képviselő- és tanácsstag-választásokról; 33/1986. (VIII. 26.) és 63/1987. (XII. 2.) MT rendelet a tanácsokról szóló 1971. évi I. tv. végrehajtására kiadott 11/1971. (III. 31.) Korm. rendelet módosításáról; 55/1988. (VII. 12.) MT rendelet a tanácsai szervek ügyfélfogadásáról és munkarendjéről.

E szabályok igazodtak a tanácsok megváltozott, *önkormányzati jellegű* funkciójához; mindez következik abból is, hogy a minisztertanács közvetlen irányítási jogosultságokkal csak a megyei és a fővárosi tanács és szervei viszonylatában rendelkezett, a települési (városi és községi) tanácsok felett pedig az elvi irányítás eszközeit alkalmazhatta. Ehhez azonban egy új szervre volt szükség, így a harmadik tanácstörvénnyel (73. §) kibővítették a Tanács Szervek Osztályát, s létrehozták helyette a *Minisztertanács Tanács Hivatalát*, amely a kormány önálló, országos hatáskörű végrehajtó szerve lett. A főbb hatáskörei a következők voltak: közreműködött a tanács végrehajtó bizottságok elvi irányításában, a munkájuk elemzésében, továbbfejlesztésében és a törvényességi felügyeletükben, illetve az ún. tömegkapcsolataik (a lakossággal s a társadalmi szervezetekkel) elmélyítésében; elősegítette és ellenőrizte a tanácstörvény hatályosulását s az egyéb jogszabályok végrehajtását, gondoskodott a tanácsok intézményeinek szervezéséről, a működésükre vonatkozó törvényi és minisztertanács szintű jogszabálytervezetek előkészítéséről, de közreműködött az egyes minisztériumok végrehajtó bizottságokat érintő tevékenységeinek koordinálásában is. Irányította továbbá a tanács szervezet személyzeti munkáját és ügyeit; ennek keretében elősegítette a tanács apparátus politikai és szakmai képzését, előkészítette a megyei szintű végrehajtó bizottsági vezetők személyzeti és munkaviszonnyal összefüggő ügyeit, figyelemmel kísérte a vezetők munkáját s a személyi állomány alakulását, ellátta a „fontos és bizalmas” munkakörök betöltésével kapcsolatos teendőket. Elvégezte még a végrehajtó bizottságok szervezési és szakigazgatási osztályainak felügyeletét, ha az nem tartozott valamely miniszter hatáskörébe, véleményezte a tanácsokat s a végrehajtó bizottságokat érintő jogszabályok tervezeteit, előkészítette az országgyűlési képviselők és a tanács tagok választásnak megszervezését, valamint kidolgozta a kormány részére azon, a tárgykörhöz kapcsolódó előterjesztéseket, amelyek elbírálása az Elnöki Tanács hatáskörébe tartozott.³³

A végrehajtó bizottságok közvetlen irányításában figyelemmel kísérte a tanács tervek, költségelirányzatok és fejlesztési mutatók ágazati feladatoknak megfelelő kialakítását, közreműködött a helyi ipari–szolgáltatási tevékenység fejlesztése irányainak kidolgozásában. Döntésre előkészítette a megyei és a fővárosi végrehajtó bizottságok által a kormányhoz benyújtott előterjesztéseket, illetve az utóbbi testületek beszámoltatását; véleményezte a központi közigazgatási szervek és a tanácsok vezetői között felmerülő vitákat, továbbá elbírálta a végrehajtó bizottságok vagy a tanácselnökök határozatai ellen benyújtott egyes kérelmeket. Rendszeresen megvizsgálta, értékelte a fővárosi és a megyei tanácsok, illetve azok végrehajtó bizottságainak munkáját az átfogó ellenőrzések keretében; törekedett a tanács szervezőmunka színvonalának emelésére, ezért „elemző és kutató tevékenységet” végzett a tanácsok továbbfejlesztése érdekében. A Külügyminisztériummal együttműködve irányította a nemzetközi kapcsolataikat, valamint általában a Hazafias Népfronttal, a más tömegszervezetekkel s az egyéb nem tanács szervekkel történő kooperációt. Törvényességi felügyeleti funkciójában a minisztertanács elé terjesztette a fővárosi/megyei tanácsok, „társadalmi érdeket” vagy jogszabályt sértő rendeleteit és határozatait, illetve véleményezte az e körben más szervek által tett hasonló előterjesztéseket az esetleges döntésmegsemmisítés tekintetében. A hivatal ellenőrizte az ügyfélfogadási munkát is, szervezte s összehangolta a hatáskörök esetleges decentralizálását, a helyi államigazgatás egységesítését; az utóbbi érdekében állásfoglalásokat adott ki, továbbá általában segítette a helyi tanácsok működése korszerűbbé tételét.³⁴

³³ 1026/1970. (VII. 21.) Korm. határozat a Minisztertanács Tanács Hivataláról és a Tanács Koordinációs Bizottságról; 1024/1971. (VI. 22.) Korm. határozat a Minisztertanács Tanács Hivataláról és a Tanács Koordinációs Bizottságról szóló 1026/1970. (VII. 21.) Korm. határozat módosításáról és kiegészítéséről.

³⁴ Uo. (1026/1970. Korm. hat., 1024/1971. Korm. hat.)

A hivatalt a kormány felügyelte, egyben kinevezte az elnökét és annak helyetteseit. A hivatali szervezeti kereteket s az ügyrendet az elnök állapította meg, aki tanácskozási joggal részt vett a minisztertanácsi üléseken. *Átruházott hatáskörben* a minisztertanács helyett eljár az alábbi ügytípusokban: elbírálta a fővárosi/megyei végrehajtó bizottság határozatai ellen a párhuzamos tanács vagy a települési tanácsok által benyújtott előterjesztéseket; szükség esetén megsemmisítette az inkriminált végrehajtó bizottsági határozatot vagy a tanácselnök jogszabálysértő intézkedését (de a tanácsi rendeletet nem!); jóváhagyta a fővárosi/megyei tanács szervezeti és működési szabályzatát; döntött némely területszervezési kérdésekben (pl. községek járások közti átcsatolásáról), valamint elrendelhetette valamely meghatározott ügynek a konkrét végrehajtó bizottság ülése napirendjére tűzését.

A hivatal mellett egy *Tanácsi Koordinációs Bizottság* működött, amely javaslattevő, véleményező s az elvi irányítást elősegítő szerv volt. Ennek keretében megvitatta és összehangolta a tanácsi tevékenységet érintő jelentősebb kérdéseket, elvi álláspontot alakított ki azokban; elősegítette a minisztériumok és az országos hatáskörű államigazgatási szervek tanácsokra vonatkozó tevékenységének koordinálását, az azonos szemlélet és gyakorlat kialakítását, s értékelt a tapasztalatokat. Időközönként megvitatta fővárosi/megyei végrehajtó bizottságok beszámolóit, a tanácsoknál végezett ellenőrzések tanulságait, illetve az utóbbiakra nézve tájékoztatást kérhetett más központi közigazgatási szervektől.³⁵

Hogy a Tanácsi Hivatal mennyire volt *de facto* „tanácsi minisztérium” vagy mennyire nem, illetve, hogy az utasításai a miniszteri rendelet erejével bírtak-e,³⁶ arról megoszlanak az álláspontok. Mindenesetre a létrehozatalakor ekként összegezték a küldetését: „nem tanácsi minisztérium felállításáról van szó, nem létszám- és bürokrácianöveledésről, hanem ellenkezőleg, egy valószínűleg kisebb apparátus elvibb, előkészítő, koordinációs tevékenységéről”.³⁷ Az első elnöke dr. Papp Lajos lett.³⁸ Később az 1987. évi VII. tv. szüntette meg, a feladatköreit onnantól a Belügyminisztérium látta el.

³⁵ Uo. (1026/1970. Korm. hat., 1024/1971. Korm. hat.)

³⁶ Lásd pl.: 30-2/1971. (T.K. 11.) MT TH utasítás a tanácsi lapok és egyéb sajtótermékek kiadásáról; 30-5/1971. (T.K. 19.) MT TH számú elnöki utasítás a tanácsok szervezeti és működési szabályzatának megalkotásáról; 30-7/1971. (T.K. 22.) MT TH utasítás a megyei városi tanács végrehajtó bizottsága kerületi hivatalának feladatait, hatáskörét és hatósági jogkörét tartalmazó jegyzék egységes szerkezetben való közzétételéről; 2/1971. (T.K. 16/1972.) MT TH rendelkezés a tanácsi dolgozók képzéséről szóló 1025/1971. (VI. 22.) Korm. sz. határozat végrehajtásáról; 8/1973. (T.K. 51.) MT TH utasítás a tanácsi szervek ügyiratkezelésének szabályairól; 5/1974. (T.K. 47.) MT TH számú utasítás a tanácsok és szerveik feladatkörét, hatáskörét és hatósági jogkörét tartalmazó jegyzék közzétételéről; 1/1976. (T.K. 12.) MT TH rendelkezés az utcanév és településrész név megállapításának általános szabályairól; 2/1976. (T.K. 30.) MT TH rendelkezés az ügyfélfogadás és az ügyfélszolgálat továbbfejlesztéséről; 1/1982. (T.K. 13.) MT TH rendelkezés a tanácsi dolgozók képzéséről; 1/1982. (T.K. 5.) MT TH utasítás a tanácsi szervek ügyiratkezelésének szabályairól szóló 8/1973. (T.K. 51.) MT TH utasítás módosításáról és egységes szövegéről; 2/1982. (T.K. 26.) MT TH rendelkezés az anyakönyvek vezetéséről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről; 8/1982. (T.K. 37.) MT TH utasítás az anyakönyvi szakvizsgáról; 2/1984. (T.K. 28.) MT TH utasítás a tanácsi szervek ügyiratkezelésének szabályairól szóló 1/1982. (T.K. 5.) MT TH utasítás módosításáról; 3/1986. (T.K. 25.) MT TH rendelkezés a tanácsi szervek munkarendjéről, a munkaidő-beosztásról és az ügyfélfogadásról.

³⁷ MNL–MOL MSZMP 288. f. 4/106. (1970. április 16.) 17. o.

³⁸ Dr. Papp Lajos: A tanácsszervek munkájának továbbfejlesztése. In: MNL–CSML Tanácsi Híradó. 1970. augusztus 31. (2–3. szám). 2–6. o.

Az egyes miniszterek s az országos hatáskörű szervek vezetői a szakigazgatási feladatok, hatáskörök megállapítása mellett jogszabályok kiadásával határozták meg – és a megyei tanácsi végrehajtó bizottságokon keresztül érvényesítették – az ágazati feladatokat, továbbá szabályozták a tanácsi tervezési, pénzgazdálkodási és munkaügyi tevékenységet. Ellenőrző hatáskörében a szakminiszter ezután is adatokat, beszámolókat kérhetett, halasztó hatályú előterjesztést tehetett a minisztertanácshoz a jogszabálysértő tanácsi döntéssel szemben, és meghatározta a dolgozókat érintő képesítési feltételeket. Jogszabályban megjelölt esetekben utasítást is adhatott a tanácsi szakigazgatási szerveknek (pl. természeti katasztrófa alkalmával), emellett szintén irányelveket s elvi állásfoglalásokat tehetett közzé. Az illetékes miniszter határozta meg a tanács által fenntartott intézmények szervezeti és működési szabályzatát vagy annak irányelveit, valamint az egyes kinevezési és egyéb munkáltatói jogok gyakorlásának szabályait. A miniszterek s maga a tanácstestület kapcsolata azonban csak közvetett volt, az előbbieknél csupán eljáráskezdeményszerző jogok léteztek jogszabálysértés észlelésekor a minisztertanács vagy az Elnöki Tanács felé.

A járási és a városi tanácsi szakigazgatási szervek funkcionális és ágazati irányítását a *megyei tanácsok* a helyi végrehajtó bizottságok útján gyakorolták (a járási tanácsok maguk 1971-ben, az ún. járási hivatalok 1983-ban megszűntek). Ugyanakkor a megyei szakigazgatási szervek vezetői az irányító tevékenységükbe bevonhatták a városi vb. szakigazgatási szerveit is. A harmadik tanácstörvény időszakában a városi szakigazgatási szervek pedig a községek irányában látták el az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1981. évi I. tv.-ben a felettes szervek vonatkozóan megállapított feladat- és hatásköröket (a volt járási végrehajtó bizottságok helyett). A városi tanácsok szervei közvetlenül a megyei tanácsok szerveihez terjesztették fel a jelentéseiket s a statisztikai adatszolgáltatásokat. A megyei végrehajtó bizottság a városi szakigazgatási szervek területi szintű irányításának összehangolása érdekében koordinációs teendőket bízhatta meg az egyes osztályait, amelyek értekezletekkel, felügyelet tartásával és minősítésekkel végezték ebbéli teendőjüket; valamint egy területi referensi hálózatot is működtetett.³⁹

A *Csongrád megyei tanács* tag időközönként így beszámoltatta a szegedi tanács végrehajtó bizottságát is annak munkájáról. Az utolsó ilyen eseményre 1987-ben került sor.⁴⁰ Ezen alkalommal a megyei vb megállapította, hogy a megyei városi tanács és szakigazgatási szervei a korábbi beszámoló óta (1981) eredményes munkát végeztek, a tevékenységük színvonala fejlődött, a lakossággal való kapcsolatuk erősödött, ez utóbbi különösen a területpolitikai munkában és a lakossági fórumok véleményének figyelembe vételében mutatkozott meg. A szegedi végrehajtó bizottság munkáját színvonalasnak, az irányító tevékenységét hatékonynak találta, a szakigazgatási szervekét nemkülönben. A nem tanácsi szervekkel kialakított kapcsolatok tervszerűbbé, rendszeresebbé és eredményesebbé váltak. A lakosság ellátottságának színvonala is javult, jelentősen fejlődött a közlekedés (trolibuszok üzembe helyezése), a kommunális ellátás, bővült a kereskedelem és a vendéglátó hálózat.⁴¹

Ugyanakkor felhívta a megyei végrehajtó bizottság a szegedi figyelmét egyes kiemelt feladatok jövőbeni megvalósítására. *Utasította* például a tanácsi szerveket arra, hogy még alaposabban ismerjék meg a lakosság és az érintettek véleményét a „közéleti demokratizmus szélesítése” érdekében, s tovább kellett fejleszteni az előterjesztések

³⁹ Beér 1962, 520–525. o.; Berta 1986, 273–313. o.

⁴⁰ Szilágyi 2003, 221–226. o.

⁴¹ 137/1987. Csongrád megyei vb. határozat Szeged megyei városi tanács végrehajtó bizottsága munkájának értékeléséről. In: Szeged Megyei Város Tanácsának Közlönye (a továbbiakban: Szeged Közlöny). 1987. december 31. (11–12. szám) 6. o.

helyzetfeltáró, elemző jellegét is. *Ajánlotta* a megyei vb. az elkülönülő városrészekben (pl. Algyő, Szőreg) tanácsi előjáróságok létrehozását; az általános rendezési terv komplex felülvizsgálatát is időszerűnek találta, ebben a peremterületek ellátásának javítására hívta fel a figyelmet. Az agglomeráció kialakításának gondolatát erősítendőnek vélte. A lakásgazdálkodásban *indokoltnak tartotta* az állami bérlakások eladásának s a nem lakás célú helyiségek eredeti rendeltetés szerinti helyreállításának felgyorsítását. Javasolta, hogy az intézményi gazdálkodás feszültségeinek oldására és érdemi megtakarításokra törekedve valósítsák meg a tanácsi intézményhálózat korszerűsítésére vonatkozó új elgondolásokat. A megyei vb. szerint a lakossági ellátás színvonalának emelése céljából Szegednek jobban kellett volna élnie a pótlólagos pénzügyi források (hitel, kötvény) lehetőségével. A környezetvédelem ugyancsak előtérbe került az értékelésben, továbbá a középfokú oktatás és az egészségügyi ellátás kérdése is. A hatósági munkában erősítendőnek vélte a városi tanácsi tevékenység szolgáltató jellegét, valamint az emberközpontú ügyintézés, továbbá következetesen érvényesítendőnek az állampolgári fegyelmet, alkalmazva azonban a méltányosságot is. A káderutánpótlásban még alaposabb, körültekintőbb előkészítő munkát szorgalmazott a dokumentum.⁴²

A szegedi városi tanács is figyelmet fordított a megyeire: rendszeresen ellenőrizte a végrehajtó bizottsága a megyei tanácsi testületek Szegedre vonatkozó határozatainak végrehajtását, és feltárta az esetleges hiányosságokat. A megyei tanács és a vb határozatait a Titkárság szervezési és jogi osztálya vette nyilvántartásba Szegeden, majd az ügyben érdekelt tanácsi szervhez továbbította. Ha több szakigazgatási szerv volt érintett, akkor egy tisztviselőt és egy szakigazgatási szervet jelöltek ki, amely a határozat végrehajtásnak megszervezéséért felelősséggel tartozott. A tárgy szerint érintett városi szakigazgatási szervnek a megyei testületi határozat végrehajtásáról szóló jelentését a tanácselnök írta alá. Ezt követően azt, a Csongrád megyei végrehajtó bizottsághoz címezve, a megyei szervezési és jogi osztálynak kellett megküldeni.⁴³

⁴² Uo. 7–8. o. (137/1987. vb. hat.)

⁴³ 4/1982. Szeged városi vb. határozat a testületi jelentések, a határozatok végrehajtásáról és a végrehajtásról szóló beszámolás követelményeiről. In: Szeged Közlöny. 1982. február 28. (1. szám) 17–25. o., különösen 24–25. o., 155/1984. Szeged városi vb. határozat a megyei tanácsi testületek Szegedre vonatkozó határozatainak végrehajtásáról. In: Szeged Közlöny. 1984. november 15. (7. szám) 14. o.

III. A POLITIKAI IRÁNYÍTÁS MÓDOZATAI

1. AZ ÁLLAMPÁRT KÖZVETLEN ESZKÖZEI

A tanácsi működés szempontjából kiemelkedő a Magyar Dolgozók Pártja, 1957-től a Magyar Szocialista Munkáspárt *analóg szervezetének* befolyása, amely részben formális (pl. Kommunista Ifjúsági Szövetség, Hazafias Népfront), részben informális kapcsolatok útján kötődött a tanácsi szervezethez. A pártirányítás alkotmányos garanciának számított, mivel „a társadalom vezető ereje a munkásosztály marxista-leninista pártja” volt az Alkotmány új 3. §-a szerint (1972).⁴⁴ Ez valójában az egyetlen pártalakulat: az állampárt alkotmányos keretek közé emelését és mintegy közjogi státuszba helyezését eredményezte. Ekként a párt szervei közvetlen befolyással bírtak a tanácsok működésére, a döntéseik meghozatalára – olykor egyedi esetekben is. Ez tehát, a generális elvek mellett, a konkrét gyakorlat befolyásolását jelentette – vagy annak lehetőségét – elsődlegesen a megyei s a városi pártbizottságok útján. A második tanácstörvény hatálya idején pedig a különleges státuszú megyei jogú városokban: Debrecenben, Szegeden, Pécsen és Miskolcon – mint kiemelt településhálózat-fejlesztési felsőfokú központokban – az Elnöki Tanács alá rendelésük következtében ez az irányítás még közvetlenebbül érvényesült. E nagyvárosok (megyei városok megjelöléssel) később is fokozott figyelemben részesültek az országos településfejlesztési koncepciókban.⁴⁵

Azonban a politikai beavatkozások nyomait esetről esetre nehéz dokumentumokkal is igazolni, mivel a formális és az informális érintkezés különböző csatornáiban öltöttek testet, melyeknek írásos emlékei vagy nem is voltak, vagy már nem léteznek. Ugyanakkor a tanácsok pártirányításának voltak nem titkolt formái is. Erre például maguk a tanácstörvények szolgálnak: az 1950. évi I. tv. 2. §-a elvi értelemben fogalmazta meg, hogy a tanácsok „a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével mozgósítják a lakosságot a társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységben való fokozottabb részvételre”. Az 1954. évi X. tv. preambuluma (bevezetése) megerősítette ezt a doktrínát, kiegészítve azzal, hogy utalt az MDP III. kongresszusán, 1954 májusában elfogadott direktívákra is:

„A magyar dolgozó nép az Alkotmányban meghatározott elvek alapján 1950. október 22-én megválasztotta a tanácsokat, a munkásosztály és a dolgozó parasztság egységes államhatalmának helyi szerveit. Ezzel lehetővé vált, hogy dolgozó népünk tevékenyen és döntő szóval részt vegyen az államhatalom gyakorlásában, az államigazgatás mindennapos munkájában.

A tanácsok munkájának eddigi tanulságai, valamint a népi demokráciánk fejlődése folytán előttünk álló megnövekedett feladatok szükségessé teszik, hogy továbbfejlesszük a tanácsok szervezetét olyan új tanácstörvény alkotásával, amely biztosítja az Alkotmány elveinek következetes megvalósulását.

⁴⁴ Lásd az 1972. évi I. törvényt az 1949. évi XX. törvény módosításáról és a Magyar Népköztársaság alkotmányának egységes szövegéről, valamint Pillók János: Tanácsaink pártirányítása. In: Pártélet. 1968. szeptember. (9. szám) 74–76. o.

⁴⁵ 1007/1971. (III. 16.) Korm. határozat az országos településhálózat-fejlesztési koncepcióról; 1006/1971. (III. 16.) Korm. határozat a területfejlesztés irányelveiről.

Alkotmányunk értelmében a tanácsok, az államhatalom helyi szervei és egyben a dolgozó nép legszélesebb tömegszervezetei csupán a felsőbb államhatalmi szerveknek vannak alárendelve és a lakosság alkotó együttműködésével oldják meg a társadalmi, gazdasági és kulturális feladatokat.

A tanácsok államigazgatási szervei a kettős alárendeltség elve alapján látják el feladataikat: egyrészt gondoskodnak a felsőbb szervek rendelkezéseinek végrehajtásáról, másrészt azokkal összhangban megvalósítják az államhatalom helyi szerveinek utasításait.

A tanácsoknak a Magyar Dolgozók Pártja irányításával fokozott mértékben kell támaszkodniuk államhatalmi és államigazgatási munkájukban a lakosságra, a Hazafias Népfrontra és a dolgozók tömegszervezeteire.

Mindezek alapján a Magyar Népköztársaság Országgyűlése, felhasználva a tanácsok eddigi munkájában szerzett tapasztalatokat és megvalósítva a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusán elfogadott irányelveket, új törvényben határozza meg a tanácsok szervezetére és működésére vonatkozó szabályokat.”

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1957. július 9-én hozott új *elvi határozatot* a tanácsi szervezet pártirányításáról. Ebben alapelveként rögzítették, hogy a tanácsokat minden szinten a megfelelő pártiszerveknek kellett irányítaniuk, ellenben azok – legalábbis *expressis verbis* – nem hozhattak utasításszerű, kötelező határozatokat a tanácsokra nézve. A „politikai munka eszközeivel” kellett odahatniuk, hogy megfelelően érvényesüljön a párt érdeke – ennek pedig a legkülönbözőbb módjai alakultak ki a gyakorlatban: leginkább a tanácsi munka ellenőrzése, a vezető szervek informálása, a megfelelő javaslatok előterjesztése, valamint a láthatatlan kontaktusok sokrétű formái útján. Mindehhez az irányításhoz a tanácsokban dolgozó kommunistákat kellett felhasználni, a pártonkívüli tagokat pedig – akik az 1950-es években kevesen voltak – meggyőzéssel és politikai „nevelőmunkával” szándékoztak megnyerni a párt számára. Ennek a „meggyőzésnek” általában nem lehetett ellenállni. A párt a tanácsi vezetők rendszeres tájékoztatása és politikai képzése útján is igyekezett a tanácsi szerveket állandó ellenőrzés alatt tartani.⁴⁶

Az ismerhető elvi és gyakorlati *politikai útmutatók* közé tartozott továbbá a korszak kései részéből az MSZMP Központi Bizottsága által 1984-ben kiadott, az országgyűlés és a tanácsok munkájának továbbfejlesztéséről szóló állásfoglalás, vagy az 1985-ben a XIII. pártkongresszus határozataival összefüggésben közzétett, az időszzerű tanácsi feladatokról szóló tézis és intézkedési terv. 1971-ben, 1973-ban és 1987-ben is készített a központi pártbizottság összeállítást a tanácsok pártirányításának időszzerű kérdéseiről.⁴⁷ Ugyanakkor szintén az irányítás és az ellenőrzés sajátos formáját jelentette a kölcsönös vezetői képviselő a tanácsok és a pártiszervek működésében. Például a szegedi tanács ülésein mind a szegedi, mind a Csongrád megyei pártiszervek vezetői jelen lehettek tanácskozási joggal. Ha pedig a megyei tanács elnöke a szegedi tanácsnak is tagja volt (pl. Komócsin Mihály), akkor mindez még pregnánsabban mutatkozott meg.

⁴⁶ Beér 1962, 495–497. o.; Horváth 2010, 359–361. o.; Az MSZMP KB. Politikai Bizottságának határozata a tanácsok pártirányításáról. In: MSZMP Dok. 1956–1962, 101–105. o.

⁴⁷ Szilágyi 2003, 229–230. o.

Összességében a tanácsi szervezet politikai irányítása – ellentétben az azt megelőző, polgári kori közigazgatás jellemzőivel – világos, nyíltan beismert tény volt, miként erre a tanácstörvények maguk is utaltak. Ezen irányítás sajátos jellegzetessége az is, hogy az irányítók és az irányítottak között nem létezett *jogilag* hierarchikus viszony, a párt nem jogilag kötelező utasítások útján, hanem politikai iránymutatások elfogadásán és a társadalmi, állami szervezetekben dolgozó aktivistákon keresztül érvényesítette akaratát: „a pártbizottságok a legfontosabb kérdéseket előzőleg tárgyalják meg, és azokat a jóváhagyott irányelv alapján kell végrehajtani” – fogalmazott az MDP Titkársága 1950 novemberében.⁴⁸ Harminc évvel később Kádár János az MSZMP XII. kongresszusán (1980. március 24–27.) viszont már csak akként nyilatkozott: „a párt irányít, de nem utasítgat, vezet, de nem uralkodik”.⁴⁹

A tanácsok működésének első évtizedében valójában az egyetlen párt befolyása – az elvi iránymutatásokon, az ellenőrzésen és a káderpolitikán túl – az eseti döntések szintjén is érzékelhető volt, amely egyet jelentett a *felelősség elmosódásával* is. Ugyan folyamatosan hangzották a bürokrácia elleni küzdelem fontosságát, a valóságban éppen a központi és politikai döntéshozatal s az önállóság szinte teljes hiánya szőtt átláthatatlan bürokratikus hálót a rendszer működése köré. Ezt a pártkongresszusok természetesen sohasem ismerték el, de azt igen, hogy a pártirányítás a társadalom egészére, ezen belül a teljes államszervezetre is kiterjedő elvi politikai irányítás volt, s ennek következményeként a párt határozatai a tagjaira nézve direkt kötelező erővel bírtak, így az állami szervek irányítása – köztük a tanácsoké is – részben a bennük dolgozó kádereken és a pártszervezeteken keresztül valósult meg. A rezsim a káderpolitikát az állami szerveknél tudatosan és gondosan érvényesítette az „eredményes működés” érdekében. Egyúttal folyamatosan ellenőrizte is a párthatározatok végrehajtását, ami annyit tett, hogy mindenkor észlelte az azoktól való esetleges eltérés szándékát. Maguk a pártszervek és a tanácsi szervek ugyanakkor ritkán tartottak együttes üléseket, leginkább csupán ünnepélyes megemlékezések alkalmával. Ha így üléseztek is, általában formailag nem hoztak egységes határozatokat.⁵⁰

Az állampárt a struktúráját tekintve igazodott a közigazgatás területi beosztáshoz, így Szegeden is működött *városi pártbizottság*, végrehajtó bizottság, valamint különböző, az államigazgatási funkciókkal analóg pártszerv. A rendszerint érvényesülő megoldás az volt, hogy a vb. elnök (tanácselnök) tagja volt a párt helyi végrehajtó bizottságának is, valamint a pártbizottság titkára egyúttal tanácstagsággal is bírt. Érdekes ugyanakkor megemlíteni, hogy Szegeden a kerületi tanácsokkal azonos szintű kerületi pártorgánumok nem léteztek a második tanácstörvény korában. Helyettük a város területén tíz *körzeti pártalapszervezet* működött, amelyekben nyugdíjas, háztartásbeli vagy olyan párttagok tömörültek, akik munkahelyein önálló pártszervezetet nem tartottak fenn. E szervezeteknek nem állt jogukban irányítani, azonban együttműködtek a kerületi tanácsokkal; ennek egyik csatornáját az jelentette, hogy a körzeti pártszervek vezetői tagjai voltak a kerületi tanácsi vezető testületeknek is.

A harmadik tanácstörvény időszakában – különösen a tanácsok utolsó évtizedében – mindez sokat változott a gyakorlatban. Lényeges ezt megjegyezni, mert a pártirányítás totális jellegének intenzitása *korszakonként eltért*. Míg az első évtizedben kétségtelen volt, addig az utolsóban a nyers, aprólékos befolyás nagyrészt feloldódott az egyre inkább önkormányzati hatásúvá váló tanácsi szervezetrendszerben. A tanácsi szervek központi irányítása

⁴⁸ MNL–MOL MDP 276. f. 54. cs. 119. (1950. november 22.) 3. o.

⁴⁹ Kiss 2000, 134–135. o.; Papp 1980, 481–496. o.

⁵⁰ Kiss 2000, 135–136. o.

jelentősen mérséklődött, és egyre inkább ténylegesen elvi síkra helyeződött. Ettől természetesen politikai irányítás és befolyás még létezett, de humanizáltabb formában. Jól példázza ezt a szegedi végrehajtó bizottság visszahívása 1988-ban, ami országosan nézve is ritkaságszámba ment.⁵¹

Konkrétan a szegedi tanács pártirányításával összefüggésben, Perjési László (későbbi Csongrád megyei tanácselnök) közölt egy érdekes tanulmányt 1969-ben. Ebben többek között bemutatta azon korabeli alapelveket, amelyek érvényesülésére „rendkívül komoly gondot” fordítottak Szegeden: a gyakorlatban igyekeztek érvényt szerezni annak a tételnek, mely szerint a „választott pártszervek” joga volt a párt irányító és ellenőrző szerepének gyakorlása, s ennek határozatai, állásfoglalásai – „nem személyek szubjektív elképzelései” – képezték a pártirányítás politikai tartalmát. Maga az irányító tevékenység tehát politikai elven történt, amely teoretikusan az iránymutatók önkéntes, meggyőzésen alapuló elfogadását jelentette. Ugyanakkor hozzátette, hogy „a párt vezető szervei által adott direktívák nem jogszabályok: csak a tanácsokban dolgozó kommunistákra érvényesek, akik politikailag felelősek a párt előtt, amelynek bizalma fontos előfeltétele munkájuknak”. Azonban mindjárt lényeges kérdésként emelte ki a megfelelő „káderek biztosítását az összes ügydöntő posztokra, akik képesek a párt politikáját eredményesen végrehajtani”, valamint célszerűnek vélte, ha a vezető pártfunkcionáriusok tagjai a tanácsi testületnek, és fordítva is: a vezető tanácsfunkcionáriusok egy része tagja a városi pártbizottságnak.⁵²

Szegeden is kialakult az a szokás, hogy a „választott helyi pártszervek” (a pártbizottság és a végrehajtó bizottsága) rendszeresen *beszámoltatták* a tanácsi kommunista tisztségviselőket az állami politika végrehajtásának tapasztalatairól és terveiről, valamint ellenőrizték a szakigazgatási szervek munkáját. Ennek keretében arra a véleményre jutottak, hogy „az egyes kérdések elemzésében, a helyi igények gondos mérlegelésében, a következtetések, határozatok meghozatalában a pártszervek illetékes vezetőinek kell biztosítaniok a szükséges összhangot; egyfelől a tanácsok kommunista vezetői, másfelől az apparátus illetékes munkatársainak együttműködése révén.” Ez a kooperáció egyébként már az előterjesztések szövegezésének folyamatában érvényre jutott a „közös véleménycserék” útján. Azonban a cikkíró elismerte: a pártapparátusnak általában nem volt feladata sem az irányítás, sem a beszámoltatás; mindezt a párt vezető szerveinek kellett elvégezniük, ehhez viszont nélkülözhetetlen volt az apparátus elemző, megfigyelő, szervező háttértevékenysége. Perjési arra a kritikai álláspontra helyezkedett, hogy a tanácsi és a pártszervek közti funkcionális elkülönülés a gyakorlatban nem mindig valósult meg Szegeden, hátráltatva ezzel a tanácsok önállóságát, a tagjaik felelősségtudatát. E helyütt az MSZMP IX. kongresszusának (1966. november 28. – december 3.) azon állásfoglalására utalt, mely kifejezetten kijelentette: a pártszervek és a párt ne dolgozzanak az állami és a tanácsi szervek helyett.⁵³

A hivatalos politika érvényre juttatása érdekében Szegeden minden jelentősebb tanácsi feladat és beruházás előtt megvitatták a kérdéseket az államigazgatás országos hatáskörű szerveivel, s e megbeszéléseken az illetékes pártbizottsági titkárok is részt vettek. Előfordult olyan megoldás is, miszerint a tanácsi és a pártbeli végrehajtó bizottságok együttes ülésen döntöttek, bár – mint említettük – ezt nem tették nagy gyakorisággal, mivel így fennállt a veszélye annak, hogy „a felelősség a tanácsi testületekről a pártszervekre háruljon”. Ha pedig a helyi pártszervezet

⁵¹ 55/1988. Szeged városi tanácsi határozat a végrehajtó bizottság visszahívásáról. In: Szeged Közlöny. 1988. december 31. (11–12. szám) 15. o.

⁵² Perjési 1969, 238–239. o.

⁵³ Perjési 1969, 239–240. o.

azt tapasztalta, hogy a tanácsi apparátus működésében a párt- vagy kormányhatározatokkal ellentétes, esetleg „hibás” gyakorlat érvényesült (pl. bürokrácia, közönyösség, apolitikusság, gondatlanság), kötelessége volt azt bírálni és jelezni a felsőbb pártszerveknek. Az ilyen követelmények teljesítésének előfeltételét az aktív pártéletben látták, amelynek előmozdításában a tanácsi vezetőknek tulajdonították a legnagyobb szerepet. Perjési azonban önkritikusan bevallotta: a szegedi tanácsoknál működő pártszervezetek még nem nőttek fel kellően ehhez a feladathoz.⁵⁴

A minisztertanács az évtizedek során rendszeresen foglalkozott az állami szervek és a tanácsok *személyi állományának* politikai szempontú biztosításával, mivel úgy tartották: „a helyes kádermunka a párt politikája végrehajtásának személyi előfeltétele”.⁵⁵ Az 1956. évi forradalom után 1957-ben kormányhatározatban tették közzé a „megbízható munkás-paraszt és a néphez hű értelmiségiek” kiválasztásának fontosabb elveit.⁵⁶ Ennek intézményi oldalaként személyzeti osztályt kellett létrehozni a megyék és a megyei jogú városok végrehajtó bizottságaiban, egyébként a helyi szakigazgatási szervek osztályvezetőit bízták meg a személyzetpolitika irányításával. A legfőbb elv akként fogalmazódott meg, miszerint „a személyzeti munkában csak teljesen megbízható, kipróbált, a népi demokráciához hű, nagy élettapasztalattal és életismerettel, az adott szakmai területen is kellő jártassággal bíró munkatársak vegyenek részt. Osztályidegen elemeket a személyzeti munkába bevonni nem szabad.” A személyzeti osztályoknak ezen túlmenően az 1956. évi forradalom – akkori minősítése szerint: ellenforradalom – eseményeivel kapcsolatos egyéni magatartást is figyelembe kellett venniük a tisztviselők kiválasztásakor. A tanácsoknál az ügyintéző dolgozókról törzslapot vezettek, ami a személyzeti munka alapküldetése volt. Ugyanakkor a határozat – tanulva az előző évek kétségtelen hibáiból – óva intett a túlzott bürokratizmustól és központosítástól, valamint a szükségtelen okiratok bekérésétől.⁵⁷

Az új gazdasági rendszer bevezetésével egy időben (1968) megint megfogalmazták a személyzeti munka követendő elveit. Ismét kormányhatározatban részletezték a *politikai követelmények*, a *szakmai követelmények* és a *vezetőkészség* tartalmát: ekkor már nem a népi demokráciához való hűség, hanem a szocialista célkitűzések meggyőződéses szolgálata, a szocialista erkölcs megtartása és a megvesztegethetőségtől való tartózkodás szerepelt politikai kritériumként. A személyzeti munkát a „szocialista humanizmusnak” kellett áthatnia, s fejleszteni kívánták a bírálhatóságot, erélyes fellépést szorgalmazva a bírálat elfojtóival, megtorlóival szemben. A személyzeti osztályok feladatát oktatási, képzési tevékenységgel bővítették ki, s egyúttal részletesebben fogalmazták meg a személyzeti osztály vezetőjének feladatkörét. A közigazgatásban újból megjelent a képzési követelményrendszer, amelyet az egyes miniszterek határoztak meg – szükség szerint, ágazati munkakörönként. A beosztottak minősítési követelményeit is rögzítették; de abban első helyen még mindig a szocializmushoz való hűség (a káderhelyzet) állt.⁵⁸

⁵⁴ Perjési 1969, 242–244. o.

⁵⁵ Perjési 1969, 239. o., 241. o.

⁵⁶ 1050/1957. (V. 31.) Korm. határozat a személyzeti munkáról; lásd még: 1093/1957. (XII. 28.) Korm. határozat a fontos és bizalmas munkakörök betöltéséről szóló 1957. évi 66. tvr. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról; 1082/1957. (X. 19.) Korm. határozat a párt- és állami funkcionáriusok továbbtanulásának elősegítéséről.

⁵⁷ 1050/1957. (V. 31.) Korm. határozat a személyzeti munkáról.

⁵⁸ 1001/1968. (I. 5.) Korm. határozat a személyzeti munka továbbfejlesztéséről.

Az 1974. évi még újabb minisztertanácsi határozat fenntartotta azt, hogy az előbb említett *három alapkövetelményt* egymástól el nem választva, egymással szembe nem állítva, a munkaterület sajátosságainak és a beosztás szintjének megfelelően kellett érvényesíteni. Ugyanakkor lényeges novum volt a vezetőkkel szembeni magasabb szintű elvárások megfogalmazása, amelyben a párt politikájának ismerete és szolgálata továbbra is előtérben állt, de a korszerű szakmai ismereteket, a felelősségvállalási képességet és a fejlődéssel való lépéstartást is igényelték. Figyelmet kellett szentelni a nők vezetői pozícióba történő juttatására, a fiatalok képzésére, a tehetségüknek megfelelő beosztásukra. A korábbi évek értelmiségellenességével szemben ekkor nyíltan kimondták: *a vezetői utánpótlás* forrását elsődlegesen az egyetemet és főiskolát végzett emberek alkotják. A vezetői mellé ún. káderutánpótlási és képzési tervet készítettek a megyei tanácsoknál, mivel felismerték, hogy a személyi ügyekben a döntések ott hozandók meg, ahol a legjobban ismerik az érintetteket. A képzési rendszer határozott fejlődést mutatott, amelyet továbbra is a miniszterek és az országos hatáskörű szervek vezetői szabályoztak ágazonként. A városi tanácsok végrehajtó bizottságai működésének színvonalát is nagyban emelték, mivel a harmadik tanács törvény időszakában, kezdetben jogászokkal, később szakvizsgázott jogászokkal kellett a vb. titkári tisztségeket betölteni.⁵⁹

Az állampárti irányításnak léteztek *propagandisztikus módszerei* is. A hagyományos, a szocializmust és az internacionalizmust magasztaló eseményeken túl itt elsősorban a kormány vagy a pártvezetőség bíráló, olykor megfélemlítő hatású értékelő programbeszédeire utalunk. Különösen a korszak első felében – a proletárdiktatúra idején – a párt rendezvényein gyakorta hangoztak el „hivatalos kritikák”, amelyeket a miniszterek vagy a párt vezetőségének tagjai címeztek bírálatul a „rosszul dolgozó” népeknek. Például 1951-ben a lakosságot tragikusan sújtó terménybegyűjtési akció értékelésekor – amit a tanácsok egyik legfontosabb feladatának tekintettek a forradalom előtt – Nagy Imre szakminiszterként⁶⁰ a következőket mondta a II. pártkongresszuson (1951. február 24.–március 2.), s tette közzé a *Szabad Nép* hasábjain:

„A helyi tanácsok megalakulásától eltelt négy hónap munkájának egyik legnagyobb tanulsága, hogy olyan nagy átalakulás, mint a burzsoá kizsákmányoló államgépezet megsemmisítése és helyébe a demokratikus néphatalom helyi szerveinek megteremtése, nem megy simán, nem megy harcok nélkül, ellenkezőleg: az osztályharc kiéleződésének, egyre fokozódó élesedésének viszonyai között megy végbe. Pártszervezeteink ezt gyakran szem elől tévesztették, azt hitték, ha már a tanácsok létrejöttek, az ellenséget ezzel véglegesen megvertük, és kiszorítottuk az államgépezetből. Nem vettük

⁵⁹ 1019/1974. (V. 2.) MT határozat az állami személyzeti munkáról; 1025/1971. (VI. 22.) Korm. határozat a tanácsi dolgozók képzéséről; 2/1971. (XII. 4.) MT TH rendelkezés a tanácsi dolgozók képzéséről szóló 1025/1971. (VI. 22.) Korm. határozat végrehajtásáról. In: Tanácsok Közlönye. 1972. április 14. (16. szám) 251–253. o., 1/1982. (V. 6.) MT TH rendelkezés a tanácsi dolgozók képzéséről. In: Tanácsok Közlönye. 1982. május 14. (13. szám) 367–370. o.

⁶⁰ A terménybegyűjtés a társadalom élelmiszerrel való kényszerítésének eszköze volt, amivel mesterséges redisztribúciót vezettek be, és élelmiszerhiányt idéztek elő. Ezt 1950 végétől a Könnyűipari és Belkereskedelmi Minisztériumból kivált Élelmiszerügyi Minisztérium irányította, aminek Nagy Imre volt a vezetője. Alig több mint egy évvel később, 1952 elején ez az államigazgatási szerv is kettévált az Élelmiszeripari Minisztériumra és a Begyűjtési Minisztériumra. Ebben az önálló formájukban csak 1956 decemberében szűntek meg. Nagy Imre az utóbbi 1952 végéig vezette. In: Bölöny – Hubai 2004, 243–244. o.; Öry 2001, 14. o.

észre idején, hogy bár nagybirtokosok, tőkésék és kulákok nincsenek a helyi tanácsokban, ügynökeik fontos kulcspozíciókat töltenek be. Ha emellett figyelembe vesszük, hogy a végrehajtó bizottságok tagjainak több mint hetven százaléka a dolgozó nép soraiból, olyanok közül való, akik az államigazgatás területén semmiféle jártassággal nem bírnak, és munkájukban – akarva, nem akarva – a régi, úgynevezett »szakemberekre« támaszkodnak, akkor értjük meg, hogy milyen veszélyeket rejt magában az, hogy fontos kulcspozíciókban a régi rendszer emberei ülnek. [...]

Az elvtársak legalább olyan jól tudják, mint én, hogy a helyi tanácsok, a megyei tanácsoktól a községi tanácsokig a begyűjtés terén nem tűntek ki jó munkájukkal. Itt, közöttünk, elvtársak, a kongresszusi küldöttek között számos tanácselnök van, de én még nem hallottam egyetlen felszólalást sem, mely a tanácsok munkájában mutatkozó, ezt a nagy hiányosságot és lazaságot szóvá tette volna. Nem is beszélek az önkritikáról, amit pedig azt hiszem, a Pártkongresszus joggal elvárt volna és el is vár. Ebben a terménybegyűjtés terén nagy része van annak, hogy az ellenség befészkelődött a tanácsokba, a tanácselnökök és tagok pedig – és itt elsősorban a kommunistákról van szó – nem vették észre az orruk előtt garázdálkodó ellenséget.

Ugyanezt kell megállapítani, elvtársaim, a helyi tanácsok mint közigazgatási szervek központi felügyeleti hatóságáról is, amely nem tűnt ki éberségével ezen a téren. Az állami fegyelem lazaságának legkirívóbb, egyben legveszedelmesebb formája az ellenséggel szembeni liberalizmus, ami a tanácsok munkájában mindenütt megnyilvánul: megnyilvánul a tanácsokon belüli ellenséggel szembeni harc terén és megnyilvánul a tanácsokon kívüli ellenség elleni harc terén is. [...]

A helyi tanácsok gyöngeségében és lazaságában szerepet játszik a tanácsok kommunista vezetőinek és tagjainak helytelen magatartása is. Ennek egyik megnyilvánulása a parancsolgatás. Megyei tanácselnökeink közül nem egy a régi főispáni szellemben és módszerekkel próbál dolgozni, és mivel a rossz példa ragadós, számos követőre talál a járási és községi tanácselnökök között is. [...]

A tanácsokban helyet foglaló sok kommunista – és ez a magatartásuknak egy további hibája – nem mutat példát az állami feladatok és az állammal szemben fennálló kötelezettségek teljesítése terén. Különösen a begyűjtésnél tapasztalható ez, és meg is kell mondanom, hogy akadnak olyan párttagok, és nem is kis számmal, akik szegényszemre gyakran a pártonkívüliek mögött kullognak. A legnagyobb baj az, hogy ez ellen falusi pártszervezeteink eddig nem folytatottak elég erélyes harcot, ami nélkül pedig nem lehet megszüntetni az állami fegyelem terén tapasztalható megengedhetetlen lazaságot. Ki szilárdítsa meg az állami fegyelmet, ha nem a kommunisták? Helyi tanácsaink munkájának komoly gyöngesége és tömegbefolyásuk növekedésének akadályává továbbá, hogy még nem tudták elég szilárdan kézbe venni a gazdasági szervezést és irányítást, hogy a kommunista tanácselnökök és tagok még nem járnak élen, nem lépnek fel kezdeményezően a helyi tanács szerteágazó gazdasági tevékenységének a terén úgy, ahogy a feladatok azt megkövetelnék.⁶¹

⁶¹ Nagy Imre: Helyi tanácsaink megszilárdítása érdekében a legsürgősebb feladat a tanácsok megtisztítása a befurakodott ellenségtől. In: Szabad Nép. 1951. március 2. (52. szám) 5. o.

Az idézett állásponttal Rákosi Mátyás főtitkár is egyetértett. Az ugyanakkor elmondott beszédében az ellenségtől tartó paranoia kifejezéseként arról is szólt, hogy a községi és járási tanácsok végrehajtó bizottsági titkárai között feltűnően sok „horthysta elem” maradt, akik a gabona- és élelembegyűjtéssel voltak megbízva többek között.

„Mikor közelebbről szemügyre vettük a kérdést, kiderült például, hogy a Borsod megyei tanács belkereskedelmi osztályán, melyhez a begyűjtés is tartozott, egyetlen kommunista nem volt. Ellenben 27 régi tisztviselő, volt földbirtokos, volt aktív tiszt, nyilas körzetvezető, stb. foglalkozott az élelmezéssel, aminek következtében Borsodban, legnagyobb ipari megyénkben, komoly közellátási nehézségek jelentkeztek. Szabolcsban, amely legnagyobb burgonyaellátó megyénk, megállapítottuk, hogy a tizenegy járási tanács titkára közül nyolc régi horthysta tisztviselő, köztük volt földbirtokos és hasonló. Természetes, hogy ezeknek kisebb gondjuk is nagyobb annál, hogy hogy a népi demokrácia közellátását biztosítsák vagy, hogy a termelészövetkezetek fejlődését elősegítsék. Ezek a tények azt mutatják, hogy máris komoly hibákat követtünk el ezen a téren, hogy nem voltunk elég éberek, és ha nem szorítjuk gyorsan vissza ezeket az elemeket, akkor tanácsaink nem fogják beváltani a hozzájuk fűzött reményeket.”⁶²

Jelentős fordulatot a pártirányítás e módszereiben az 1963. évi amnesztia és az új gazdasági mechanizmus hozott, ami – meghaladva a korábbi proletárdiktatúrát – a pártpolitika középpontjába a magyar társadalom piaci, szolgáltatási ellátottsági szintjének s az életminőségének emelését állította.⁶³ Mindez a területi és a helyi szintű közigazgatásban is látható reformokat eredményezett, amelyek egyúttal kifejezetten minőségi növekedést idéztek elő a tanácsok belső működésében. A harmadik tanácstörvény kidolgozásának folyamatában az MSZMP Központi Bizottságának irányelvei egy új prioritást, az – addig még a szóhasználatban is került – *önkormányzatiságot* emelték a tervezés középpontjában, amit a minisztertanács és a kibővített Központi Bizottság együttes ülésén fogadtak el 1970. április 16-án. A szigorúan bizalmas minősítésű jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy Biszku Béla volt belügyminiszter terjesztette az irányelveket az ülés elé, amelyhez egy tömör összefoglalót készítettett. Ez a dokumentum érzékletesen mutatja be az új célkitűzéseket s a kisebb paradigmátikus változásnak is tekinthető, modernizált nézőpontot.

Az előadó a bevezető gondolataiban az *önkormányzat fogalmának* és megítélésének szélsőségeiről szólt: számosan még mindig úgy vélték, hogy „az önkormányzat polgári kategória, s valamilyen formában hasonlít a jugoszláv öngazgatáshoz”, ezért azt nem kellene hangsúlyozni. Biszku azonban rámutatott arra, miszerint a tanácsokat addigi tömeg-

⁶² Rákosi Mátyás: Részletek az MDP II. kongresszusán tartott beszámolóiból. In: A helyi tanácsok munkái és feladatai. Szerk.: Beér János, Szamel Lajos, et al. Budapest, 1951. 20–21. o.

⁶³ Az MSZMP KB. irányelvei a gazdasági mechanizmus reformjára (1966). In: MSZMP Dok. 1963–1966, 304–454. o., ide különösen: 421–427. o.; az MSZMP KB. határozata a gazdasági mechanizmus reformjáról (1966). In: MSZMP Dok. 1963–1966, 454–485. o.; az MSZMP KB. határozata a gazdasági mechanizmus reformja előkészítésének helyzetéről és a harmadik ötéves terv megvalósításának feladatairól (1967). In: MSZMP Dok. 1967–1970, 82–88. o.; az MSZMP KB. határozata az 1968. évi gazdasági fejlődésről, a gazdasági reformról és az 1969. évi gazdasági munka fő irányairól (1968). In: MSZMP Dok. 1967–1970, 264–295. o.

szervezeti, közigazgatási jellegük helyett „a szocialista állam helyi népképviselői, önkormányzati és államigazgatási” szerveivé kellene tenni. E három tényező egységének fontosságát emelte ki, rámutatva arra, hogy „az önkormányzati elemek megértése és fejlesztése ugyanolyan fontos és jelentős, mint az államigazgatási funkció helyes értelmezése”. Szemben a Jugoszláviában kidolgozott önkormányzattal és az ún. állami dezentralizációval⁶⁴ oda konkludált: „a demokratikus centralizmus tényleges és jó megvalósítása érdekében alkalmazzuk az önkormányzat elvét a maga helyén”.

„Nézetünk szerint ez a koncepció – megvalósítás esetén – fejleszti a szocialista államot, hatékonyá teszi annak tevékenységét, a demokratikus centralizmus elvének érvényesülését segíti elő. Sem a helyi önállóságot, sem a helyi önkormányzatot nem tekinthetjük egyszerűen burzsoá találmánynak és tartozéknak, hanem – nézetünk szerint – olyasminek kell felfogni, ami a tőkés társadalmi rendszerbe is beépülhet, s a szocialista rendszerbe is. Ha jól alkalmazzuk szocialista viszonyaink között, akkor erősíti a rendszerünket.

Az önkormányzat a mi fogalmaink szerint elsősorban az alábbiakat jelenti: a tanácsok szervei önállóságának fokozását, az önállóság jellegének módosulását. Ennek az önállóságnak az a célja, hogy a helyi képviselői és az azok által létrehozott államigazgatási szervek nagyrészt maguk dönthesse-
nek a helyi kommunális, szociális feladatok megvalósításáról, hogy a központi állami szervek irányító munkájának hatékonyabbá válása mellett a pénzügyi és gazdasági önállóság fokozódjék. Ez az önállóság államszerveztünk egységére, a demokratikus centralizmus elvére épül, de szükségessé teszi a helyi önállóság biztosítékrendszerének kialakítását is. [...] A tanácsok önkormányzati elemeit, funkcióit következetesen és folytonosan bővíteni szándékozunk. Ez a fokozatosság egyben azt is jelenti, hogy nincsen szükség a gyakorlatban éles fordulatra. Szeretném hangsúlyozni a folyamat fokozatosságát, a személyi, anyagi feltételek megteremtésének szükségességét. [...] Ez azt is jelenti, hogy az önkormányzati jogok megadását folyamatként és nem egyidőben kihirdetett aktusként képzeljük el.

[...] Véleményünk szerint az önkormányzati jelleg kialakítására a községi és a városi tanácsoknál van elsősorban szükség és lehetőség. A megyei tanács elsődlegesen a központi, osztályszintű, össz-
állami érdekek letéteményese, bár a munkájában erősíthetők a meglévő önkormányzati elemek is. Ez utóbbi különösen akkor jelentkezik, mikor a megye a községek és városok érdekeinek kifejezőjeként lép fel, és nem egyszer olyan feladatot old meg, melyeket a községek maguk elvégezni nem tudnak. De a megyei tanács mégsem tekinthető elsődlegesen önkormányzati testületnek perspektívában sem, mert a megye semmiképpen nem tekinthető olyan gazdasági, lakóhelyi egységnek, melyet az ottlakók – akár kommunális, akár más értelemben – közvetlenül irányíthatnának, hiszen problémáit át sem tekinthetik. [...]

Az önkormányzat nem csak az eddiginél nagyobb, hanem minőségileg is másfajta önállóságot jelent. Jogszabályokban körülhatároltan rendelkezést jelent a helyi eszközök, helyi káderek, helyi erőforrások felett, ugyanakkor nagyfokú felelősséget teremt a helyi szükségletek, igények kielégítésében, és fokozza a dolgozó nép ellenőrzését az igazgatási munkával kapcsolatban.”⁶⁵

⁶⁴ Antal 2009a, 3–4. o.

⁶⁵ MNL–MOL MSZMP 288. f. 4/106. (1970. április 16.) 7–10. o.

Az idézett jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy ennek a tervnek mik voltak a sarkalatos pontjai. A legfontosabb az állami gazdaságirányító és -szervező tevékenység önkritikus átalakítása volt: „rengeteg bürokráciától mentjük meg a megyei szerveket, ha megszüntetjük azt, hogy a megyék területéről előbb centralizáljuk a jövedelmek túlnyomó részét, majd később más csatornákon visszajuttatjuk a megyékhez állami támogatás formájában”. Erre tekintettel fogalmazták meg azt az új fiskális elvet, miszerint „a tanácsok úgynevezett nettó módon kapcsolódjanak az állami költségvetéshez, s hogy csökkentsük a felesleges költségvetési megkötöttségeket”. Szintén lényeges részét képezték a reformnak a nem tanácsi alárendeltségben gazdálkodó szervekkel való kapcsolatok, ami az új gazdasági mechanizmus, illetve a párhuzamos föld- és szövetkezeti reform keretében létrejött szimulált piaci viszonyok miatt vált szükségessé. Ennek megvalósítására *tervkoordinációs bizottságok* szervezését ajánlotta a Központi Bizottság javaslata, „nem termelés-szervező vagy irányító funkcióval, hanem a fejlesztési tervek és koncepciók területi szempontból történő koordinálására”, valamint a konkrét gazdasági investáláshoz kapcsolódó kiegészítő beruházások (pl. az egyéb infrastruktúra) megszervezésére.

„Mindezeket az úgynevezett kapcsolódó beruházásokat vagy költségeket eddig nem vettük kellően figyelembe, nem vontuk be a tanácsokat e döntések meghozatalába, kész helyzet elé állítottuk a tanácsokat, és az ehhez szükséges eszközöket sem biztosítottuk mindig.

Kívánatos tehát a tanács tervgazdasági koordinációs szerepének növelése, azonban a megyei tervkoordinációs bizottságnak döntési hatáskört a nem tanácsi vállaltok esetében nem adhatunk. Ez is felmerült a vita során. Ez ellentmondana a gazdasági mechanizmus elveinek, zavarhoz vezetne, amellett olyan feladatok elé állítaná a tanácsokat, amelyekkel nem is tudnának megbirkózni. Csakis fokozottabb együttműködésről lehet szó, melyben a tanács szerepe növekszik. [...]

Kiemelendőnek [tartjuk], hogy a tanácsi gazdaság önállósága csak viszonylagos és nem abszolút lehet. Semmiféle teljes, abszolút önfinanszírozásra vagy önellátásra berendezkedni nem lehet és nem is szabad. Az államnak a döntő pontokon fenn kell tartania a beleszólás lehetőségét, elsősorban a tervek, a rendelkezésre bocsátott összegek tekintetében, és másodsorban a központi szabályozók által elég szigorúan behatárolt működési területtel. Amilyen mértékben növekszik a tanácsi önállóság, olyan mértékben kell erősíteni a legfőbb pontokon az állam hatékony beleszólási funkcióját és lehetőségét.”⁶⁶

Az előbbi idézet utolsó bekezdése különösen figyelemreméltó. Kifejezi ugyanis a *pártirányítás lényegét*, ami a reformot követő két évtizedben is fennállt: részint nagyobb gazdasági önállóságot nyújtott az állam a helyi tanácsoknak, részint ezzel párhuzamosan erősítette – vagy erősíteni kívánta – a beavatkozás szerepét. Mindezzel tehát fenntartotta a demokratikus centralizmust, de egy jobban szofisztikált rendszerben, igazodva a gazdasági mechanizmus alapvető céljához: a tervgazdaságbeli kvázi piaci viszonyokhoz, ami ez esetben a tanácsok költségvetésére vonatkozott.

Felmerült az 1970. évi előkészítő munkák során a *hatásköri decentralizáció* kérdése, miszerint a minisztériumoktól és az „egyéb főhatóságoktól” egyes hatásköröket át kellene adni a tanácsoknak, „mert azok centrális intézése

⁶⁶ Uo. 11–14. o. (MSZMP 288. f. 4/106.)

csak formális, nagy bürokráciát teremt, és teljességgel elképzelhető helyileg is”. Mindez a végrehajtó bizottsági titkár szerepének részbeni újragondolását indukálta: mivel szakmai vezetőként jogilag ő volt felelős a hatósági feladatok ellátásáért, végrehajtásáért, ezért előtérbe került a kinevezésének és a képzésének átgondolása, a szakmai szempontok növelése: „ezt kívánjuk elérni azzal, hogy a vb. titkárokat a felsőbb szerv nevezi ki, a felsőbb szerv jóváhagyásával az illetékes tanács meghatározott időre megválasztja. Az említett célokból folyó, feltétlenül képesített követelményeket is elő kell az ilyen funkcionál írni. Világos, hogy a vb. titkár igazgatási ember, hatósági ügyekben jár el, s nem lehet [nyílt pályázat útján] választással is labilissá, bizonytalanná tenni ezt a funkciót.”⁶⁷

Biszku a járások államigazgatási szerepének változására is felhívta a figyelmet. A mezőgazdaság átalakításával a járási tanácsok azon főszerepe, amely *az agrárium szocialista átszervezését* jelentette, az 1967–68. évi föld- és termelőszövetkezeti reformmal véget ért, azonban a községi tanácsi hatáskörök tervbe vett emelése ellenére a járási szintű hivatalok fenntartása mégis indokoltnak mutatkozott.

„Mindezek eredményeként a járások funkciója elsősorban az lesz, hogy – mint a megye kihelyezett szervei – segítik a települési tanácsok munkáját, és mint közigazgatási egységek államigazgatási, hatósági feladatokat látnak el. Már most javasoljuk, hogy a járásokban a következő választáson képviselői szerveket és végrehajtó bizottságokat ne hozzunk létre, s mint a megyei tanácsok kihelyezett szervei működjenek. [...] Egyértelműen tisztázni kívánjuk a tanácsok felsőszintű kapcsolatait, s ezért az Elnöki Tanács és a kormány közötti eddigi munkamegosztást, ami tulajdonképpen elő volt írva, de nem úgy valósult meg, megszüntetve lényegében a kormányra kívánjuk bízni a tanácsok felügyeletét, meghagyva az Elnöki Tanács alkotmányos felügyeleti jogkörét.

Ahhoz, hogy a kormány intenzívebben foglalkozhasson a tanácsok kérdésével, egyfelől indokolt a kormány mellett a GB-hez [Gazdasági Bizottsághoz] hasonló Közigazgatási Bizottság létrehozása, mely nem csak a tanácsok, hanem általában az államigazgatás elvi kérdéseinek egységesítésére, irányelveinek kidolgozására lenne hivatott. [...] Tanácsok önállóságának megvalósulása érdekében elengedhetetlenül szükséges jogilag világosan szabályozni mind a minisztériumoknak, mind a Minisztertanácsnak a tanácsokkal kapcsolatos jogait és feladatait. Az ágazati irányítás és felügyelet további konkrét kimunkálást igényel, iránya csak az lehet, hogy az ágazati irányítás és a területi elv optimális szinkronja megteremtődjék, az ágazati irányítás hatékonyabb legyen, de jogilag körülhatárolt, a direkt beavatkozást mellőzve.

Felmerült a kérdés, miért a tanácsi szervezettel kezdjük az állami élet és a szocialista demokrácia továbbfejlesztésének megvalósítását. Alapvetően abból indulunk ki, hogy az állami élet, szocialista demokrácia továbbfejlesztésének döntő fontosságú láncszeme jelenleg a helyi szervek tevékenysége, mert ezek kapcsolódnak a legközvetlenebbül a dolgozók mindennapi életéhez, államszervezetünk olyan egységei, melyeknek tevékenysége meghatározó jellegű. Az államélet és a szocialista demokrácia továbbfejlődése szempontjából a tanácsokat, elsősorban a községi, városi tanácsokat döntő láncszemnek tekintjük az egész államszervezetünk s társadalomirányítási rendszerünk szem-

⁶⁷ Uo. 15–16. o. (MSZMP 288. f. 4/106.)

pontjából. Ezért fontos és alapvető a tanácsok helyének, szerepének, helyes értékelése és a továbbhaladás fő irányának, elvének meghatározása.”⁶⁸

Biszkú Béla e szavakkal összegezte a dokumentumban foglaltakat: „a tanácsok továbbfejlesztését azért tűztük napirendre, hogy fejlődjék a szocialista demokrácia, a központi irányítás hatékonysága, kibontakozzék a helyi kezdeményezés és erősödjék szocialista rendszerünk.”⁶⁹ Az MSZMP Központi Bizottságának Titkársága – egyébként a minisztertanács Tanácsi Hivatalával párhuzamosan – az 1971. évi tanácstörvény elfogadása után annak végrehajtását is figyelemmel kísérte, s időről időre beszámolt a tapasztalatokról.⁷⁰

A pártirányítás további sajátos oldala volt a *nem tanácsi szervek* bújtatott irányítása, amely a tervgazdaság szükségszerű velejárója, mivel az ötéves tervek realizálása mind a mezőgazdaságban, mind az iparban csak feszes állami-tanácsi koordinációval valósulhatott meg. Ezt országos szinten bonyolította a KGST-hez fűződő mindenkori viszonyunk, ami a hazai termelés szervezését nemcsak belföldi, hanem nemzetközi kötelezettségvállalásoktól tette függővé. Különösen érezhető volt ez 1974 után, amikor a már nem jó szemmel nézett magyarországi prosperálást a KGST lényegében megszakította részben új profilt szabva a hazai gazdaságnak.⁷¹ A nem tanácsi szervek kategóriájába tartoztak még azon intézmények is, amelyekkel politikai jellegű együttműködési megállapodásokat kötöttek a városok: Szeged például a Hazafias Népfronttal, a Kommunista Ifjúsági Szövetséggel, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa elnökségével, illetve a József Attila Tudományegyetemmel, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetemmel s a tudományos-kulturális szektor egyéb szereplőivel. Az említett KISZ és a tanácsok kapcsolata mindvégig ellentmondásos volt. A funkcionális együttműködésen túl, az 1970-es években, a pártban kifejezetten szorgalmazták a KISZ-tagsággal bíró ifjúság tanácstagóságát, ezen különösen a 30–35. éven aluli diplomásokat kellett érteni. Az 1980-as évek elejére azonban a KISZ-tagok száma a tanácstagokon belül a felére apadt, ami egybeesett az ifjúsági szervezet több irányú hitelvesztésével annak ellenére, hogy mind az oktatási, mind a munkahelyi politikai szervek között jelen volt.⁷²

⁶⁸ Uo. 16–18. o. (MSZMP 288. f. 4/106.)

⁶⁹ Uo. 18. o. (MSZMP 288. f. 4/106.). A megalkotott direktívákról lásd az MSZMP KB. és a Minisztertanács együttes ülésén elfogadott irányelveket a tanácsok és szerveik munkájának fejlesztésére. In: MSZMP Dok. 1967–1970, 606–624. o.

⁷⁰ Pl.: az MSZMP KB. Titkárságának állásfoglalása a tanácstörvény végrehajtásának tapasztalatairól (1972). In: MSZMP Dok. 1961–1975, 333–339. o.; az MSZMP KB. Politikai Bizottságának határozata a tanácsok mezőgazdasági szövetkezeteket irányító munkájáról (1976). In: MSZMP Dok. 1975–1980, 232–235. o.; az MSZMP KB. Titkárságának határozata a tanácstörvény végrehajtásának tapasztalatairól (1977). In: MSZMP Dok. 1975–1980, 612–619. o.; az MSZMP KB. Politikai Bizottságának határozata a tanácstörvény érvényesítésének tapasztalatairól (1979). In: MSZMP Dok. 1975–1980, 1023–1026. o.; az MSZMP KB. állásfoglalása az országgyűlés és a tanácsok munkája továbbfejlesztéséről (1984). In: MSZMP Dok. 1980–1985, 777–782. o.

⁷¹ Vincze 1978, 197–209. o.; Nyers 1988, 159–194. o.

⁷² Gergely 2008, 139–141. o.

2. A POLITIKAI NÓMENKLATÚRA SZEREPE

A pártirányítás – miként fentebb már szóba hoztuk – a személyzeti politika befolyásolásában is érezhető volt: a *hatásköri listának* megfelelően egyes tisztségeket vagy munkaköröket csak a pártszervek általi értékelés, támogatás után lehetett betölteni. A politikai megbízhatóság, a vezetői rátermettség és a szakmai alkalmasság követelményeit együttesen kívánták érvényre juttatni, amelyben 1968 előtt az elsőnek jutott a vezető szerep. Ha végigtekintjük a végrehajtó bizottsági elnökök és tanácselnökök, a helyetteseik vagy a vb-titkárok eredeti foglalkozását, akkor szembetűnő, hogy a politikai irányíthatóságon kívül az első évtizedben más aligha képezett valódi szempontot a tanácsi vezetők kiválasztásában és rekrutálásában.⁷³ A szakmaiság háttérbe szorításával kerültek a tanácsi és szakigazgatási szervek, testületek élére politikailag annál is megbízhatóbb személyek, mert a gyakorlatban nem, vagy csekély fokban értettek az ellátandó feladatokhoz.

A *nómenklatúra* („*homo sovieticus*”) rendszerének lényegéhez tartozott, miszerint a legfelsőbb szintű tanácsi vezető tisztségviselőknél – a végrehajtó bizottsági (1971-től tanács-) elnököknek, az elnökhelyetteseknek, a titkároknak mindenkor párttagoknak kellett lenniük, s őket többnyire már a tényleges választások előtt kijelölték a párt központi vezetőségében (a Titkárságban). Például az 1950. augusztus 15-i megalakulás előtt az MDP Titkársága az augusztus 2-i ülésén már előre jóváhagyta a végrehajtó bizottsági elnökök listáját, akiket később egyhangúan és kötelezően az ideiglenes tanácsok meg is választottak. A terjedelmes lajstromban Csongrád megye esetében Szeged, Makó, Csongrád, Szentes, Hódmezővásárhely városok, valamint a megyében lévő járások adatait találhatjuk meg.

Szeged városában Dénes Leó lett az első vb-elnök, akiről kiderül a káderadatokból is, hogy az eredeti foglalkozása szerint fatechnikus, az adott történelmi pillanatban pedig polgármester volt, a kommunista pártba 1944-ben lépett be, és egyébként az 53. életévében járt. A szegedi járási tanácsban a 40 éves Vér Dezső volt az első vb-elnök, ő 1945-ben lépett be a MKP-ba, az eredeti foglalkozása cipész, az aktuális megbízatása pedig járási főjegyző volt. Makón Földházi Imre töltötte be a vb-elnöki tiszteket, szintén 1945-ben csatlakozott a párthoz, 41 évesen, egyébként ugyancsak cipész volt a tanult szakmája, s akkor polgármesteri funkciót látott el. A Makói Járásban Matyey Istvánt (39) jelölték ki vb-elnöknek, aki előtte földmunkásként és tszcs-párttitkárként vett részt a munkásmozgalomban. Csongrádon Bánfi Sándor (37) korábbi kubikusra és gépállomásvezető-helyettesere esett a választás, a Csongrádi Járásban pedig Farkas István (38) nyomdászra, akkor éppen főjegyzőre. Szentesen Török János (52) volt kubikust és polgármestert, a Szentesi Járásban pedig Pálkás Mihály (47) lakatost egyben gépállomási párttitkárt helyezték a városi, illetve a járási végrehajtó bizottság élére. Végül Hódmezővásárhelyen ugyanezen vezető beosztást a polgármester, Oláh Mihály (51), eredetileg kőműves, viselte.⁷⁴

Érdekes és tanulságos megemlíteni azt is, hogy ugyanezen ülésre összesítő adatokat készítettek a járási és városi végrehajtó bizottsági elnökökről országos szinten. Ebből kiderült, hogy az idézett dokumentumban számba vett 193 vb-elnökből pártonkívüli csupán egy volt, eredeti foglalkozását tekintve 122 munkás, 30 paraszt, 30 értelmiségi s csupán 11 „egyéb”. Az aktuális foglalkozását tekintve 9 állt pártfunkcióban, 3 tömegszervezetiben, 27

⁷³ Csongrád megyére nézve életrajzokat közöl: Antalffy 1987, passim.

⁷⁴ MNL–MOL MDP 276. f. 54. cs. 111. (1950. augusztus 2.) 5. o., valamint Javaslat a járási és városi tanácsok elnökeire (4. o.)

államiban, 5 vállalatvezetőiben, 133 közigazgatásiban, 14 szövetkezetiben, míg ketten egyéni gazdálkodók voltak. Az életkorát tekintve a túlnyomó többség a 25. életévét meghaladta, a nemek szerinti megoszlásban pedig 170 férfi és 23 nő szerepelt a lajstromban, amelyet 1950. július 26-i keltezéssel láttak el.⁷⁵

Végül Dénes Leó 1956. november 12-ig, Vér Dezső 1953. július 18-ig, Földházi Imre 1956. november 10-ig, majd 1957. március 12-től 1967. március 28-ig, Matyei István 1950. október 30-ig, Bánfi Sándor 1952. július 13-ig, Farkas István 1953. július 18-ig, Török János 1950. november 1-jéig, Pálinkás Mihály 1956. november 10-ig és Oláh Mihály 1954. február 14-ig viselte az előzőekben említett tisztségeket.⁷⁶

Az első tényleges tanácstagválasztást követően,⁷⁷ még 1950 novemberében, az MDP Központi Bizottságának Titkársága a tanácsok megszilárdítása és a „pártszerű kapcsolataik” kialakítása érdekében *előterjesztést* fogadott el a Politikai Bizottság elé terjesztés céljából. Az adminisztratív osztály javaslatában a következők is szerepeltek: „a tanácselnökök és titkárok szakmai oktatása mellett a Belügyminisztériumnak az év végéig ki kell dolgozni a tanácsstagok szakmai oktatásának tervét. Ennek keretében fejleszteni és széles körben terjeszteni kell a »Tanácsok« című lapot, és népszerű broszúrák kiadásával is gondoskodni kell a tanácsstagok szakmai tudásának fejlesztéséről”. A javaslatból a második mondat végül teljesen kikerült, s az elsőből is csak a végrehajtó bizottságok elnökeire és titkáraira irányuló utalás maradt meg. De még így is egyértelműen következik, hogy a jobbára munkás-paraszt tagok magával az államigazgatással általában nem voltak – nem lehettek – tisztában, amit szintén bizonyít az első évek jelentős fluktuációja: a testületekből való sorozatos kilépés vagy kiléptetés, amely a tanácsstagok között megfigyelhető volt. A végrehajtó bizottságok elnökeit illetően pedig úgy fogalmazott az előterjesztés első szövegváltozata: „emelni kell a tanácselnök tekintélyét, aki a régi rendszer jegyzőjével szemben a népi demokratikus államhatalom helyi képviselője”. E – részben hibás utalást tartalmazó – mondat helyébe végül egy lényegre törőbb megfogalmazás lépett: „emelni kell az elnök tekintélyét, mint aki a tanács tényleges vezetője és annak munkájáért felelős”.⁷⁸

Jól példázza a pártpolitikai *nómenklatúra fontosságát* az MDP Politikai Bizottságának 1954. augusztus 18-i ülése is, melyen ingerültséggel állapították meg, hogy „a tanácsválasztás előkészítésével kapcsolatban állami vonalon előbb adtak ki utasításokat, melyek nem felelnek meg a P. B. határozatának. Ennek eredményeként a káderek kiválasztása a pártbizottságok tudta nélkül történik. Ezt azonnal fel kell számolni, és érvényt kell szerezni a P. B. határozatának. A Politikai Bizottság elfogadja, hogy a közös választókerületi bizottságok helyett valamennyi választókerületben (minden jelölt mellett) önálló választókerületi bizottságok működjenek. Ügyelni kell arra, hogy ezekbe a bizottságokba a népi demokráciához hű elemek kerüljenek. A P. B. nem tartja célszerűnek, hogy a pártbizottságok első titkárai tagjai legyenek a tanács végrehajtó bizottságának. Kívánatos azonban, hogy a tanácsnak tagjai legyenek.”⁷⁹

⁷⁵ MNL–MOL MDP 276. f. 54. cs. 111. (1950. augusztus 2.) melléklet: Összesítés a járási és városi tanácsok elnökeinek összetételéről.

⁷⁶ Blazovich 2007, 106. o., 123. o., 126. o., 131. o., 168. o., 179. o., 182. o., 210. o., 215. o.

⁷⁷ Antal 2009b, 48–53. o.

⁷⁸ MNL–MOL MDP 276. f. 54. cs. 119. (1950. november 22.) 2–3. o.

⁷⁹ MNL–MOL MDP 276. f. 53. cs. 190. (1954. augusztus 18.) 3. o.

Az 1954. évi választások elveit – amelyek mindvégig jellemzők voltak, s csak a többes jelöltállítás bevezetésével változtak érdemben, az utolsó évtizedben⁸⁰ – ugyancsak a Politikai Bizottság rögzítette. A jelentőségét növeli, miszerint ez évtől kezdve a tanácstagválasztások is egyéni kerületi rendszerben történtek, illetve, hogy ekkor tartották a desztalinizáció nyomán – de még az 1956. évi polgári demokratikus forradalom előtt – a tanácsválasztást hazánkban. A népi demokrácia *par excellence* tartalmát érzékletesen sommázza a következő részlet:

„(3.) A helyi tanácsok választásánál a jelöltek csak a Függetlenségi Népfront [1954 után: Hazafias Népfront] jelöltjei lehetnek. A megyei, járási, városi pártbizottságoknak az illetékes VB. tesz javaslatot, hogy a jelenlegi tanácstagok közül kik alkalmasak továbbra is tanácstagnak. Ezeken kívül a szükséges számú új tanácstagokra az illetékes párt-végrehajtóbizottság javaslatot kér a társadalmi szervezetek (Szakszervezet, DISZ [=Dolgozó Ifjúság Szövetsége], Szabadságharcos Szövetség, MNDSZ [=Magyar Nők Demokratikus Szövetsége]) vezetőségétől, üzemek, állami gazdaságok, hivatalok, tsz-ek, gépállomások pártszervezetétől, a termelési bizottságoktól, stb. A javasoltak közül ki kell választani azokat, akik tanácstagoknak, ezen belül [vb.] elnöknek, elnökhelyettesnek és titkárnak a legalkalmasabbak.

A kiválasztás után a Népfront megszervezi a jelölőgyűléseket az üzemekben, hivatalokban, községekben, a fegyveres alakulatoknál, és megfelelő politikai előkészítő munkával gondoskodik arról, hogy ezek a gyűlések a kiválasztott személyeket javasolják a Népfrontnak elfogadásra. A gyűlések határozatai alapján elfogadott személyeket a Népfront saját jelöltjeként, a jelölt elfogadó nyilatkozatával együtt az illető választókerületi választási bizottságnak bejelenti.

A jelöléssel kapcsolatos előkészítő munkáért, valamint a jelölőgyűlések megfelelő előkészítéséért a megyei, járási párt-végrehajtóbizottságok és a tanácsok végrehajtó bizottságai felelősek. Ugyanazon fokú tanácsnál mindenki csak egy választókerületben lehet a Népfront által bejelentett jelölt. Nincs akadálya annak, hogy ugyanazt a személyt különböző fokú tanács[ok] választókerületeiben jelöljék.

(4.) A tanácsok összetételénél a következő irányelveket kell szem előtt tartani. A megyei és a járási tanácsokban a munkásosztály súlyát növelni kell, emellett megfelelő számban kell tanácstaggá választani tsz-tagokat, szegény és középparasztokat, és megfelelő képviselést kell adni az értelmiségnek is. A városi tanácsokban növelni kell a munkásosztály és az értelmiség súlyát, az eddiginél bátrabban kell a középosztályt bevonni a tanácsok munkájába.

A községi tanácsokban a tanácstagok többségét a tsz. tagok és a szegényparasztság tegye ki. Megfelelő képviselést kell biztosítani a munkásosztálynak – beleértve az állami gazdaságok és a gépállomások dolgozóit is – és a középparasztságnak, amellett be kell vonni a falusi értelmiséget is. A budapesti városi és a budapesti városi kerületi tanácsok összetételét meg kell beszélni a budapesti párt-végrehajtóbizottsággal.

Jó politikai előkészítő munkával törekedni kell arra, hogy az új tanácsok tagjai legalább 50%-ban a jelenlegi tanácstagok közül kerüljenek ki. A fenti arányokon belül elsősorban a kitüntetetteket, kiváló dolgozókat, termelési bizottsági tagokat, állandó bizottsági tagokat és aktívákat kell figyelembe venni.”⁸¹

⁸⁰ Horváth 2017, 192–194. o.; Szilágyi 2003, 70–75. o.

⁸¹ MNL–MOL MDP 276. f. 53. cs. 183. (1954. június 30.) 2–3. o.

A megbízhatóság szempontjai tehát a struktúrában előre, gondosan kódolva voltak, ami ugyanakkor nem mindig működött a gyakorlatban is. Hosszú időbe, legalább másfél évtizedbe tellett, mire a tehetséget, a rátermettséget s a politikai megfelelőséget sikerült összeegyeztetni. Késleltette ezt, a rendszer tehetetlenségi együtthatója mellett, a forradalom utáni megtorlások és megfélemlítések időszaka, továbbá a párt kádereinek s a tanácsok kádereinek gyakori konfrontációja, szertelen *hatalmi rivalizálása*. „Egyes pártszervek és pártfunkcionáriusok most is gyakran átveszik a tanácsok feladatait, utasítgatják azokat” – állapította meg az MSZMP központi bizottságának politikai bizottsága 1957-ben a forradalom okait elemezve. „Az ilyen gyakorlat sérti a tanácsok önállóságát, csökkenti felelősségét, ellentéteket szül a párt és a tanács vezetői között, és gyengíti a tanács és a tömegek közötti, helyenként még nem kielégítő kapcsolatot. A tanácsok tevékenysége, közéleti szerepe egyes pártszerveknél, egyes pártfunkcionáriusoknál nem kapta meg a szükséges megbecsülést és elismerést. Egyes pártszerveknél ma sincs megfelelően elismerve a tanácsai területen dolgozó kommunisták felelősségteljes munkája”.⁸² Szintén a szakmai hiányok beismeréseként 1964-ben a szegedi *Tanácsi Híradó* című periodikában az akkori városi vb-titkár, dr. Csikós Ferenc a lap újrarendezéséhez fűzött bevezetőjében a következőket írta:

„Az elmúlt évek során komoly lépéseket tettünk a tanácstagtok és a tanács apparátusa szaktudásának és hozzáértésének fokozása terén. Elég itt csak arra utalnunk, hogy komoly elméleti és szakanyagot bocsátottunk tanácstagjaink rendelkezésére, amelyből a mindennapi élet során felmerült problémák megoldási módjait megtalálhatják. Emellett tanácsai apparátusunk mindenegyes dolgozóját köteleztünk arra, hogy ne csak a szűk szakmai keretek között mozogjon, és hogy ezt megtehesse, el kell sajátítsa a néphatalmi szervek elméleti és gyakorlati problémáival foglalkozó szakirodalmat, meg kell ismerje a tanács átfogó szervezetébe tartozó főbb kérdéseket.

Ennek nyomán az elmúlt évek során értünk el a szakapparátus nevelésében is komoly eredményeket, azonban ezek az eredmények korántsem kielégítőek. Az egész igazgatási apparátussal szemben követelményként kell felállítanunk a politikai tisztánlátást, a párt politikájának ismeretét, egyetértést a párt politikájával, és annak végrehajtásán történő munkálkodást. Nélkülözhetetlen a jogszabályok teljes ismerete, helyes értelmezése, a törvényesség színvonalának emelése, e kellékeknek biztosítása. Feladataink közé tartozik az apparátus igazgatás-politikájának kialakítása, az ösztanácsai szemlélet megvalósítása és annak érvényesítése. A jó tanácsai munka végzésének elengedhetetlen feltétele az apparátus erkölcsi feddhetetlensége, a lelkiismeretesség és emberszeretet, helyes magatartás, az ügyfelekkel nyíltság, szívéllyesség, udvariasság, emellett határozottság és elvi szilárdság. Ez azt jelenti, hogy a meggyőzés elvének érvényesítése mellett a meggyőzés és a kényszer helyes arányainak kialakítását meg kell találni.”⁸³

⁸² Az MSZMP KB. Politikai Bizottságának határozata a tanácsok pártirányításáról (1957). In: MSZMP Dok. 1956–1962, 102. o. Lásd konkrét példán: Antal 2009b, 148–151. o.

⁸³ Dr. Csikós Ferenc: Bevezető gondolatok... In: MNL–CSML Tanácsai Híradó. 1964. október 11. (V/1. szám) 2. o.

A preferált személyeknek az adott rendszerhez kötődő hűsége egyben érdekes pszichológiai jelenség, amely az egyéni érdekek érvényesítésére szolgáló oportunizmustól a teljes azonosulásig terjedhetett. A pontosan nem ismert „lenini eszmék” folytonos hangsúlyozása, az osztályharc éleződéséről szóló klisészerű szlogenek skandalása, a tömegrendezvények szervezett felvonulásai, a munkahelyi pártszervek agitációja, valamint a Szovjetunió és a nemzetközi munkásmozgalom liturgikus eseményeinek éltetése sokakat elvezetett a meggyőződés ama fokára, amely már-már George Orwell híres antiutópiájára emlékeztet. Mások ugyanakkor pontosan tudták, mi által és miért cselekszenek, azonban őket sem szerencsés és nem igazságos kizárólag negatívan értékelni: a párt- és hivatalvezetők egykori soraiban számos kiváló tehetséget is találhatunk, valódi, a hivatásuknak elkötelezett szakembereket, akik áldozatos munkája nélkül a társadalom alrendszerei nem működhetek volna⁸⁴ – a saját algoritmusaik szerint sem. A személyes indíttatások s a pályaképek tehát igen különbözők voltak, de még e korra is igaz a mondás, miszerint „az olyan nemzetségnek, amely száz év magányra van ítélve, nem adatik még egy esély ezen a világon” (Gabriel G. Márquez).

3. A KÁDERKÉPZÉS FUNKCIÓJA

A kezdetekben drámaian alulindukált, tisztán politikai alapú nómenklatúrától részben eltért az ún. *káderképzés jelensége*, ami elsődlegesen a felelős, *vezetői munkakörben dolgozók* és a párttagok számára szükséges elméleti és politikai képzettségnek a megszerzésére irányuló tevékenység volt. Ehhez sajátos pedagógiai megoldások is társultak; az oktatásban kiemelt hangsúlyt fektettek a dialektikus és történelmi materializmus,⁸⁵ a politikai gazdaságtan és a szocialista gazdaságpolitika, valamint a munkásmozgalom története elsajátítására.

Az MSZMP Központi Bizottságának 1976. október 26-i határozata hosszú távú irányt szabott a párttagság eszmei-politikai felkészítésének s a pártoktatás fő céljainak, amit a XII. pártkongresszus 1980-ban megerősített. Az említett rezolúció szerint az állampárt a politikai vezető-irányító tevékenysége során sokféle eszközt alkalmazott – ezek egyike azon speciális oktatás volt, amelynek feladata: „segítse elő, hogy a párttagok olyan tudással és tulajdonságokkal rendelkezzenek, amelyek alkalmassá teszik őket a fejlett szocialista társadalom építésében összetettebben jelentkező feladatok megoldására, a párt politikájának mindenkori képviselésére és megvalósítására.”⁸⁶

A káderképzés egyszerre jelentette az *ideológiai felkészítést* (marxizmus–leninizmus) és az ismeretek *gyakorlati alkalmazhatóságát*, továbbá a pártélet fejlesztését is. Ugyanakkor a ténylegesen oktatott materializmus (tudományos szocializmus) a valóságban igen messze állt mind Karl Marx, mind Vlagyimir I. Lenin eredeti tanításaitól. Különösen az előbbi „szájába adtak” olyan tanokat és konklúziókat, melyek erősen eltértek a valódi államelméleti és társada-

⁸⁴ A tisztviselői archontológiát lásd: Blazovich 2007, 9–95. o.

⁸⁵ Az eredeti marxizmus egy sajátos, összetett, társadalomfilozófiai teljességre törekvő dogmarendszer volt; tartalmilag két nagyobb alrendszerre tagolódott: részint a dialektikus materializmusra, ami egy koherens, hegeli eredetű kozmológiát és természetfilozófiát jelentett, részint pedig a történelmi materializmusra, ami teleologikus történelemmagyarázatot szolgáltatott a mindenkori termelési tényezőkhöz és javakhoz, valamint a vélt vagy valós osztályellentétekhez igazodva.

⁸⁶ Szatmári 1982, 14–15. o.

lomkritikai álláspontjától: a 19. századi utópisztikus szocializmustól.⁸⁷ A „létező” 20. századi szocializmus leginkább abban különbözött Marx filozófiájától, hogy az – általa jobbra erőszakszervezetként felfogott – állam szerinte egy idő után szükségképpen elenyészett,⁸⁸ míg a valóságban pontosan ellenkezőleg: inkább elhatalmasodott az egyén és a társadalom felett.

A káderoktatás során a világnézeti nevelés, a releváns szemlélet- és magatartásforma elsajátítása, valamint az internacionalizmus kliséinek tudatosítása állt a középpontban. Azonban hozzá kell tenni, miszerint ez csak funkcionális eltérésekkel működött: „a káderek esetében a párt a munkakörük, feladataiktól függő, differenciált felkészítésre” törekedett. Mivel a szocialista társadalomfejlődést ontológiailag folytonos osztályharcnak tekintették, a káderek képzése és továbbképzése elvben a dialektikus fejlődés változó követelményeihez volt hozzáigazítandó, így a megfelelő továbbképzések biztosítása kellő korrekciót képezett „az elméleti, politikai felkészültség fokozása” végett.⁸⁹ A tényleges tanítás több helyszínen folyt: a különböző civil oktatási intézményekben, a pártiskolákban és a tanácsakadémián.

Az első évtized nehézségeit maguk a pártiratok is visszatükrözik. 1951-ben az MDP Titkárságának káderosztálya a korra jellemző szófordulatokkal az alábbi megállapításokat tette: „a tanácsok apparátusában eddig nem folyt tervszerű, céltudatos kádermunka: az egyes osztályokban folyó kádermunka nem volt központilag összefogva, az alsóbb szervek kádermunkáját nem irányították és nem ellenőrizték – ez is hozzájárult ahhoz, hogy olyan sok ellenséges elem épült be a tanács apparátusba”. A tanács struktúra mindhárom szintjén *kádercsoportokat* működtek, amelyek közül a budapesti tanácsé egy csoportvezetőből, három előadóból, egy segédelőadóból s ugyanannyi nyilvántartóból állt:

„ezeknek a feladatuk a budapesti tanácson belül kb. 800 káderrel való foglalkozás, továbbá a budapesti tanács 11 osztályában lévő kádercsoportok munkájának ellenőrzése és irányítása, valamint a budapesti kerületi tanácsok mellett működő kádercsoportok munkájának ellenőrzése és instruálása. A megyei tanácsoknál 2 előadó és 1 adminisztrátor lett megállapítva, holott a megyei tanácsok apparátusának létszáma 3–400 fő. A járási tanácsoknál 1 káderesre van státusz, holott a járási tanácsok létszáma 40–70 között mozog, és foglalkozniuk kell a községi tanácsok apparátusával is. A kádermunkán dolgozóknak saját területükön biztosítani kell a megbízhatatlan elemek eltávolítását és az új, megfelelő káderek beállítását, elősegíteni azok fejlődését. Továbbá az alsóbb tanácsok kádermunkájának irányításával és ellenőrzésével is foglalkozniuk kell.”⁹⁰

⁸⁷ Az MSZMP KB. Agitációs és Propaganda Bizottságának állásfoglalása az állami felsőoktatási intézményekben folyó marxizmus-leninizmus oktatás helyzetéről és feladatairól (1974). In: MSZMP Dok. 1971–1975, 767–776. o.; az MSZMP KB. Agitációs és Propaganda Bizottságának állásfoglalása az állami felsőoktatásban folyó marxizmus-leninizmus oktatás tartalmi koncepciójáról és káderhelyzetéről (1976). In: MSZMP Dok. 1975–1980, 258–270. o.; az MSZMP KB. Agitációs és Propaganda Bizottságának állásfoglalása a marxizmus-leninizmus oktatás helyzetéről és korszerűsítésének feladatairól az állami felsőoktatásban (1982). In: MSZMP Dok. 1980–1985, 384–400. o.

⁸⁸ Weiss 2007, 906–912. o.

⁸⁹ Szatmári 1982, 20–21. o.

⁹⁰ MNL–MOL MDP 276. f. 54. cs. 141. (1951. május 2.) 3. o. és Javaslat a Titkársághoz megjelölésű, három oldal terjedelmű melléklet.

Ugyancsak negatív véleménnyel volt a Titkárság a hivatalban lévő tanácselnökök (megjegyzendő: ekkor a hatályos jogszabályok szövege szerint vb-elnökök!) ide vonatkozó tevékenységéről – mondván, nem irányították s ellenőrizték kellően, vagy egyenesen alábecsülték a kádermunka jelentőségét. Mindezekre tekintettel a fővárosi és a megyei kádercsoportokat a tanácsi hivatali szervezetben önálló osztályokká szervezték át.⁹¹

Egy két évtizeddel későbbi, 1972-ből származó központi bizottsági párthatározat tanulsága szerint még mindig volt javítanivaló: a reformok ellenére „a személyi állomány kvalifikáltsága nem javult olyan ütemben, különösen a fővárosi kerületekben, a községekben, a nagyközségekben és egyes városokban, mint amilyen ütemet a tanács-törvény előkészítése idején terveztünk. [...] A növekvő feladatok színvonalas ellátása azonban azt igényli, hogy határozottabban növeljék a felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberek számát”. Azt is kimutatták, miszerint a tanácsi tisztviselők állományának átlagosan 15%-a évente cserélődött, ez az arány a közigazgatási szakemberek körében 25–35% volt. Különösen *hiány mutatkozott* a gyakorlattal bíró jogászokból, közgazdászokból és műszaki végzettségűekből, aminek az egyik fő oka ez időben a nem megfelelő illetményezésben rejlett.⁹²

A szegedi tanács végrehajtó bizottsága maga is folyamatosan foglalkozott a *saját kádereinek* helyzetével; két-évente értékelte annak alakulását a pártkongresszusi, a központi bizottsági s a Csongrád megyei vb-határozatok, valamint az MSZMP városi bizottságának intézkedési tervei alapján.⁹³ Generálklauzulákat megfogalmazva olykor kereste a haladás lehetőségeit is például a kádermunka „demokratizmusának”, tervszerűségének erősítése, a morális követelmények emelése, a vezetés stabilitásának biztosítása, a fiatalok segítése, a szükséges kádercserék hatékony megvalósítása, vagy a képesítési előírások teljesítése által.

A szakigazgatási szervek vezetőinek, (1979-től) a megyei városi vb-hivatal elnökének, valamint az egyéb tanácsi hivatali szervek vezetőinek volt kötelessége a káderhelyzetet közvetlenül figyelemmel kísérni, a tapasztaltakat pedig jelenteniük kellett a személyzeti és oktatási osztály vezetőjén keresztül a tanácselnöknek. Az említett osztály vezetője készítette el az ötéves gazdasági tervciklusok szerint az adott tanács *káderutánpótlási és kádereképzési tervét*. A megvalósulást évente kellett értékelni, benne különösen az utánpótlásban figyelembe vett személyek politikai, szakmai és vezetői készségének alakulását vizsgálták.

⁹¹ Uo. (MDP 276. f. 54. cs. 141. Javaslat...)

⁹² Az MSZMP KB. Titkárságának állásfoglalása a tanács-törvény végrehajtásának tapasztalatairól (1972). In: MSZMP Dok. 1971–1975, 333–339. o., az idézet: 338–339. o.

⁹³ Pl. 260/1972. Szeged városi vb-határozat a tanács apparátusának káderhelyzetéről. In: Szeged Közlöny. 1972. december 31. (4. szám) 19–20. o., 92/1974. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről, a személyzeti munkáról. In: Szeged Közlöny. 1974. augusztus 31. (3. szám) 12–13. o., 158/1976. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről. In: Szeged Közlöny. 1976. október 31. (5. szám) 11–13. o., 135/1978. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről. In: Szeged Közlöny. 1978. október 31. (4–5. szám) 23–24. o., 147/1980. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről és a személyzeti munkáról. In: Szeged Közlöny. 1980. december 31. (7. szám) 13–15. o., 66/1982. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről, a személyzeti munkáról. In: Szeged Közlöny. 1982. június 30. (3. szám) 7–8. o., 149/1985. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről. In: Szeged Közlöny. 1986. február 20. (2. szám) 22–24. o., 87/1987. Szeged városi vb. határozat a káder- és személyzeti munkáról a tanácsi apparátusban. In: Szeged Közlöny. 1987. június 30. (5–6. szám) 15. o., 34/1988. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káder- és személyzeti feladatairól. In: Szeged Közlöny. 1988. április 30. (3–4. szám) 7–8. o.

Konkrétumokért tekintsünk meg néhány káderelemző végrehajtó bizottsági határozatot! Szegeden a megyei városi apparátus helyzetéről 1976-ban például a következő megállapításokat tették az MSZMP Központi Bizottsága 1973. november 28-i, az állami személyzeti munkát szabályozó határozatának,⁹⁴ valamint a helyi pártbizottság ezen alapuló döntéseinek⁹⁵ végrehajtása nyomán:

„A személyzeti munka területén további előrehaladás történt, melyet nagyban elősegített az MSZMP Szeged városi Végrehajtó Bizottságának [...] határozata alapján a tanácsi szakigazgatási szervek részére kiadott intézkedés. Eredményesen hajtottuk végre a kádercserét. Javult a káderutánpótlással való foglalkozás. Növekedett a politikai képzettség aránya. Több szakigazgatási szervnél eredményesebbé vált a személyzeti munkát irányító, ellenőrző tevékenység. A pártszervekkel és szakszervezeti szervekkel kialakított kapcsolat nagyban elősegítette a személyzeti és kádermunka fokozatos fejlődését és a demokratizmus érvényesülését. A vezetők és ügyintézők többsége alkalmas a Tanács előtt álló várospolitikai célkitűzések megvalósítására. Kialakulóban van valamennyi tanácsi felügyelet és irányítás alatt álló szervnél a vezetői munkát támogatni tudó személyzeti apparátus megszervezése és működtetése, mely megalapozását jelenti a személyzeti munka pártmunka színvonalára történő emelésének.

Nem emelkedett még kellő szintre a személyzeti és kádermunkában a tartalmi politikai elem, amelyre az elkövetkezendő időkben az eddiginél sokkal nagyobb súlyt kell helyezni. [...] A kádermunka elveinek hatékonyabb, színvonalasabb és következetesebb érvényesítése érdekében szükséges:

- Az újonnan beállításra kerülő vezetők és ügyintézők kiválasztásához kérni kell az illetékes párt-szervezet segítségét, és csak az új képesítési előírásoknak megfelelő dolgozók beállítása történhet meg.
- Iskolai végzettség alóli felmentés csak abban az esetben adható, ha a kinevezésre kerülő személy az álláshelyre előírt politikai vagy szakmai tanulmányait rövid időn belül befejezi.
- A jövőben előnyben kell részesíteni a vezetői, illetve ügyintézői munkakörben azokat a munkás- és paraszt fiatalokat, akik egyetemet végeztek.
- Az eddigieknél jobban kell törekedni az Ifjúsági Törvény [1971: IV. tv.] és a nők helyzetének megjavításáról kiadott kormányhatározat [1013/1970. (V. 10.) Korm. hat.] célkitűzéseinek megvalósítására.
- A vezetőknek nagyobb felelősséget kell vállalni a káderutánpótlás nevelésében, és munkájukban jobban kell támaszkodni a dolgozók kollektívájára.
- A vezetői kádermunkával szemben támasztott követelményeket tovább kell növelni, az ellenőrzéseket rendszeresebbé tenni és a személyzeti munka teljes körére kiterjeszteni.

⁹⁴ Az MSZMP Központi Bizottságának határozata a párt káderpolitikájáról, a káder- és személyzeti munka helyzetéről, valamint főbb feladatairól (1973). In: MSZMP Dok. 1971–1975, 620–632. o.

⁹⁵ Pl.: MNL–CSML XXXIII. 78/8/1975. számú MSZMP szegedi pártbizottsági vb. határozat; 77/9/1975. számú MSZMP szegedi pártbizottsági vb. határozat.

- Az osztott munkakörű személyzeti munkatársakat mentesíteni kell azoktól a terheltségektől, amelyek nem biztosítják a személyzeti munka elsődlegességét.
- Javítani kell a minősítések tartalmát, és az elmaradt minősítéseket záros határidőn belül pótolni kell.
- Nagyobb hangsúlyt kell helyezni a személyzeti és kádermunka végzése során a tartalmi politikai elemek fokozottabb érvényre juttatására és ezen tevékenység megerősítésére.
- A szakigazgatási szervek vezetőinek nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a Végrehajtó Bizottság elé kerülő – szakigazgatási szervi, vállalati, intézményi – tevékenységi beszámolók elkészítésénél arra, hogy a személyzeti és kádermunka a beszámolóban kellő mélységben szerepeljen. Térjen ki a káderösszetételre, a képesítési helyzetre, a politikai felkészültségre, a továbbképzésre, a tervszerű káderutánpótlás és szakmai utánpótlás biztosítására, a személyzeti és oktatási tevékenység érdemi, tartalmi részére. Érintsék az állami személyzeti munkára vonatkozó párt- és állami határozatok alapján jelentkező főbb feladatokat.
- A kontroll-jelentések foglalkozzanak a szerv vezetőjének személyzeti munkát irányító, ellenőrző tevékenységével, a munkahelyi demokrácia helyzetével és fejlődésével, a káderutánpótlással kapcsolatos munkájával és a káderállomány szakmai, politikai fejlődésére gyakorolt hatásával.
- Élővé kell tenni az 1980-ig átdolgozott szakember utánpótlási, képzési és továbbképzési terveket, és azokat évenként 2 alkalommal felül kell vizsgálni.⁹⁶

A két évvel későbbi, hasonló tárgyú határozatában az 1976. évi idézett megállapításokat és prioritásokat továbbra is fenntartotta a szegedi tanács végrehajtó bizottsága, valamint kiegészítette a következőkkel:

- „erősíteni kell valamennyi szinten a személyzeti munka tartalmi, politikai oldalát;
- a személyzeti munka eszközeit fel kell használni az apparátus dolgozói politikai felelősségtudatának további erősítésére, a politikai végzettség megszerzésére;
- a végzett munka értékelésénél figyelembe kell venni az apparátus dolgozóinak a várospolitikai feladatok megoldása érdekében kifejtett kezdeményező és szervező munkáját, koordinációs tevékenységét;
- a bírálat minden esetben konkrét és őszinte legyen, segítse elő az egyén politikai és szakmai fejlődését;
- a személyi kérdések eldöntésénél valamennyi érdekelt szerv bevonása és a kellő konzultáció szükséges az objektív vélemény kialakítása végett.”⁹⁷

⁹⁶ 158/1976. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről. In: Szeged Közlöny. 1976. október 31. (5. szám) 11–12. o.

⁹⁷ 135/1978. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről. In: Szeged Közlöny. 1978. október 31. (4–5. szám) 23–24. o.

1980-ban az előzőekben ismertetett két határozatát a végrehajtó bizottság hatályon kívül helyezte, és egy újat fogadott el a MSZMP XII. kongresszusán kiadott elvek alapján. Ebben a már szokásosnak mondható politikai szófordulatok mellett új komponensek is megjelentek: az apparátus irányába növelni kellett a *morális követelményeket* s idejében intézkedni a döntésre érett személyi cserékről, segíteni kellett a *tehetséges fiatalok* fejlődését, a közéleti munkába való bekapcsolódásukat, a személyzeti döntéseknél minden esetben igényelni kellett a „hivatali demokrácia” megfelelő fórumainak véleményét, valamint növelni a tanácsi munkában teljesítendő *szakmai követelményrendszert*. Minden év szeptemberében a szakigazgatási szervek vezetői jelentést írtak az említett irányelvek végrehajtásáról, egyben felhívták őket arra, hogy „a vezetői munkastílus legyen határozottabb, kerüljön előtérbe a kezdeményező módszer”. Törekedni volt szükséges a feladatok jobb megszervezésére, „a koordinatív szervező-és felelősségvállalási készség, valamint az irányítási, ellenőrzési tevékenység javítására”. A struktúra lényege mégsem változott: a városi végrehajtó bizottság utasította a személyzeti és oktatási osztályának vezetőjét, miszerint „a szakigazgatási szervek vezetőinek bevonásával, a párthatáskör tiszteletben tartásával, 1981. március 31-ig készíten el a VI. ötéves terv városi tanácsi káderutánpótlási és káderképzési tervét. Ezt követően minden évben értékeljék – a hatáskörileg illetékes pártszerv bevonásával – a káderutánpótlásként figyelembevetettek politikai, szakmai fejlődését, vezetői készségük alakulását”.⁹⁸

1979-ben a *tanácsi vállalatoknál* folyó káderviszonyokat is vizsgálat alá vették. Ezek igazgatóit terhelte a kötelesség, hogy a tanácsi hivatali szervekhez hasonlóan járjanak el a szakmai és a politikai elvárások biztosítása érdekében, továbbá a vállalati tervek és igények megvalósításakor. A város- és a gazdaságpolitikai feladatok eredményes ellátása indokolta a korábbiakban általunk is hivatkozott „vezetői hármaskövetelmény” egyes összetevőinek az erősítését: a gazdasági és politikai döntésekre való gyorsabb reagálást és a cselekvő aktivitást, a termelés korszerű szervezését, a felszabaduló munkaerő hatékony felhasználását, valamint a kezdeményező-készség fejlesztését, a vezetői feladatok következetes teljesítését. A tanács végrehajtó bizottsága utasította is a felügyeletet ellátó szakigazgatási szerveket s a vállalati igazgatókat, hogy intenzívebben foglalkozzanak a „vezetői második vonal” megteremtésével, az indokolt személyi cserék alkalmával pedig törekedjenek a vezetői munkakörökben felsőfokú végzettségű fiatalokat, nőket, „munkás indíttatású kádertartalékokat” figyelembe venni. A ténylegesen elvégzett munka utáni differenciált bérezéssel, a kvalifikált szakemberek megbecsülésével a stabilitást kellett szem előtt tartani, s a lehetőséghez képest mérsékelni a nem kívánatos fluktuációt. Javítandó volt a munkaminősítés rendszere is: a minősítettekkel szemben támasztott elvárásokat konkrétan kellett megfogalmazni az értékelések összegző részeiben.⁹⁹

1977-ben a megyei városi tanács áttekintette a *nem tanácsi szervekkel* folytatott együttműködés fennálló kereteit is, és többek között az alábbi következtetéseket vonta:

⁹⁸ 147/1980. Szeged városi vb. határozat a tanácsi apparátus káderhelyzetéről, személyzeti munkájáról. In: Szeged Közlöny. 1980. december 31. (7. szám) 13–15. o.

⁹⁹ 181/1979. Szeged városi vb. határozat a tanácsi vállalatoknál folyó káder- és személyzeti munkáról. In: Szeged Közlöny. 1980. január 6. (6. szám) 10–12. o.

„Erősíteni kell a tanácsi szervek gazdaság-szervező tevékenységében a koordinációs munka hatékonyságát és eredményességét, növelni a tanácsi apparátus kezdeményező szerepét. További lehetőséget kell keresnünk a nem tanácsi szervektől közérdekű létesítmények céljára pénzeszközök átvételére (különösen gyermekintézmények tekintetében), másrészt továbbra is támogatni szükséges a várospolitikai célkitűzéseket segítő létesítmények megvalósítását vagy tevékenység folytatását, elsődlegesen a városellátás és a lakossági szolgáltatás javítása érdekében. [...]

A tanács szükségesnek tartja, hogy a kereskedelmi ellátottságban és a hálózat fejlesztési programban továbbra is érvényesüljön a többszektörúság és ezáltal a lakossági érdekeket szolgáló egészséges rivalizálás. Tovább kell fejleszteni az élelmiszer-termelő gazdaságok érdekelttségét a városellátás javításában. Az érdekelt szakigazgatási szervek biztosítsák, hogy a szolgáltatásfejlesztési alapjuttatás a lakosság részére végzett szolgáltatások javítását és szélesítését szolgálják. [...]

A várospolitikai tevékenység szervezésénél az eddiginél fokozottabb mértékben szükséges igénybe venni a Szegeden működő tudományos, kutató és felsőoktatási intézmények szellemi kapacitását. A tanácsi szervek különös feladata az egyetemekkel való kapcsolatok elmélyítése, az együttműködés tartalmának célszerű meghatározása, és a részünkre nyújtott támogatás megfelelő hasznosítása.”¹⁰⁰

Szintén e témakörhöz kapcsolódik az *értelmiség helyzetének* politikai jellegű vizsgálata. Míg a tanácsrendszer első két korszakában az értelmiség háttérbe szorítása volt a tendencia, addig az új gazdasági mechanizmus bevezetése és a harmadik tanács törvény elfogadása lényegesen enyhítette a korábbi attitűdöt. Mint a fentebbi idézetekben is olvasható, egyre nagyobb hangsúlyt helyeztek az egyetemet végzett, munkás-paraszti osztályeredetű fiatalok beemelésére a káderutánpótlásba. Szegeden a tudományegyetem jelenléte miatt mindez egyébként is kézenfekvő volt. 1979-ben például a helyi tanács megvitatta az értelmiség várospolitikai tevékenységéről szóló vb-titkári előterjesztést, amiben megállapította, hogy a településen e társadalmi réteg tagjainak száma az elmúlt évtizedekben a többszörösére nőtt, a tudomány és a technológia fejlődése hatására új értelmiségi szakmák és csoportok jelentek meg. Közülük mind többen vállaltak fontos szerepet „a közösségi életben, a tudomány és a technika fejlesztésében, a gyógyításban, a szocialista világnézet terjesztésében, a társadalmi tudat, a közgondolkodás és a szocialista életmód formálásában, az oktatásban és a nevelésben. Jelen vannak a párt-, az állami, a társadalmi és tömegszervezetekben hathatósan segítve azok tevékenységét”. Együttműködésre buzdították az analóg társadalmi tömegszervezeteket is a helybeli értelmiséggel azért, hogy ez utóbbiak „sajátos eszközeikkel, lehetőségeikkel, jelentős szellemi kapacitásukkal járuljanak hozzá várospolitikai feladataink sikeres és eredményes megvalósításához.”¹⁰¹

¹⁰⁰ 14/1977. Szeged városi tanácsi határozat a tanács és a nem tanácsi szervek együttműködéséről a várospolitikában. In: Szeged Közlöny. 1977. június 30. (3. szám) 10–12. o.

¹⁰¹ 23/1979. Szeged városi tanácsi határozat az értelmiség várospolitikai tevékenységéről. In: Szeged Közlöny. 1979. október 31. (5. szám) 5–6. o.

IV. A LAKOSSÁG RÉSZVÉTELE A DÖNTÉSHOZATALBAN

1. A LAKÓBIZOTTSÁGOK ÉS A TANÁCSKOZÁSI KÖZPONTOK

A „nemzet” szó alternatívájaként használt *terminus technicus*: a „dolgozó nép” véleményének figyelembevétele a „szocialista demokrácia” egyik állandó problémája volt. Annak látszatát kívánták kelteni, hogy a választópolgárok olykor közvetlenül nyilváníthatnak véleményt konkrét kérdésekben, hasonlóan a mai helyi népszavazáshoz vagy az önkormányzati közmeghallgatáshoz.¹⁰² Ennek formáiként működtek 1955-től a lakóbizottságok, 1974-től a tanácskozási központok, valamint a tanácsi állandó bizottságok.

Szegeden a *lakóbizottságok* először az első kerületben kezdték meg a működésüket fővárosi mintára, majd 1959-ben megjelentek a két másik kerületben is. Minden tíz vagy ennél több főbérlet vagy társbérlet magában foglaló lakóházban meg kellett választani a tagjaikat, ha pedig egy lakóházban tíznél kevesebb bérlet volt, akkor 2–3 ház lakói közösen hoztak létre ilyen orgánumokat. A tagjaikat (3–7 fő) lakógyűlésen nyílt szavazással választották, aktív választójogot gyakorolhatott minden 16. életévét betöltött állandó lakó. Újszegeden hasonló céllal *utcabizottságokat* szerveztek 5–20 házanként. A munkájukat a lakóbizottsági körzetfelelősök és az utcamegbízottak szervezték; a jogi szabályozásaik kerületenként részben eltértek. A feladataik a következők voltak: a lakosságot érintő párt-, kormány- és tanácsi határozatok ismertetése; felvilágosító munka végzése a szocialista és a magántulajdon védelmére; a társadalmi ellenőrzés biztosítása a tanácsi tulajdonban álló lakóházak karbantartása, felújítása körül; a lakók „jogos igényeinek figyelemmel kísérése”; a házirend betartatása, a „szocialista együttélés” szabályait megszegő lakók figyelmeztetése; a közüzemi szolgáltatások takarékos igénybevételére irányuló felvilágosítás; a gyermekekkel való foglalkozás; a közös társadalmi munkák szervezése; stb. A lakóbizottságok elnökei és az utcamegbízottak – büntetőjogi felelősség terhével – hitelesített igazolásokat adhattak a lakosoknak a tanácsnál történő felhasználásra (pl. hatósági bizonyítás ténymegállapításának igazolására),¹⁰³ bár a kerületi tanácsok a gyakorlatban e funkciót nem preferálták. Szintén problémák mutatkoztak a lakóbizottságok és a házkezelőségek (IKV) együttműködésében, s általában a kerületi végrehajtó bizottságokhoz való viszonyukban. A szóban lévő intézmények végül is „a lakóterületi tanácsi munkának az öntevékeny társadalmi szervei” lettek volna, de 1965-ig nem működtek sikeresen.¹⁰⁴ Ezt követően az 1/1965. számú megyei jogú városi tanácsrendelet, valamint több végrehajtási utasítás

---

¹⁰² Dr. Csikós Ferenc: A lakosság véleményének megismerése. In: MNL–CSML Tanácsi Híradó. 1970. február 28. (1. szám) 3–7. o.

¹⁰³ 170/1968. Szeged városi vb. határozat a lakóbizottságok által kiadható hatósági igazolásokról. In: MNL–CSML Tanácsi Híradó. 1968. november 30. (4. szám) 16. o.

¹⁰⁴ Czifranics József: A lakóbizottságok munkájának tapasztalatai. In: MNL–CSML Tanácsi Híradó. 1964. október 11. (1. szám) 21–24. o.

foglalkozott – immár nem kerületi, hanem települési szinten – e sajátos szervekkel, de a lakosság valószínűleg tudatos passzivitása miatt ténylegesen sosem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.¹⁰⁵

A harmadik tanácstörvény időszakában a *tanácskozási központok* szintén a lakóterületi munka társadalmi-politikai jelentőségének felismerése nyomán jöttek létre az irányadó vb-határozat szerint, s a város meghatározott területén működő várospolitikai decentrumokként a kerületi lakóterületi pártvezetőség és népfrentbizottság, a városi tanácsstagok, a lakó- és utcabizottságok, valamint a közügyek iránt érdeklődő lakosság közös tanácskozási helyei voltak. Elvben a lakosság véleményének és igényeinek megismerését, valamint a társadalmi munka szervezését szolgálták, ezzel sajátos politika fórumként is funkcionáltak. A központok több tanácsstagi választókerület területén működtek, a számukat 1976-ban Szeged egészen 22-ben határozták meg, majd 1980-ban néhányat összevontak. Irányításukat a városi végrehajtó bizottság végezte a Népfrent közreműködésével. A helyszíneket legtöbbször az MSZMP valamelyik szervezeti helységében jelölték ki.¹⁰⁶

A tanácskozási központok éves munkaterv alapján tevékenykedtek, de a programjuktól eltérően is ülésezniük kellett, ha az MSZMP városi bizottsága vagy a kerületi lakóterületi pártvezetőség, a végrehajtó bizottság vagy annak szakigazgatási szervei, valamint a Népfrent városi vagy kerületi bizottsága indítványozta. Az ülések időpontját a központ vezetője jelölte ki, ő nyitotta meg s vezette a tanácskozást, az intézkedést igénylő javaslatokat pedig továbbította az érdekelt szervekhez. Rendszerint egy tanácsstag látta el ezt a feladatot. A megbeszéléseken bárki meghívás nélkül részt vehetett, felszólalhatott, kérdést intézhetett vagy javaslatot tehetett. E fórumokon az előzetesen kijelölt tanácsai szerv képviselője adott tájékoztatást a lakosságot közvetlenül érintő célokról, rendeltetvezelekről, előterjesztésekről és fontosabb jogszabályokról.¹⁰⁷

Ezek a társadalmi-politikai rendezvények eredendően a dolgozóknak a közügyekbe történő hatékonyabb bevonását szolgálták, s olyan témákat tűztek napirendjükre, mint például Szeged tömegközlekedési helyzete, köztisztasága, egészségügyi ellátottsága, valamint egyes városüzemeltetési kérdések, az ipari szolgáltatások helyzete, a város peremterületeinek ellátottsága, a kulturális élet, a házkiszolgálói szolgáltatások vagy a távhőszolgáltatás állapota. Szilágyi György adatai szerint 1974 és 1984 között 358 rendezvényre került sor Szegeden, s ezeken 3890-en szólaltak fel.¹⁰⁸ A tanácskozási központokat 1986-ban a városrészenként szervezett *lakóterületi központok* és a *lakóterületi bizottságok* váltották fel, amelyek támogatására, valamint a városfejlesztés előmozdítására Lakóterületi Alapot hoztak létre.¹⁰⁹ A ta-

¹⁰⁵ 148/1965. Szeged városi vb. határozat: I. számú végrehajtási utasítás Szeged megyei jogú városi Tanácsnak a lakóbizottságok szervezetéről és működéséről szóló 1/1965. számú rendeletéhez. In: MNL–CSML Tanácsai Híradó. 1965. augusztus 30. (3. szám) 12–15. o., 191/1965. Szeged városi vb. határozat: II. számú végrehajtási utasítás Szeged megyei jogú városi Tanácsnak a lakóbizottságok szervezetéről és működéséről szóló 1/1965. számú rendeletéhez. In: MNL–CSML Tanácsai Híradó. 1965. november 30. (4. szám) 11–13. o.

¹⁰⁶ 128/1976. Szeged városi vb. határozat a tanácskozási központok működésének irányelveiről. In: Szeged Közlöny. 1976. augusztus 31. (4. szám) 11–15. o., Személyi hírek: A tanácskozási központok összevonásáról. In: Szeged Közlöny. 1980. december 31. (7. szám) 3. o., 5/1980. Szeged városi tanácsrendelet a tanácskozási központokról. In: Szeged Közlöny. 1980. december 31. (7. szám) 4–9. o.

¹⁰⁷ Uo. (128/1976. Szegedi vb. határozat, 12–13. o., 5/1980. Szegedi tanácsrendelet, 5–6. o.)

¹⁰⁸ Szilágyi 2003, 88–89. o.

¹⁰⁹ 4/1986. sz. tanácsrendelet a tanácsai területpolitikai tevékenységről. In: Szeged Közlöny. 1986. április 30. (3. szám). 5–14. o., A tanácsai munka hírei: A területpolitikai munka továbbfejlesztése, 14 lakóterületi bizottság megalakulása. In: Szeged Közlöny. 1985. november 15. (5. szám) 14–15. o.

nács „népképviselési jellegét” fokozta a lakóterületi szavazás új intézménye, amelyet jogszabály vagy a tanács döntése alapján a lakosság állásfoglalásának kialakítása végett rendezhettek. Ennek megszervezése a lakóterületi bizottságok feladatát képezte. Helyesen állapította meg Szilágyi, hogy „ez az intézmény lényegileg előfutára volt a későbbi helyi népszavazásnak”.¹¹⁰ Arra nézve azonban nem találtunk adatot, hányszor alkalmazták e véleménynyilvánítási lehetőséget a gyakorlatban.

A tanácsi *állandó bizottságok* részben ugyancsak a tömegkapcsolatokat szolgálták. Az 1950. évi törvény idején még csupán a tanács tagjaiból szerveződtek, 1954-től azonban nem tanácsbeliek is a tagjai lehettek úgy, ahogy ma a helyi önkormányzati képviselőtestületek bizottságainak. Az aktív szerepvállalásukat már 1951-ben sürgette a minisztertanács és a belügyminiszter az MDP II. kongresszusa nyomán, ahol erős bírálókat érte őket a begyűjtésben és az általában mutatott passzivitásuk miatt. A „dolgozó tömegekkel” való együttműködés „megjavítása” érdekében ekkor kiadott kormányrendelet és miniszteri utasítás szerint a különböző fokú tanácsok végrehajtó bizottsága elnökeinek és az osztályvezetőinek rendszeres beszámolóikban foglalkozniuk kellett az állandó bizottságok munkájával. Ezen túlmenően előírták, hogy a végrehajtó bizottságok időszakonként számoltassák be egy-egy bizottság elnökét a végzett munkáról, és adjanak szempontokat és új feladatokat a továbbiakhoz.¹¹¹ A valóságban azonban a propaganda ellenére sem sikerült magas hatásfokot elérni náluk.

2. A TÁRSADALMI VITA

A nagyobb legitimitáció létrehozása céljából olykor politikailag kockázatos megoldásokat is célszerű volt felvállalni a pártnak. Erre példaként az ún. *társadalmi vitát* említjük, ami egy törvényjavaslatnak a nyilvános – pártkereteken részben kívüli – megvitatását jelentette. Mivel Magyarországon sem 1949-ig, sem azután nem létezett népszavazás, ez egy új lehetőség lett volna a közakarat kifejezésére, ha rendszeressé vált volna, és az eredménye bármilyen kötelező erővel bírt volna a formális jogalkotóra nézve. Azonban ilyen joghatás nem fűződött hozzá, és döntő szavazást sem tartalmazott, viszont ritkán alkalmat biztosított a politikailag aktívabb, kezdeményezni bátorító nem tanácstagok számára, hogy a nézetüket kifejtessék. A politikai környezet a jelentősebb bírálókat ugyan nem tette ajánlatossá, de a konstruktív hozzászólást vagy észrevételt igen.

Például a Nagy Imre vezette minisztertanács a *második tanácstörvény tervezetét* ilyen módon tárta a nyilvánosság elé. Ennek a hivatalos célkitűzése az volt, hogy a helyi tanácsok és a tömegek közötti kapcsolatot megerősítsék és a tanácsi munkát felélénkítsék. Az országos társadalmi vitában törekedni kellett arra, hogy ne csupán a tervezetről legyen szó, hanem a helyi tanácsok addigi munkájáról is. Az elhangzó javaslatokat és bírálókat összegyűjteni és a megfelelő állami szervekhez eljuttatni tervezték, mi több: két héten belül elvileg minden javaslattevőnek érdemi választ kellett küldeni. Ugyanakkor fel szándékoztak lépni azon „funkcionáriusok” ellen, akik közömbösséget vagy passzivitást mutattak a bírálókkal szemben. Természetesen megjegyezték, hogy „a tanácstörvény vitájánál

¹¹⁰ Szilágyi 2003, 90–91. o.

¹¹¹ 1004/1951. (III. 17.) MT határozat a helyi tanácsok munkájának megjavításáról; 5204-178/1951. (II. 8.) BM utasítás a tanácsok tömegkapcsolatainak megjavításáról. Lásd még: Berta 1986, 287–288. o.

számolni kell az ellenség tevékenységével” is, ezért a „demagógokat” fel kellett térképezni és „nyilvánosan tetten érni” a tevékenységük közben. A vitára egyébként a sajtót és a rádiót kívánták elsődlegesen felhasználni, valamint a lakó-, az utca- és a falugyűléseket, továbbá az üzemeket, a tömegszervezeteket, a tsz-eket és a termelési bizottságokat is. A nyílt vitákat a tanácsok vezetői voltak kötelesek szervezni és azokról beszámolni a pártnak. A Politikai Bizottság szerint azonban mindenkor ügyelni kellett arra, hogy a vita az új törvénytervezet körül folyjék, s a rendező gyűlések ne váljanak panasznapokká, valamint „az ellenséges elemek ne tudják azokat felhasználni” a saját céljaikra.¹¹²

A törvény tervezetét 1954. augusztus 19-én tette közzé a Hazafias Népfrent Országos Előkészítő Bizottsága a médián keresztül és külön kiadványok formájában.¹¹³ Beér János szerint összesen negyvenezerre volt tehető az ezzel kapcsolatos lakossági viták száma, a résztvevőké pedig 750 ezerre. Állítólag a felszólalások száma meghaladta a nyolcvanezret, a javaslatoké a tizenháromezret.¹¹⁴ Ennek ellenére a minisztertanács elé terjesztett szövegben – a számos stiláris jellegű finomítás és pontosítás mellett – az eredetihez képest aránylag csak kevés lényegi módosítás szerepelt.¹¹⁵

---

¹¹² MNL–MOL MDP 276. f. 53. cs. 190. (1954. augusztus 18.) 3. o., valamint Tájékoztató a pártbizottságok és a tömegszervezeti vezetők számára a tanácstörvény-tervezet nyilvános vitájáról. (1954. augusztus 17.) 1–3. o.

¹¹³ Szegeden a tervezet szövegét és a hozzászólásokat lásd in: Délmagyarország. 1954. augusztus 19. (196. szám) 2–3. o., augusztus 29. – szeptember 16. (a 204–219. számok mindegyikében) 3. o.

¹¹⁴ Beér 1962, 227–323. o., Beér 1961, 481–491. o.

¹¹⁵ Antal 2009b, 56–57. o.

V. PÉLDA A RENDELETALKOTÁSRA

A tanácsok által kibocsátható magasabb szintű jogforrásokat kezdetben *szabályrendeleteknek*, 1954-től *tanácsrendeleteknek* nevezték, valamint a tanács testülete s a végrehajtó bizottsága hozhatott még határozatokat is. Az első tanácstörvény a rendeletalkotás jogát a végrehajtó bizottságnak is lehetővé tette a tanácsot helyettesítő jogkörében, ezt a túlzott felhatalmazást azonban az 1954. évi X. tv. már nem tartotta fenn. Lényeges fejlemény volt 1971-től kezdve, hogy az egységesített, kötelező forma helyett a szervezeti és működési szabályzatát minden tanács helyi szinten, rendeletben maga állapíthatta meg – igaz, a Tanácsi Hivatal ajánlásának figyelembe vételével –, valamint, hogy a helyi rendeletalkotást kifejezetten a tanács át nem ruházható hatáskörébe utalták.¹¹⁶ A szegedi tanácsok rendeleteinek száma összesen 154 volt, amelyek közül 91 önálló jogalkotási produktum, 53 módosítás, 10 pedig az idejétmúlt normák hatályon kívül helyezése tárgyában keletkezett dereguláció. 1950 és 1954 között csupán egy rendeletet alkottak – ez a hús- és hentesáru forgalmának szabályozásáról szólt 1951-ben –, majd azt követően, 1962 kivételével, minden évben néhányat.¹¹⁷

A folyamat bemutatását a 2/1971. számú tanácsrendeleten keresztül végezzük el, ami Szeged megyei város tanácsának új *szervezeti és működési szabályzata* volt. A szabályzatnak először csak egy vázlatát fogalmazta meg a helyi Titkárság, amely fejezetenként sorolta fel, mely tartalmú rendelkezéseket kellene majd azokba felvenni. Ezek után az alaptervezetet – a már általunk is hivatkozott – dr. Szilágyi György készítette el 1971. július 26-i keltezéssel, amelyet a minisztertanács Tanácsi Hivatala igazgatásfelügyeleti és elvi osztályának vezetője, dr. Fonyó Gyula véleményezett előzetesen (ekkor még nem hivatalosan), illetve dr. Donáth Róbert a Tanácsakadémia Tanácsigazgatási Szervezési Intézete részéről tette ugyanezt. A szegedi tanács ügyrendi bizottsága az augusztus 5-i ülésén tárgyalta s korigálta a szövegezést, valamint annak struktúráját. Ezt az egyes tanácsi osztályok javaslatainak s az egyéb észrevételeknek megfelelően az év szeptemberében még átdolgozták: a tervezetet számosan tanulmányozták, e jelentéseket vagy átiratokat dr. Csikós Ferenc vb-titkárnak, illetve dr. Balla Sándor titkársági osztályvezetőnek küldték meg. A Szeged Városi–Járási Ügyészség nevében dr. Jármay Tibor vezető ügyész már augusztus 2-án előterjesztette véleményét, míg mások részére augusztus 26-án küldték ki a felkérést azzal, hogy szeptember 10-ig juttassák el a válaszaikat.¹¹⁸

Az alábbi szervek és egységek reflexióit ismerjük: a Szeged I., II. és III. kerületi vb-hivatalok (dr. Korek József-né, Pántya József, Nagy Miklós elnökök), a Csongrád Megyei Levéltár (dr. Oltvai Ferenc igazgató), a József Attila Tudományegyetem Államigazgatási és Pénzügyi Jogi Tanszéke (Dr. Martonyi János egyetemi tanár), valamint a végrehajtó bizottság egészségügyi osztálya, az építési és közlekedési osztály, a mezőgazdasági és élelmiszerügyi

---

¹¹⁶ Kiss 1978, 747–756. o.

¹¹⁷ Lásd táblázatokba foglalva részletesen: Szilágyi 2003, 129–133. o., Szilágyi 1975, 85–92. o.

¹¹⁸ MNL–CSML XXIII. 3281/1971. Titk. számú Szeged tanácsi iratcsomó dokumentumai.

osztály, a munkaügyi osztály, a kereskedelmi osztály, az ipari osztály, a tervosztály, az igazgatási osztály, a művelődési osztály, valamint a pénzügyi osztály. A szóban lévő átiratok általában teljesen egyetértők voltak, vagy csak kisebb jelentőségű észrevételeket, javaslatokat tartalmaztak. A tanácstagok közül Dr. Grasselly Gyula egyetemi tanár (a természettudományi kar volt dékánja) válaszolt önállóan, valamint Papp Gyula vb-elnökhelyettes (későbbi tanácselnök) küldött előzetesen észrevételt.¹¹⁹

Az ügyrendi bizottság elnöke, dr. Török László október 8-i keltezéssel tudatta a városi végrehajtó bizottsággal, hogy részükről elkészült a véglegesített szövegű tervezet. Az utóbbi ezt október 19-én tárgyalta és módosításokkal fogadta el, majd ennek alapján a szervezeti és működési szabályzatot Szeged megyei város tanácsa az október 27-i ülésén alkotta meg a 2/1971. számú rendelet formájában. A plenáris vita egyébként egész élénk volt, amelyben a Csongrád megyei tanács elnöke, dr. Komócsin Mihály – mint szegedi tanácstag! – egymaga 36 módosító indítványt terjesztett elő. Ezek nagy részét a tanácstagok az ügyrendi bizottság támogatásával el is fogadták.¹²⁰ November 8-án terjesztette fel dr. Csikós Ferenc szegedi vb-titkár a Csongrád megyei tanács végrehajtó bizottságához az iratokat, amely a rendeletet december 14-én hagyta jóvá, miután Komócsin Mihály már az említett módon, közvetlenül korigáltatta, amit szükségesnek tartott. E jogszabály 1972. január 1-ején lépett hatályba, a kihirdetésére a *Délmagyarország* című napilap karácsonyi számaiban, valamint közszemlére tétel útján került sor.¹²¹

Érdekesség: a tanácsi Titkárságon egy mellékletjegyzék és egy „tartalommutató” is készült a szegedi rendelethez, bár *de jure* nem képezték annak részét. Nem volt ugyanis kötelező jogszabályi előírás a mellékletek összeállítására, miként a terjedelmes (de nem normatív jellegű) bevezetés megfogalmazására sem; ez utóbbit később el is hagyták az újabb szövegezésekből. A mellékletek eredete valójában más jogforrásokra vezethető vissza. Erre figyelemmel azokat sosem vagy nem a szervezeti és működési szabályok részeként hirdették ki, így a mellékletekben 1971-ben és 1984-ben rögzített különböző összeállítások, ügyrendi szabályzatok¹²² legfeljebb az aktuális szervezeti rendelet irattári példányával lettek egyesítve.

¹¹⁹ Uo. (3281/1971. Titk.)

¹²⁰ Antal 2009b, 88–90. o.

¹²¹ MNL–CSML XXIII. 3281/1971. Titk. számú Szeged tanácsi iratcsomó dokumentumai.

¹²² Közli: Antal 2009b, 319–349. o.

ÖSSZEGLZÉS

A helyi és területi tanácsok döntéshozatali mechanizmusai a fentiekben bemutatott módon számos intézményükben azonosak, de mégis különbözök voltak a magyar történelem népi demokratikus korszakának egyes szakaszaiban. E tanulmány szerzői a szóban lévő témakörben két részre osztják a négy „szocialista” évtizedet, azonban a jelentős határvonalat – nézetük szerint – a közigazgatás-történetben nem az 1956. évi forradalom és szabadságharc vagy a sztálinizmus–poszt sztálinizmus hagyományos érái képezik, hanem az új gazdasági mechanizmus bevezetése (1968),¹²³ s ennek nyomán a harmadik tanács törvény megalkotása és hatályba léptetése (1971/72). Míg az első szakaszban a tanácsok felett a párt mesterséges szuverenitása dominált mind a döntéshozatal, mind a szervezeti kérdések terén – tulajdonképpen a döntést hozó fórumok *megkettözödtek* a párt- és a tanácsszervek alakjában –, addig a második szakaszban már a tanácsi döntési önállóságnak is jutott szerep. E különös *decentralizáció* tehát nem a központi kormányzat és a megyék/települések tanácsai közt, hanem a pártbizottságok és a tanácsok között ment végbe!

Ennek megfelelően létezett tehát *egy párt-, valamint egy közjogi szintű döntéshozatali folyamat* – részben eltérő értékkódok alapján. A pártszervek a döntésekért felelősséggel közvetlenül nem tartoztak sem a választóknak, sem egymásnak; a felelősséget a közigazgatási szervek vették át, miután jogi formákba öntötték az előzetesen meghozott vagy legalábbis sugallt intézkedéseket. Ugyanakkor arra is rá kell mutatni, hogy a tanácsi politikai orgánumok (a tanács plénuma, a szakbizottságai, maga a végrehajtó bizottság) szintén kollegiális és hierarchikus jellegűek voltak, ami semlegesítette a felelősség érvényesítésének érdemi lehetőségét. Így a személyi relevanciájú számonkérhetőség sajátos típusa – kvázi a döntési mechanizmus negatív oldala – a nómenklátúra s a káderrendszer algoritmusai nyomán alakult ki: az előbbi a politikai vezetők cseréjét, az utóbbi a tisztviselők fluktuációját eredményezte, aminek gyakran a reményeket be nem váltott „funkcionáriusok” más munkakörbe való beosztása vagy felfelé buktatása lett az eredménye. (Kis cinizmussal élve: a jó káder nem vész el, csak áthelyezik.)

Míg a primátus az első két évtizedben ténylegesen a politikai megbízhatóságnak jutott, addig 1968 után az összetettebbé és némely részeiben versenyszerűvé váló gazdaság a tanácsoknál is kikényszerítette az új „foglalkoztatási triász” érvényesülését: legalábbis a tisztviselők vezetői rétegében a politikai háttér, a szakmai ismeretek és a vezetői képesség együttes figyelembevételét. Mindez a tanácsi munkában érezhető színvonalbeli emelkedést hozott, de a minisztertanács jogi és gazdasági irányítása, a normatív tervutasítás, a politikai nómenklátúra generációinak nevelése, illetve a szakmai káderpolitika mindvégig megmaradt.

---

¹²³ E kérdést tartalmasan elemzi: Rainer 2011, 95–148. o., 185–199. o.

MELLÉKLET

Szeged m. j. Városi Tanács Végrehajtóbizottságának és szerveinek irányító, szervező, ellenőrző munkája és annak hatása az alsóbb Végrehajtóbizottságokra és a szakapparátusra [MNL-CSML Tanácsi Híradó. 1960. 3-15. o.]

Tanácsaink ez évben [=1960] ünneplik 10 éves fennállásukat. Az elmúlt évtized világosan bebizonyította, hogy eredményesen töltötték be a proletárdiktatúrából reájuk háruló feladatokat. Nem véletlen tehát, hogy pártunk VII. kongresszusa [=1959. november 30. – december 5.] az alábbi megállapítást tette a tanácsokról: „Az államhatalom helyi szervei, a tanácsok megállták helyüket az ellenforradalom ellen, a konszolidációért folytatott harcban. Bebizonyosodott, hogy a tanácsi rendszer jól szolgálja a nép ügyét és elnyerte a tömegek bizalmát.” A Kongresszus nagy feladatokat állít a tanácsok elé abban a munkában, amelynek célja a szocializmus alapjainak lerakása hazánkban.

A Párt és a Kormány határozatai nyomán Szeged is gyors fejlődésnek indult. A régi szemlélet a várossal szemben megváltozott, és ez kedvezően érezteti hatását nemcsak a város fejlődésében, hanem a lakosság politikai hangulatában is. E határozatok nyomán javult a tanácsi munka, nagyobb figyelmet fordítottunk a lakosság igényeinek kielégítésére, a gazdaságosságra és a lakosság között végzendő politikai munkára. A város dolgozóinak megváltozott hozzáállását mutatja, hogy az elmúlt évben 1,7 millió forintnyi társadalmi munkával járult hozzá a város fejlesztéséhez, szépítéséhez.

I. A Tanács és a bizottságai, a tanácstagok választókerületi munkája

Az 1958. évi választások nyomán a Tanács megerősödött és nagyobb erővel fogott hozzá a gazdasági, politikai és kulturális nevelő munkához. A legfontosabb feladatokat Pártunk három nagy határozata képezte: a munkásosztály helyzetéről, a művelődéspolitikai irányelvekről és a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről. E határozatok szellemében fogott munkához az újonnan megválasztott tanács.

A) A Tanács összetétele

1958. november 16-i választásokon 95 városi tanácstagot választottak meg. A megválasztott tanácstagok összetétele jelentősen javult az elmúlt választási ciklushoz viszonyítva. A tanácstagok összetétele eredeti foglalkozás szerint:

üzemi munkás	48	önálló	1
kisipari munkás	8	értelmiségi	16
mezőgazdasági munkás	3	alkalmazott	7
dolgozó paraszt	6	egyéb	6

Az 1958-as választások óta a Tanács hatízben ülésezett. A tanácstagok megjelenési aránya átlagosan 77%-os (8%-a igazoltan, 15%-a igazolatlanul maradt távol). A Végrehajtóbizottság a tanácsülés elé kerülő napirendi pontokat előzetesen megtárgyalja és aktívan segít a határozati javaslatok kialakításában.

A Végrehajtóbizottság Elnöke rendszeresen beszámol a Tanácsnak a hozott határozatok a végrehajtásáról és a Végrehajtóbizottságnak a Tanács két ülése között végzett munkájáról.

A Tanács az alakuló ülésén határozatilag szögezte le a fontosabb gazdasági, kulturális, szociális vonatkozású feladatokat, valamint a tömegkapcsolatok szélesítéséből adódó teendőket. A Tanács következő ülésén részletes munkaprogramot dolgozott ki az 1959-es esztendőre. A tanácsülésen szerepelt két alkalommal a terv jóváhagyása, a városfejlesztési terv, valamint a költségvetés megtárgyalása. Az elmúlt évben a tanácsülés foglalkozott a szabadtéri játékokkal és az ünnepi hetek rendezésével. Két Állandó Bizottság ugyancsak napirendi pont keretében számolt be működéséről. Az elmúlt időszak alatt a Tanács 6 rendeletet alkotott. A tanácstagok részvétele a Tanács munkájában változó. A nagyobb aktivitást a tanácsrendeleteknél, várospolitikai kérdésekkel foglalkozó napirendi pontoknál tapasztaljuk. Kisebb az aktivitás a terv és a pénzügyi előterjesztéseknél.

Jelentős eredményt ért el a Tanács a rendeletek alkotásával, bár meg kell mondani, volt olyan eset, amikor nem vettük eléggé figyelembe a lakosság véleményét, és az előterjesztésben bizonyos előreszaladás történt. Az előterjesztést egy esetben a Tanács nem fogadta el, tagjaiból bizottságot hozott létre és a bizottság az átdolgozott jelentést terjesztette a következő tanácsülés elé.

A Tanács gyakorolta a törvényben biztosított azon jogát, hogy az alsóbbfokú tanácsok határozatait megsemmisítheti, vagy megváltoztathatja. Ezen az alapon került sor a II. Kerületi Tanács által jóváhagyott lakóbizottságok szervezetére és működésére vonatkozó tanácsrendelet módosítására.

A Tanács az előterjesztésekkel kapcsolatban döntő mértékben a Vb. felé hozott határozatokat. Nagyon kevés azoknak a határozatoknak a száma, melyekben a Tanács az Állandó Bizottságokat, a tanácstagokat vagy éppen a kerületi tanácsokat bízta meg feladatokkal. A határozatok végrehajtásának határideje változó időtartamú. A határozatok közül kiemelkedik a Tanács második ülésén hozott tanácsi munkaprogram, amely egy évre összegezte a feladatokat. Megállapítható, hogy e célkitűzések döntő többségében megvalósultak. A tanácstagok az elmúlt időszakban 20 alkalommal terjesztettek elő kérdéseket, illetve bejelentéseket. A bejelentések szinte kivétel nélkül közérdekű jellegűek voltak. Hiányosságként kell megemlíteni, hogy ezen javaslatok többségével kapcsolatban az intézkedés a kerületi szervek feladata lett volna. Ez arra mutat, hogy tovább kell javítani a tanácstagok és a szakigazgatási szervek, továbbá a kerületi tanácsok kapcsolatát.

Komoly hiányosságként vetődik fel, hogy jelentős párt- és kormányhatározatok ezideig nem kerültek a tanácsülés elé (a munkásosztály helyzetéről, a művelődéspolitikai irányelveiről szóló párthatározatok).

Ezért a jövőben fokozottabb figyelmet kell fordítani arra, hogy a Tanács mind szélesebb körben foglalkozzék a helyi társadalmi, gazdasági, kulturális nevelőmunka kérdéseivel, a kerületi tanácsok irányításával, valamint a Tanács alá nem rendelt legfontosabb szervekkel való együttműködés kérdéseivel.

A Tanács államhatalmi és irányító tevékenységének további fejlesztése érdekében az alábbi javaslatok látszanak indokoltnak:

- 1) A tanácsülések előkészítésének munkájába az eddiginél fokozottabb mértékben szükséges bevonni a tanács-tagokat és az Állandó Bizottságokat.
- 2) A helyi társadalmi, gazdasági, kulturális és szociális feladatok köréből meg kell határozni azokat a legfontosabbakat, amelyeket 1 év alatt a Tanács elé kell terjeszteni. A tanácsülések napirendjének ezen előzetes kialakításába szükséges bevonni az Állandó Bizottságokat és a Hazafias Népfrontot, esetleg más érdekelt tömegszervezetet is.
- 3) A Tanács érdemi munkájának további javítása érdekében szükséges a vita lehetőségeit növelni úgy, hogy a tárgysorozaton szereplő előterjesztést, illetve előadói beszámolót teljes egészében ki kellene küldeni előzetesen a tanácsstagok részére. A napirendi pont előadója a tanácsülésen csak a legfontosabb szempontokra hívna fel a tanácsstagok figyelmét. Ezzel több idő jutna a vitára és hasznos, a munkát előbbrevivő javaslatok előterjesztésére. Ezt vonatkoztatni kellene a Vb. elnökének a Vb. munkájáról és a határozatok végrehajtásáról szóló beszámolójára is, hogy ezzel kapcsolatosan is alakuljon ki vita, ha ez szükséges.
- 4) Fokozni kell a tanácsstagok és az Állandó Bizottságok közreműködését a tanácsi határozatok és rendeletek ismertetésében, valamint végrehajtásuk ellenőrzésében.
- 5) A tanácsstagok interpellációját előzetes bejelentés formájában szabályozni kellene, hogy a válaszadással az érdekelt vb. funkcionáriusok vagy a szakigazgatási szervek vezetői időben felkészülhessenek, másrészt, hogy a választ még a tanácsülésen megadhassák.

B) Az Állandó Bizottságok tevékenysége

A választásokat követően első feladatunk volt, hogy a tanácsstagokat érdeklődési körüknek megfelelően bevonjuk az Állandó Bizottságok munkájába. Egyénenként elbeszélgettünk a tanácsstagokkal és a beszélgetésnek megfelelően történt meg a beosztásuk. A Városi Tanácsnál a következő 14 Állandó Bizottság megválasztására került sor:

- Pénzügyi
- Mezőgazdasági
- Művelődésügyi
- Városgazdálkodási
- Lakásgazdálkodási
- Építési
- Egészségügyi
- Szociálpolitikai
- Közlekedési
- Kereskedelmi
- Gyámügyi
- Ipari
- Terv
- Munkaügyi Á. B.

Ezenkívül egy Jogi Ideiglenes Bizottságot is választottunk. Az Állandó Bizottságok munkáját vizsgálva megállapíthatjuk, hogy bár tagjaikat érdeklődési körüknek megfelelően vontuk be az egyes Állandó Bizottságok munkájába, munkájukon még nagyon sok a javítani való. Különösen sokat kell tenni annak érdekében, hogy a szakigazgatási szervek munkáját mélyrehatóbban ellenőrizzék [azt], hogy hogyan hajtják végre a Tanács, illetve a Végrehajtóbizottság határozatait. A szakigazgatási szervek többsége igényli az Állandó Bizottságok segítségét, és ki is kéri véleményüket fontosabb kérdésekben. Ez különösen a Pénzügyi Osztálynál, az Építési és Közlekedési, valamint az Egészségügyi Osztálynál tapasztalható. Egyes szakigazgatási szerveknél viszont változtatni kell, hogy ne tehernek érezzék az Állandó Bizottságokat.

A Tanács határozata alapján minden egyes Állandó Bizottság elkészítette az elmúlt évben munkatervét, amelyet a Tanács jóváhagyott, és e munkatervek alapján végezték munkájukat. Az Állandó Bizottságok többsége figyelemmel kíséri a Végrehajtóbizottság által hozott határozatokat, amelyek a szakigazgatási szervek felé szólnak. Egy esetben a Pénzügyi Á. B. előterjesztéssel élt a Végrehajtóbizottság felé, hogy a hozott törvénysértő határozatot vonja vissza. Minden remény megvan arra, hogy az Állandó Bizottságok most már komoly tapasztalatokkal rendelkezve, tartalmilag javítanak munkájukon. Gyenge az Állandó Bizottságok közül a Művelődésügyi és a Mezőgazdasági Á. B. [munkája]. A Művelődésügyi Á. B. összetétele nem rossz, azonban az aktivitás terén van hiányosság. Az a módszer, hogy az Állandó Bizottságok beszámolnak tevékenységükről a Tanácsnak, helyesnek bizonyult, a jövőben is alkalmazni kívánjuk, ezzel is aláhúzva felelősségüket és szerepüket.

Az elmúlt évben 132 állandó bizottsági ülést tartottunk. Apró Antal elvtárs által a Vb. funkcionáriusai részére tartott országos értekezleten elhangzottakat megbeszéltük az állandó bizottsági tagokkal, konkretizálva feladataikat. A tanácsstagok szakmai színvonalának emelése érdekében három előadásból álló tanfolyamot indítottunk be a következő témákkal:

- 1) A tanácsi igazgatás a lakosság szolgálatában. A tanácsstag és a választók.
Előadó: Biczó György Vb. elnök.
- 2) A tanácsok költségvetési gazdálkodása és a községfejlesztési munka.
Előadó: Tóth Gyula előadó.
- 3) Az ügyfél jogai és kötelezettségei az államigazgatási eljárásban.
Előadó: Dáni Sándor Vb. titkár.

Az előadásokon a tanácsstagok többsége részt vett. Az a véleményük alakult ki, hogy a jövőben is tartsunk részükre hasonló témákból előadásokat a továbbképzésük szempontjából.

1) A tanácsstagok választókerületi munkája

Tanácsstagjaink a törvényben előírt kötelezettségüknek szinte kivétel nélkül eleget tesznek. A tanácsstagi beszámolók – a törvényen túl – fontos lehetőségei a tömegekkel való kapcsolat szélesítésének, a politikai munka kiterjesztésének. Az első időszakban tanácsstagjaink igényelték, hogy adjunk ki számukra útmutatókat, hogy eredményesebben tudjanak beszámolni választóiknak. E vázlatokban ismertettük röviden a kül- és belpolitikai kérdéseket, a tanácsi és végrehajtóbizottsági határozatokat és azokat a legfontosabb feladatokat, amelyek előttünk állnak. A legutóbbi beszámolónál már igen rövid tájékoztatót készítettünk, és arra készítettük tanácsstagjainkat, hogy ők maguk önállóan készítsék el beszámolóikat. Ez a módszer jónak bizonyult, mert felkeresték szakigazgatási szerveinket, ők maguk is igyekeztek adatokat gyűjteni, és az így elkészített beszámolók sokkal élénkebbek és meggyőzőbbek voltak. A tanácsstagi beszámolót minden tanácsstag megtartotta, kivéve a betegeket.

Az elmúlt év folyamán kezdeményezésként a Vb. funkcionáriusai a választókerületükön kívül üzemekben is tartottak beszámolókat. Ezek a beszámolók eredményesek voltak, a látogatottság, érdeklődés nagy volt, és ezt a módszert ebben az évben is folytatni kívánjuk.

1959-ben 186 beszámolót tartottak tanácsstagjaink, e beszámolókon 11.436 dolgozó vett részt. A beszámolókon való részvétel, annak ellenére, hogy az elmúlt évekhez viszonyítva javult, nem mondható kielégítőnek. A Hazafias Népfronttal közösen nagyobb gondot kell fordítanunk a beszámolók megszervezésére, jobban igénybe kell venni az aktívákat. Fejlődés tapasztalható abban is, hogy a beszámolókon már nagyobb többségben szerepelnek

közérdekű észrevételek, javaslatok, és konkrét felajánlásokat is tesznek egyes feladatok megvalósítására. Tanács-tagjaink a HNF-tal [=Hazafias Népfronttal] együtt igen jól használták fel a beszámolókat és a családlátogatásokat a társadalmi munka szervezésére.

A választókkal való kapcsolat másik formája: a tanácstagai fogadóórák. A választást követő fogadóórák látogatottabbak voltak, mint most. Az elmúlt évben 323 fogadóórát tartottak tanácstagjaink, melyen 4122 dolgozó vett részt. Eredményként kell elismerni, hogy tanácstagjaink nem ígéretnek a választóknak, hanem őszintén megmondják a reális lehetőségeket.

[d)] A kerületi tanácsok működéséről

A kerületi tanácsok fennállása óta [=1954] eltelt időszak azt bizonyítja, hogy megfelelnek rendeltetésüknek. Jelen-tősen segíteni tudják a tömegkapcsolatok kiszélesítését, az ügyek intézése közelebb került a dolgozókhoz. A tapasztalat azonban azt is bizonyítja, hogy komolyan foglalkozni kell – éppen a fentiek alapján – a hatáskörük további bővítésével. A mezőgazdaság átszervezése után ez különösen nagy súllyal esik latba.

A tanácstagok összetétele eredeti foglalkozás szerint:

eredeti foglalkozás	I. k.	II. k.	III. k.
üzemi munkás	24	25	24
kisipari munkás	8	–	4
mezőgazdasági munkás	1	1	6
dolgozó paraszt	–	4	6
önálló	3	6	1
értelmiségi	15	7	7
alkalmazott	12	6	4
egyéb	3	9	1
Összesen:	66	58	53

A kerületek [tanácsai] az alakuló ülések óta 26 rendes és 1 ünnepi ülést tartottak. A tanácstagok megjelenési aránya általában megfelelő. Az

- I. kerületben 73%.
  - II. kerületben 78%.
  - III. kerületben 81%-os
- volt az általános megjelenés.

A kerületi tanácsok a jogszabályok, vagy a felsőbb szervek által kijelölt napirendi pontokat mindenütt megtárgyalták. Ezen kívül az Állandó Bizottságok tevékenysége, a tsz. fejlesztés, mezőgazdasági munkák, iskolai oktatás szerepelt a napirenden.

Az I. kerületi Tanács maga szabályozta az interpellációs jog kérdéseit, a II. kerületi tanács rendeletet alkotott a lakóbizottságok szervezetével és működésével kapcsolatban.

A tanácstagok aktivitása megfelelőnek mondható. Pl. az ideai községfejlesztési tervjavaslatokhoz 42 hozzászólás hangzott el, és a lakosság nagyon sok javaslatát tolmácsolták a tanácstagok. A kerületi tanácsok által hozott

határozatok – a városi helyzethez hasonlóan – döntő többségükben a Végrehajtóbizottságot kötelezik intézkedésre, de akadnak szép számmal olyan határozatok is, amelyekben az Állandó Bizottságokat bízzák meg a feladatok végrehajtásával. A kerületi tanácsüléseken igen sok kérdést tesznek fel és bejelentést terjesztenek elő, amelyek közérdekűek. Ez a tény örvendetes abból a szempontból, hogy a tanácsstagok felelősséget éreznek a kapott megbízásért, másrészt azonban az is kitűnik, hogy a két tanácsülés között a tanácsstagok egy része nem tart megfelelő kapcsolatot a Végrehajtóbizottsággal és a szakigazgatási szervekkel.

Kerületi tanácsainknál 8 Állandó Bizottságot választottak:

- pénzügyi
- építési és közlekedési
- gyámügyi és gyermekvédelmi
- ipari és kereskedelmi
- mezőgazdasági
- egészségügyi
- művelődésügyi
- lakásügyi.

Az Állandó Bizottságok aktíva hálózata nem mondható kielégítőnek. Az I. kerületben mindegy 150, a II. kerületben 220, míg a III. kerületben mindössze 29 aktíva segíti az Állandó Bizottságok tevékenységét. Nem mindenütt készítenek munkatervet, egyes Állandó Bizottságok pedig igen gyengén dolgoznak. Gyengének mutatkozik az egészségügyi, a mezőgazdasági, és a III. kerületben a gyámügyi Állandó Bizottság. Kerületi tanácsainknál is erősíteni kell az Állandó Bizottságok munkáját.

Kerületi tanácsstagjaink eleget tettek beszámolási kötelezettségüknek. Az elmúlt évben 324 beszámolót tartottak, amelyeken 9059 választó vett részt. Az 590 fogadóórán 4631 választópolgár jelent meg panasszal vagy kérelemmel. A fogadóórákon elhangzott kérelmeknek, panaszoknak elintézését kezdetben a tanácsstagok előszere-ttel csupán továbbították a szakigazgatási szerveknek elintézés végett. Ma már ezen a területen is tapasztalható változás. A tanácsstag személyesen is eljár egyes ügyek elintézése érdekében.

II. A Végrehajtóbizottságok munkájáról

A Városi Tanács Végrehajtóbizottsága az 1958. évi választások után tovább erősödött, és mindinkább alkalmassá válik arra, hogy a tanács törvényben meghatározott feladatokat, a párt- és kormányhatározatok végrehajtását egyre kevesebb hibával végezze el. Az elmúlt évben a Végrehajtóbizottság munkáját elsősorban a munkásosztály helyzetéről, a művelődési politika irányelveiről szóló párthatározatok, valamint a mezőgazdaság szocialista átszervezése szabták meg.

A választások során jelentős személyi változások következtek be a Végrehajtóbizottság összetételében is. (A 15 Vb. tag közül 7 új.) A végrehajtóbizottsági üléseken – eltekintve a számadatokkal telezsúfolt napirendektől – élénk és termékeny vita folyik a Vb. tagjainak jó felkészültsége és széleskörű ismerete következtében. A Végrehajtóbizottság tagjainak egy része azonban nem igen vesz részt a vitában. 1959-ben a Végrehajtóbizottság 26 rendes és 1 rendkívüli ülést tartott. A Vb. tagok átlagosan 76,8%-ban jelentek meg az üléseken. (Igazoltan távol 19,01, igazolatlanul 4,19%.) A Végrehajtóbizottság elé kerülő anyagokat leggyakrabban a szakigazgatási szervek terjesztik elő az illetékes funkcionáriussal való előzetes tárgyalás után. Egy-egy nagyobb kezdeményezésnél (szabadtéri játékok, művelődéspolitikai irányelvek) az Állandó Bizottságokon túl különböző szervek és bizottságok segítségét is kérjük (pedagógusok, MTESZ [=Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége], stb.)

A jelentések tartalma és színvonala elfogadható. Határozati javaslatok is ma már sokkal körültekintőbben fogalmazódnak meg, mint korábban. Ha összességükben szemléljük a Végrehajtóbizottság elé kerülő jelentéseket,

meg kell állapítani, hogy sok esetben az adottságokhoz és a jelentést készítőik képességeihez mérten alacsony szintűek. Számos határozati javaslat nem eléggé átfogó, és sok esetben nem a legfontosabb kérdések megoldására irányul. A tapasztalat az, hogy a Végrehajtóbizottság igen sok határozatot hoz néha aprólékos kérdésekben is, így a határozatok ellenőrzése nehezebb. A határozatok döntő többségükben a városi szakigazgatási szervek felé irányulnak. Igen kevés a Végrehajtóbizottság vezetői, és főleg az alsóbb szintű Végrehajtóbizottságok felé hozott határozat. A határozatok nagy részükben megalapozottak, ezt mutatja az a tény is, hogy az elmúlt évben mindössze egy törvénytörő határozat volt, meg nem alapozott és később visszavont határozatok száma 5, és mindössze 10 határozat került módosításra. A határozatok végrehajtásának ellenőrzésében a Végrehajtóbizottság tagjai igen kis mértékben vesznek részt. Ez nem csak abból adódik, hogy a Végrehajtóbizottság legaktívabb tagjai igen elfoglalt emberek, hanem abból is, hogy munkamódszerünkben nem fektettünk különösebb gondot arra, hogy hogyan valósulnak meg a gyakorlatban a határozatok. A Végrehajtóbizottság zömmel írásos beszámoló alapján értesül a határozatok végrehajtásáról.

A határozatok tendenciájából látható, hogy kevesebb segítséget adunk az alsóbb Végrehajtóbizottságok munkájához, mint amennyit kellene és lehetne adni. Ebből következően a kerületi Végrehajtóbizottságok munkájának irányítása és ellenőrzése is hiányos. A legsürgősebben biztosítani kell, hogy az alsóbb Végrehajtóbizottságok munkájához a városi Vb., a Vb. vezetői és az egyes szakigazgatási szervek is nagyobb segítséget adjanak.

A Végrehajtóbizottság munkájában nagy figyelmet fordított arra, hogy, Szeged kulturális központ lévén, megnövekedett feladatok hárulnak a Tanácsra. A feladatok megjelölésénél abból indultunk ki, hogy a dolgozók általános műveltségének és tudásának színvonalát marxista alapokon, gyors ütemben szükséges növelni. A feladatot a szocializmus teljes győzelméből adódó szükséglet határozza meg. A szocializmus építése műveltség tekintetében is egyre képzetesebb, kulturáltabb, világnézetileg marxista szemléletű, szocialista hazáját szerető dolgozókat igényel.

Hogy ezt a feladatot meg tudjuk oldani, elsősorban azt az ellentmondást kell felszámolni, hogy jelenleg a marxizmustól még távol álló írókkal, nevelőkkel, művészekkel is kell végeznünk a munkát.

Emellett elsődleges feladatunk Szegeden is a munkásság soraiban fokozni a vezető osztály felelősségét az önképzés, a kulturálódás területén is.

A Párthatározatnak megfelelően iskoláinkban előtérbe került az életre való nevelés, a politechnikai képzés. 1959–60. iskolai évben – az elmúlt évek tapasztalatai alapján – a Tanácshoz tartozó valamennyi iskolában megkezdődött a gyakorlati képzés. Számszerűen 4648 általános iskolai tanuló részesül gyakorlati oktatásban. 54 nevelő foglalkozik a gyermekekkel, akik közül többen szakmai képesítéssel rendelkeznek (tavaly nyáron 24 pedagógus vett részt a Nyomdaipari Vállalat dobozkészítő és könyvkötő tanfolyamán).

A politechnikai képzés elterjesztéséhez üzemünk igen nagy segítséget adtak (esztergapadot, fúrógépet, szalagfűrész, stb.).

A középiskolákban már három évvel ezelőtt megkezdtük a gyakorlati képzést az iskolák saját műhelyeiben, másrészt az üzemekben. Egy középiskolánkban kísérletezünk mezőgazdasági gyakorlattal is.

A munkásosztály helyzetéről szóló párthatározat a munkások felé irányította a figyelmünket kulturális téren is. Az 1959. év nyarán felméréseket végeztünk Szeged üzemében. Az adatokból kiderült, hogy a nagyüzemi munkások 60–65%-a nem végezte el az általános iskola 8 osztályát. Az üzemi dolgozók számára megindítottuk az esti iskolákat. A dolgozók érdekében az iskolát az üzemhez vittük, és 11 üzemünkben indult meg esti általános iskola. Az általános iskolák esti tagozatán 848 dolgozó tanul, ebből 250 dolgozó nő.

Városunkban is, a munkáslakta területek voltak leggyengébben ellátva iskolákkal. Az elmúlt évben éppen ezért egy nyolc tantermes modern általános iskolát építettünk a Kolozsvári téren, továbbá a meglévő iskolákat öt tanteremmel bővítettük a munkáslakta területeken.

Jelentős feladat hárul a Tanácsra az irodalmi élet fejlesztése területén is. A termékeny irodalmi élet egyik legnagyobb elősegítője a nyilvánosság előtti szereplés biztosítása. Ezt az elmúlt időben elsősorban a Tanács kiadásában megjelenő Tiszatáj folyóirat és kiskönyvtár sorozat biztosította. E sorozatban 7 fiatal író önálló kötettel jelentkezett a közönség előtt. A Tiszatáj köre tömörülő írók jelentős része tehetséges, azonban további előrehaladásukhoz feltétlenül szükséges az elemző kritikai munka. Felszabadulásunk 15. évfordulójára irodalmi pályázatot hirdetett a Tanács. A városban élő írók- és költőktől mintegy 50 pályázat érkezett, ami nemcsak számát, hanem tartalmát tekintve is igen jelentős. A Végrehajtóbizottságnak külön tervben kell rögzíteni az irodalom és a művészet terén lévő feladatokat. Az eddiginél nagyobb segítséget kell adni az öntevékeny kultúracsoporthoz munkájához, műsortervük összeállításához, és politikailag szilárd, kellő szakismerettel rendelkező vezetőket kell rendelkezésükre bocsátani.

A Szabadtéri Játékok elmúlt évi felújításával, új színnel gazdagodott nemcsak a város kulturális arculata, hanem az ország kulturális élete is. A több, mint 90.000-es nézőközönség (köztük több mint 3000 külföldi) meglelégedéssel nézte végig az előadásokat. Ez évben magasabb művészi színvonalon, a műszaki berendezés tökéletesítésével, a nézőhely kibővítésével kívánjuk megrendezni a Szabadtéri Játékokat.

A Tanács irányítása alatt álló Nemzeti Színház jelentős szerepet tölt be nemcsak a város életében, hanem Csongrád megyében és az ország déli részében is. Sokat fejlődött a színház, azonban műsorválasztásában, az igényesebb prózai előadások rendezésében sokat kell még előre mennie. A Végrehajtóbizottságnak a legtöbb problémát a színház irányítása adja kulturális téren. A vezetés megjavítása mellett erősíteni kell a színházat ideológiai és politikai téren is.

A kerületi Végrehajtóbizottságok tevékenysége

A kerületek Végrehajtóbizottságai eredményesen töltötték be hivatásukat. Jelentős munkát végeztek a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, most a termelőszövetkezetek megszilárdításában, valamint a társadalmi munkák szervezésében.

A választások után jelentősen megváltozott a kerületi Végrehajtóbizottságok összetétele és a Vb. funkcionáriusok személyi összetétele is. Két új elnök és elnökhelyettes, egy Vb. titkár került [újonnan] funkcióba a választások után. Megállapításunk az, hogy a kerületi Végrehajtóbizottságok összetételükben, felkészültségükben alkalmasak a feladatok megoldására.

A három kerületi Vb. az elmúlt évben 79 rendes és 1 rendkívüli ülést tartott. Munkaterveik általában átgondoltak és a legfontosabb feladatokat jelölik meg. Az elmúlt évben azonban tapasztaltunk olyan tendenciát, hogy bizonyos időeltolással ugyanazon kérdéseket tűzték napirendre s a jelentések tartalma nagyrészt megegyezett. Az észrevételezés után nem tapasztaltunk ilyen jelenségeket. A II. és a III. kerületi Végrehajtóbizottság nagy eredményeket ért el a társadalmi munka szervezése terén. Széles rétegeket sikerült bevonni járdák, utak, parkok építésébe. Eredményes munkájukat gátolja, hogy az igazgatási feladatokon kívül igen kevés más hatáskörrel rendelkeznek. Feltétlenül gondoskodni kell a hatáskörük növeléséről.

A Végrehajtóbizottságok függetlenített vezetőinek munkája

A Végrehajtóbizottság vezetőinek munkája általában megfelelőnek mondható; a Végrehajtóbizottság munkájából, a szakigazgatási szervek irányításából megfelelően kiveszik részüket. A munka értékelésénél figyelembe kell venni, hogy egyrészt a választások óta van ebben a funkcióban, kevesebb gyakorlattal rendelkeznek, ami jelentkezik munkájukban is. Kezdeti nehézségek apróbb meg nem értékek, egyes esetekben túlzott érzékenység bizonyos mértékben zavarta a jó és eredményes együttműködést. Ma már elmondhatjuk, hogy ezeken túl vagyunk, megfelelő az együttműködés, egymás munkájának segítése. Azonban még mindig megoldatlan problémát jelent az alsóbb Végrehajtóbizottságok munkájának segítése és irányítása. A Végrehajtóbizottság vezetői keveset járnak el az alsóbb szervek üléseire, és így nem is tudnak elégséges segítséget adni munkájukhoz. A módszer tekintetében más területen is van változtatni való. Nagyobb megértést kell tanúsítani a Végrehajtóbizottság vezetőinek a szakigazgatási szervek vezetőivel szemben. A funkcionáriusok – egyénileg – felkészültségüknél fogva alkalmasak a feladatok megoldására, azonban tovább kell javítani a kollektív munkát, a szervező tevékenységet.

A szakigazgatási szervek felügyeletének megoszlása a funkcionáriusok között a következő:

- Elnök: Tervosztály, Pénzügyi osztály.
- Elnökhelyettes: Építési és Közlekedési, Ipari, Mezőgazdasági, Munkaügyi osztály.
- Elnökhelyettes: Művelődésügyi, Egészségügyi osztály, sport[felügyelet].
- Vb. titkár: Titkárság, Igazgatási osztály, Kereskedelmi osztály.

A Végrehajtóbizottság elnöke részt vesz a [városi] Párt-végrehajtóbizottság ülésein, a Pártbizottságnál történő megbeszéléseken. Az itt hozott fontos párthatározatokról tájékoztatást ad a Vb. többi vezetőinek. Ezek a megbeszélések rendszeresek, amelyek felölelik a legfontosabb határozatokból adódó feladatok megvitatását, s a Vb. funkcionáriusai beszámolnak a területükön végzett munkáról. A Vb. elnöke emellett rendszeresen egyénileg is foglalkozik a kerületi Végrehajtóbizottságok elnökeivel a feladatok megbeszélése, másrészt a beszámoltatás szempontjából.

A szakosztályok irányítása általában megfelelőnek mondható, azonban tapasztalható egyes osztályoknál bizonyos „szabadon futás”. Egyik-másik osztály munkája túlságosan előtérbe kerül, míg más osztályoké (pl. a mezőgazdasági, egészségügyi) háttérbe szorul. Módszerbelileg is hibás ez a munkamódszer és feltétlenül változtatni kell rajta.

A kerületi Végrehajtóbizottságok vezetőinek felkészültsége megfelelőnek mondható politikai és szakmai tekintetben is. Az újonnan funkcióba került vezetők nagy szorgalommal fogtak hozzá a szakmai tudás elsajátításához. Mind a kilenc elvtárs politikailag, illetve szakmailag tovább tanul, így megvan a biztosíték arra, hogy munkájukat eredményesen tudják végezni. A funkcionáriusok nagy igyekezettel végzik munkájukat és az a tapasztalatunk, hogy eredményesen és jól dolgoznak. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az I. kerület Vb.-elnökhelyettesének nagyobb igyekezettel és szorgalommal kell ellátnia feladatát. A kerületi funkcionáriusok munkájának elismerésénél, a jutalmazásoknál az elmúlt évig volt bizonyos egyenlődség. Ezen a helyzeten a legutóbbi jutalmazásnál már változtattunk s az elvégzett munka arányában jutalmaztuk a kerületi vezetőket.

III. A Végrehajtóbizottság szakigazgatási szerveinek tevékenységéről

A megyei jogú Városi Tanácsnál 10 szakigazgatási szerv van:

- Egészségügyi osztály,
- Építési és közlekedési osztály,
- Igazgatási osztály,
- Ipari osztály,
- Kereskedelmi osztály,
- Mezőgazdasági osztály,
- Munkügyi osztály,
- Művelődésügyi osztály,
- Pénzügyi osztály,
- Terv osztály.

Az ellenforradalom óta eltelt idő alatt bebizonyosodott, hogy helyes volt az Építési–Közlekedési és Ipari osztály szétválasztása mind a tanácsi gazdálkodás fejlődése, mind a kommunális ellátás javítása szempontjából.

a) A Végrehajtóbizottság irányítása a szakosztályok felé

Az ellenforradalom óta eltelt idő alatt fejlődő tendenciát mutat. Lényeges színvonal emelkedés van a korábbi helyzethez mérten. Ez vonatkozik mind a politikai tartalomra, mind a szakszerűséget illetően. A politikai tartalom vonatkozásában – ha nem is hibátlanul – a Végrehajtóbizottság határozatait és kezdeményezéseit a Párt és a Kormány legfontosabb határozataira alapította.

A Végrehajtóbizottságtól számos olyan kezdeményezés indult ki, amelyek tartalmat adnak a szakosztályok munkájának, perspektívát nyitnak számukra, kedvező feltételeket teremtenek a szakosztályoktól kiinduló jó kezdeményezések megvalósítására.

A Végrehajtóbizottság azon törekvése, hogy a szakosztályok figyelmét a fő feladatok megoldására irányítsa, jelentős kezdeti eredményeket is hozott, pl. a tanácsi vállalatok veszteségeinek megszüntetése érdekében.

Jelentősen növekedett a tanácsi vállalatok bevétele az említett időszak folyamán. Pozitív eredménnyel járt a 2–2 vállalat összevonása.

A Végrehajtóbizottságnak a szakosztályok felé történő irányítása egyrészt a Vb. munkatervében, másrészt a Tanács és a Vb. határozataiban jut kifejezésre. A szakosztályok a Párt és a Kormány egyes határozatainak végrehajtásáról a munkatervben megállapított módon és időben számolnak be. Fontosabb feladatok végrehajtására külön tervet készített a Végrehajtóbizottság a szakosztályokkal, pl. a művelődéspolitikai irányelvek végrehajtásával, a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatos tennivalók, [továbbá] a családi lakóházépítő akció, beruházási tervek féléves felülvizsgálata, lakásépítési program időben való teljesítése, stb. Ezenkívül a szakosztályok külön előterjesztéseket készítenek fontosabb kérdések tekintetében. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy korábban a munkaterven kívüli előterjesztés formájában néhány esetben fontosabb kérdés került a Végrehajtóbizottság elé, mint amilyen a munkatervben szerepelt.

A Végrehajtóbizottság irányító munkájával kapcsolatban meg lehet állapítani, hogy mind kritikusabban ítéli meg az előterjesztéseket. A Végrehajtóbizottság megszüntette a szakosztályok munkájának úgynevezett globális értékelését. Ennek eredményeként az utóbbi időben a szakosztályok munkájának elbírálása a fontos feladatok

megoldása alapján történik. Pl. hogyan szervezte meg a Művelődésügyi osztály a politechnikai oktatás bevezetését, hogyan készültek fel a kommunális vállalatok a téli nehézségekre. Ez a módszer sokkal hatékonyabbnak bizonyult és sokkal konkrétabb segítséget nyújt a szakosztályoknak.

Gyengesége a Végrehajtóbizottság irányító munkájának, hogy az egyes területekre kidolgozott, szakosztályi szinten meglevő tervek, amelyek általában magukban foglalják a Párt és a Kormány legfontosabb határozataiból következő feladatokat, még nincsenek a Végrehajtóbizottság, vagy a Tanács elé terjeszthető formában összefoglalva. Bár vannak előkészületek, de még nincsenek a tanácsi munkát és a tanács alá nem rendelt szervek[nek] a városi lakosság érdekében kifejtett munkáját, vagy érdekeit összefogó tervek. Pl. a helyi ipar fejlesztése, a közmű fejlesztése (Tanács–DÁV [=Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat]–Posta stb.). Ezen tervek hiánya csökkenti a szakigazgatási szervek munkájának tervszerűségét és hatékonyságát.

Több segítséget kell nyújtani az osztályoknak az Állandó Bizottságok munkája színvonalának emelésére. Hatékonyabb támogatást kell nyújtani az osztályok saját problémái megoldásához, amely végül is munkájuk eredményességének lényeges feltétele.

A tervek és határozatok végrehajtásának ellenőrzése és meggyorsítása érdekében rendszeressé kell tenni az osztályvezetők és az apparátus munkaértekezleteit.

b) A szakosztályok munkája

Az ellenforradalom után a tanácsapparátus jelentős mértékben megtisztult a politikailag káros és bizonytalan elemektől. Ennek ellenére tartósan két osztály helyzete megoldatlan volt: az Igazgatási osztályé és a Pénzügyi osztályé. Az eltelt idő alatt megtett intézkedésekkel e két osztály vezetésében is megteremtette a Végrehajtóbizottság annak a feltételét, hogy politikailag stabil szakapparátusra támaszkodhassunk. Ez részben a megfelelő osztályvezetők beállításával, a politikailag és erkölcsileg, valamint szakmailag alkalmatlan személyeknek a kicserélésével, valamint politikai neveléssel megoldottnak mondható.

Szakmai szempontból jól megoldottnak tekinthető az Ipari, Egészségügyi, Művelődésügyi, Pénzügyi, Mezőgazdasági, kielégítő a Terv, Kereskedelmi, Munkaügyi, Igazgatási osztály[ok] összetétele. Legnagyobb nehézségeik azonban – részben vezetésüktől függetlenül – az Építési és Közlekedési, az Ipari, és a Mezőgazdasági osztályoknak vannak, főleg a létszám és szakkader-hiányok és az alacsony fizetések miatt. Elérkezettnek tekinthetjük az időt arra, hogy a sürgős és hatékony intézkedés elhúzódása esetén az osztályvezetők a rájuk bízott feladatokért a felelősséget magukról a Végrehajtóbizottságra és a felsőbb szervekre kell, hogy áthárítsák. Ennek jogosságát el is kell ismernünk.

Mindennek ellenére a szakosztályok munkája, ha nem is kifogástalan, de kielégítő és eredményesnek mondható, bármely párthatározat végrehajtása szempontjából vizsgáljuk.

Ami a hatáskörükbe tartozó szervek, intézmények és vállalatok irányítását illeti, megállapítható, hogy a vállalatok és intézmények irányítása tekintetében a szakosztályok munkája sokkal jobb és eredményesebb, mint a kerületi szervek irányítását illetően. Jobbnak mondható az egészségügyi, művelődésügyi és pénzügyi szervek munkája a kerületeknél és ezzel kapcsolatban a szakosztályok irányítása. Egyáltalán nem kielégítő a többi területen a munka főleg azért, mert pl. a kereskedelmi és iparügyek egy előadóval történő megoldása, vagy az építés-közlekedési és a mezőgazdasági ügyek egy-egy emberrel történő megoldása szinte lehetetlen. Ezért ezekre sem a helyi [kerületi] Végrehajtóbizottság, sem a m. j. [=megyei jogú városi] Végrehajtóbizottság szakosztályai nem tudnak érdemlegesen támaszkodni.

Egyes szakosztályainknak a társadalmi szervezetekkel levő kapcsolata és együttműködése igen jó és eredményes. Jó a Szakszervezettel, MTESZ-szel, Hazafiás Népfronttal, KISZ-szel, Vöröskereszttel, TIT-tel a kapcsolat. A munkásosztály helyzetére vonatkozó, a művelődéspolitikai irányelvek végrehajtására, valamint a mezőgazdaság szocialista átszervezésére vonatkozó határozatok végrehajtása érdekében készített terveket az említett szervezetekkel együtt dolgozták ki szakosztályaink s a végrehajtásban is sok tekintetben segítséget nyújtanak.

A szakosztályok munkájának megjavítása érdekében az eddiginél magasabb színvonalú, egységes terv alapján történő irányítást kell megvalósítani, gondoskodni kell létszám- és szakkáder-problémáik[ról], a kellő szakmai továbbképzésük biztosításáról. Jogos a szakosztályoknak arra való hivatkozása, hogy a szakosztályok jelenlegi állapota egy-két kivételtől eltekintve a 40–50 milliós tanácsi költségvetéshez és nem a 200 millió felüli költségvetéshez van szabva.

c) A minisztériumok irányító munkája

A Művelődésügyi Minisztérium irányítása elég intenzív, és eszmeileg igen határozott. Azonban sok az írásos utasítás, körlevél magától a Minisztériumtól, az országos intézményektől, mint a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet, Népművelési Intézet. Sok a központi értekezlet, ankét, stb. Kielégítő a Könnyűipari Minisztérium szakmai irányítása; behatóan és helyszínen foglalkoznak a helyi ipar szakmai irányításának kérdéseivel. Nem kielégítő az Élelmezésügyi Minisztérium irányítása. Kielégítő a Pénzügyminisztérium és jelentősen javult az utóbbi időben a Földművelésügyi Minisztérium irányítása. Bár a körlevelek és az írásos utasítások száma majd a felére csökkent az utóbbi időben – még mindig sok. Megfelelő a Munkaügyi Minisztérium támogatása is. Nem mondható kielégítőnek az Egészségügyi Minisztérium támogatása, helyszíni segítséget szinte egyáltalán nem nyújt. Elég bürokratikus a Belkereskedelmi Minisztérium irányítása; a vállalati terveket változatlanul [az] készíti el. Nem kielégítő az Országos Tervhivatal irányítása sem, lényegében kimerül az éves tervutasítások kiadásában és tervegyeztető tárgyalásokban. Nehéz helyzetben van az Építési és Közlekedési osztály, amelynek három főfelügyeleti szerve van: az Építésügyi Minisztérium, a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium és az Országos Vízügyi Főhatóság. Az ÉM. szakirányítása, segítsége majdnem teljesen a városrendezési és fejlesztési tervek elkészítésére korlátozódik. Ez magában jelentős, de mégis kevés. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium részéről a Villamosközlekedési főosztályon kívül máshonnan segítséget alig kapunk. Vontatott az Útügyi főosztállyal történt megállapodásunk teljesítése az állami főközlekedési utak felújítására vonatkozóan. Az autóbussz közlekedés problémáinak megoldása tekintetében a KPM. semmiféle segítséget nem hajlandó adni. Az OFV. vízgazdálkodási problémáink tekintetében jelentős segítséget adott, azonban a város, mint önálló árvízvédekező, eléggé magára van hagyva. Ebből következően árvízvédelmi és egyéb szempontból is komolyan veszélyeztetett területeink vannak, mint pl. a Tisza–Maros torkolatától a Tisza jobbpartja.

Egyöntetű az a vélemény, hogy egyes minisztériumok, mint pl. a Belkereskedelmi Minisztérium is, bizonyos státuszokat lent a szakosztályoknál megszüntetett (pl. a technikus, statisztikus), a Minisztériumban viszont az ennek megfelelő főosztályok változatlan ügyrenddel megmaradtak és ezekkel a feladatokkal erősen terhelik a szakosztályokat.

* * *

A tanácsok, a Végrehajtóbizottságok és a szakigazgatási szervek összességükben helyesen oldották meg a feladataikat, biztosították a párt- és kormányhatározatok eredményes végrehajtását. Ezek nyomán fejlődött a város, egészségesen alakult a Párt és a tömegek közötti kapcsolat.

A meglevő eredmények mellett azonban számos területen hibák és hiányosságok akadályozták a gyorsabb előrehaladást. A VII. [MSZMP] Kongresszus határozataiból adódó feladatok megkövetelik a Tanács minden szervétől, hogy gyorsan javítsa ki ezeket a hibákat, erőteljesebb ütemben menjünk előre. A munka középpontjába a VII. Kongresszus határozataiból reánk háruló feladatokat kell állítanunk.

Erősíteni kell a testületi szervek munkáját, átgondolt tervek alapján a várost érintő fontos gazdasági, kulturális, szociális kérdéseket a Tanács és a Végrehajtóbizottság plénuma elé kell vinni. Egyes esetekben a sajtó útján is ki kell kérni a lakosság véleményét.

A testületi szervek munkájának megjavítása megköveteli a Végrehajtóbizottságok vezetőitől, hogy a szervezőmunkára nagyobb figyelmet fordítsanak. Az ellenőrzési munka megjavításával több segítséget kell adni az alsóbb szerveknek. Nagy gondot kell fordítani a munka minden területén a tömegkapcsolatok szélesítésére. A lakosságot mind jobban érdekeltté kell tenni a várost érintő kérdések megoldásában, még szélesebb rétegeket kell bevonni a társadalmi munkába.

A Végrehajtóbizottsági ülés és a Kormány Titkárság Tanácsszervek osztályán történő kiértékelés alapján munkatervet kell készíteni a tanácsok, a Végrehajtóbizottságok és a szakigazgatási szervek munkájának megjavítására.

Kérem az előterjesztés elfogadását.

Szeged, 1960. március 25.

Biczó György
Vb-elnök

STATISZTIKAI KIMUTATÁS

Megyei jogú városi Tanács Vb. vezetők:

eredeti foglalkozás	isk. végzettség	
elnök	textiltechnikus	főiskola
elnökhelyettes I.	szabósegéd	6 elemi
elnökhelyettes II.	középisk. tanár	tudományegy.
vb-titkár	vasesztergályos s[egéd]	4 polgári

Kerületi Tanács Vb. vezetők:

I. kerület:

elnök	gyári munkás	2 polgári
elnökhelyettes	alkalmazott	8 általános
vb-titkár	segédmunkás	gimn. éretts.

II. kerület:

elnök	cipészsegéd	7 elemi
elnökhelyettes	gyári munkás	gimn. éretts.
vb-titkár	alkalmazott	4 polgári

III. kerület:

elnök	gyári munkás	8 általános
elnökhelyettes	segédmunkás	6 elemi
vb-titkár	alkalmazott	ker. éretts.

Megjegyzés:

Az I. kerületi Tanács Vb.-elnöke a Tanácsakadémia 1 éves levelező tagozatán végzett. Ugyancsak az elnökhelyettes a Tanácsakadémia 2 éves levelező tagozatán végzett, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Jogi Karának 4. éves hallgatója. A Vb.-titkár Államigazgatási Iskolát végzett, jelenleg a Tudományegyetem Jogi Karának 4. éves hallgatója.

A II. Kerületi Tanács Vb.-elnöke a 8. általános iskolát végzi. A Vb.-titkár Gazdasági és Műszaki Akadémiát végzett, jelenleg a Tudományegyetem Jogi Karának 2. éves hallgatója.

A II. kerületi Tanács Vb.-elnöke a Marxista–Leninista Esti Egyetem II. évfolyam hallgatója. Az elnökhelyettes Mezőgazdasági Akadémiát végzett.

A megyei jogú városi Tanács Végrehajtóbizottságánál 10 szakigazgatási szerv van. Ezek vezetőinek összetétele a következő:

eredeti foglalkozás sz.	iskolai végzettsége:		
	munkás	4 fő	általános
paraszt	1 fő	közép	3 fő
értelmiségi	2 fő	egyetem	3 fő
alkalmazott	3 fő		

Az osztályvezetők közül 2 fő a Marxista–Leninista Esti Egyetem 3. évfolyamán, 1 fő a Tudományegyetem Jogi Kara 3. évfolyamán képezi magát.

Kimutatás a városi és kerületi Vb. összetételéről

	Eredeti foglalkozás szerint:				Jelenlegi foglalkozás szerint:			
	Mj.	I.	II.	III.	Mj.	I.	II.	III.
üzemi munkás	5	6	6	6	–	1	1	–
kisipari munkás	2	2	–	1	–	–	–	–
mezőgazdasági munkás	1	–	–	2	–	–	–	–
tsz-tag	–	1	–	–	1	1	1	2
egyéni gazd. 7 h. alatt	1	–	1	1	–	–	–	–
egyéni gazd. 7 h. felett	–	–	–	–	–	–	–	–
önálló	–	–	–	–	–	–	–	–
értelmiség	3	–	1	1	1	–	1	1
alkalmazott	2	1	3	1	11	7	7	8
egyéb	1	–	–	–	2	1	1	1
Összesen:	15	10	11	12	15	10	11	12

Az 1959. évben tartott városi Végrehajtóbizottsági ülésekről szóló kimutatás

- A városi Végrehajtóbizottság 1959. évben
- 26 rendes
- 1 rendkívüli
- összesen: 27 ülést tartott.

• A végrehajtóbizottsági ülésen megjelenő vb.-tagok száma:	311 76,8%
• igazoltan távol:	77 19,01%
• igazolatlanul távol:	17 4,19%
• A Végrehajtóbizottság által hozott határozatok száma:	781
• ebből Vb. vezetői felé hozott határozatok száma:	71
• alsóbb, kerületi Vb.-k felé hozott határozatok száma:	139
• városi szakigazgatási szervek felé hozott határozatok száma:	769
• egyéb szervek felé (sajtó, városi Párt Vb., KIOSZ, Hazafias Népfrent, KISZ stb.):	37
• Vb.-tagok felé hozott hat. száma:	6
• Törvénysértő határozatok sz.:	1
• Meg nem alapozott és később visszavont Vb.-határozatok száma:	5
• Módosításra került Vb.-hat. sz.:	10

Az 1960. évben tartott városi Végrehajtóbizottsági ülésekről szóló kimutatás

A városi Végrehajtóbizottság 1960. évben eddig

- 5 rendes ülést tartott,
- rendkívüli Vb.-ülés nem volt.

• A végrehajtóbizottsági ülésen megjelenő vb.-tagok száma:	55 73,3%
• igazoltan távol:	19 25,3%
• igazolatlanul távol:	1 1,4%
• A Végrehajtóbizottság által hozott határozatok száma:	178
• ebből Vb. vezetői felé hozott határozatok száma:	9
• alsóbb, kerületi Vb.-k felé hozott határozatok száma:	26
• városi szakigazgatási szervek felé hozott határozatok száma:	202
• egyéb szervek [felé] hozott hat. sz.:	3
• Vb.-tagok felé hozott hat. száma:	6

- Törvénysértő határozat nem volt.
- Visszavont határozat nincs.
- Módosításra került 1 határozat.

Megjegyzés: a Végrehajtóbizottság által hozott határozatok száma azért nem egyezik a szakigazgatási szervek, a Vb. vezetői, stb. felé hozott határozatok számával, mivel egyes határozatok több, sok esetben valamennyi városi szakigazgatási szervet érint[enek], ezen túlmenően egyes határozatok mindhárom kerület Végrehajtóbizottságai-ra, illetve Vb.-elnökeire vonatkoznak.

Kimutatás a kerületi tanácsok Végrehajtóbizottságainak 1959. évben tartott üléseiről

I. kerület.

- I. kerületi Tanács Végrehajtóbizottsága 1959-ben 27 rendes vb.-ülést tartott.
- A vb.-ülésen megjelenő vb-tagok száma: 228 76,7%
- igazoltan távol: 61 20,5%
- igazolatlanul távol: 7 2,3%
- A vb.-határozatok száma: 188

II. kerület.

- A II. kerületi Tanács Végrehajtóbizottsága 1959-ben 5 vb.-ülést tartott.
- A vb.-ülésen megjelenő vb-tagok száma: 247 83,0%
- igazoltan távol: 42 14,8%
- igazolatlanul távol: 6 2,2%
- A vb.-határozatok száma: 114

III. kerület.

- A III. kerületi Tanács Végrehajtóbizottsága 1959-ben 26 vb.-ülést tartott, ebből rendes 26, rendkívüli nincs.
- A vb.-ülésen megjelenő vb-tagok száma: 237 71,8%
- igazoltan távol: 83 25,2%
- igazolatlanul távol: 10 3,0%
- A vb.-határozatok száma: 121

Kimutatás a kerületi tanácsok Végrehajtóbizottságainak 1960. évben tartott üléseiről

I. kerület.

- I. kerületi Tanács Végrehajtóbizottsága 1960-ban 5 rendes vb.-ülést tartott.
- A vb.-ülésen megjelenő vb-tagok száma: 41 80,2%
- igazoltan távol: 9 19,8%
- igazolatlanul távol: – –
- A vb.-határozatok száma: 32

II. kerület.

- A II. kerületi Tanács Végrehajtóbizottsága 1960-ban 5 vb.-ülést tartott.
- A vb.-ülésen megjelenő vb-tagok száma: 42 76,3%
- igazoltan távol: 13 23,7%
- igazolatlanul távol: – –
- A vb.-határozatok száma: 20

III. kerület.

- A III. kerületi Tanács Végrehajtóbizottsága 1960-ban 5 vb.-ülést tartott.
- A vb.-ülésen megjelenő vb-tagok száma: 52 86,6%
- igazoltan távol: 8 13,4%
- igazolatlanul távol: – –
- A vb.-határozatok száma: 22

IRODALOMJEGYZÉK

- A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai.* 1956–1962., 1963–1966., 1967–1970., 1971–1975., 1975–1980., 1980–1985. In.: RÁKOSI Sándor – SZABÓ Bálint – SÁGVÁRI Ágnes – VASS Henrik (szerk.): Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964–1988. (= MSZMP Dok.)
- ANTAL Tamás (2009): *A szovjet típusú közigazgatás Kelet- és Közép-Európában.* In: Jogtörténeti Szemle. 2009. 3. szám. 1–9. o. (= ANTAL 2009a)
- ANTAL Tamás (2009): *A tanácsrendszer és jogintézményei Szegeden (1950–1990). Szervezeti és működési alapvetések.* = Dél-alföldi évszázadok 26. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2009. (= ANTAL 2009b)
- ANTALFFY György (szerk.) (1987): *A munkásmozgalom Csongrád megyei harcosainak életrajzi lexikona.* Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat, Szeged.
- BALOGH Sándor – IZSÁK Lajos (szerk.) (2004): *Magyarországi pártprogramok, 1944–1988.* = Magyarországi pártprogramok III. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- BEÉR János – KOVÁCS István – SZAMEL Lajos (1964): *Magyar államjog.* Tankönyvkiadó, Budapest. 2
- BEÉR János (1962): *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945–1960).* Gazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- BEÉR János (1961): *A második tanács törvény előkészítése.* In: Állam és Igazgatás. 1961. július. (7. szám) 481–491. o.
- BEÉR János (1960): *Az államhatalmi szervezet egysége a Magyar Népköztársaságban.* In: Állam és Igazgatás. 1960. április. (4. szám) 258–271. o.
- BELÉNYI Gyula (1996): *Az alföldi városok és a településpolitika (1945–1963).* = Dél-alföldi évszázadok 7. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged.
- BEREND T. Iván – RÁNKI György (1976): *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- BERTA Tibor (1986): *A Szegedi Járás Tanács működése és szervezeti felépítése (1950–1956).* In: BLAZOVICH László (szerk.) Tanulmányok Csongrád megye történetéből X. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 273–313. o.
- BLAZOVICH László (szerk.) (2007) *Csongrád megye tanácsainak tisztségviselői (1950–1990).* = Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXXVI. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged.
- BLAZOVICH László (1995): *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 5.* Csongrád megye. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BLAZOVICH László (2005): *Szeged rövid története.* = Dél-alföldi évszázadok 21. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged.
- BÖLÖNY József – HUBAI László (2004): *Magyarország kormányai, 1848–2004.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DOLMÁNYOS István (1971): *A Szovjetunió története.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- FARKAS Csaba (2010): *Köztörténet.* In: BLAZOVICS László (szerk.): Szeged története 5. 1945–1990. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 85–198. o.; Mezőgazdaság. In: Uo. 605–656. o.
- FORRÓ János (2001): *A Kádár-rendszer korszaka 1956. november 1-jétől 1989-ig. (A rendőr-minisztérium)* = Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből, 1956–1989. BM Kiadó, Budapest.

- GERGELY Ferenc (2008): *KISZ. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség története, 1957–1989*. Holnap Kiadó, Budapest.
- HORVÁTH Attila (2010): *A szovjet típusú diktatúra államigazgatási joga*. In: BALOGH Elemér – HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*. SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged. 359–374. o.
- HORVÁTH Attila (2017): *A választójog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában*. In: KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 181–194. o.
- KÁLLAI Gyula – SZABÓ Bálint (szerk.) (1977): *A magyar népfront története 2. Dokumentumok, 1935–1976*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- KISS László (2000): *A tanácsi szervek politikai (párt) irányításának néhány kérdése Magyarországon*. In: PETRÉTEI József (szerk.): *Emlékkönyv Ádám Antal egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 131–138. o.
- KISS László (1978): *A tanácsok jogalkotó tevékenységének néhány kérdése, különös tekintettel a szervezeti és működési szabályzatok megoldására*. In: *Állam és Igazgatás*. 1978. augusztus–szeptember. (8–9. szám) 747–756. o.
- KOVÁCS István (1962): *A szocialista alkotmányfejlődés új elemei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS István (szerk.) (1982): *A Szovjetunió szövetségi alkotmányai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- M. SOMLYAI Magda (1965): *Földreform 1945. Tanulmány és dokumentumgyűjtemény*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- NYERS Rezső (1968): *Gazdaságpolitikánk és a gazdasági mechanizmus reformja*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- NYERS Rezső (1988): *Útkeresés – reformok*. Magvető Kiadó, Budapest.
- ŐRY Károly (2001): *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig*. = Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből, 1948–1956. BM Kiadó, Budapest.
- PATYI András (2010): *A közigazgatási bíráskodás alkotmányos háttérének eredete és jelentése*. In: BALOGH Elemér – HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*. SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged. 653–669. o.
- PAPP Lajos (1980): *Az MSZMP XII. kongresszusa után*. In: *Állam és Igazgatás*. 1980. június. (6. szám) 481–496. o.
- PERJÉSI László (1969): *A tanácsok pártirányításának tapasztalatai Szegeden*. In: *Állam és Igazgatás*. 1969. március. (3. szám) 238–245. o.
- PINTÉR István – SZABÓ Bálint (1978): *A népfrontmozgalom Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- RAINER M. János (2011): *Bevezetés a kádárizmusba*. 1956-os Intézet – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- RÉVÉSZ Béla (2018): *Az Igazságügyi Minisztérium története (1944–1990). A pártirányítás évtizedei*. = *Az Igazságügyi Minisztérium története (1867–1990) 2. Igazságügyi Minisztérium*, Budapest.
- RÉVÉSZ Béla (1998): *Az osztályharc fogalmának politikai és jogi aspektusai az '50-es években*. = *Acta Jur. et Pol.* Szeged. Tom. LIV. Fasc. 15. Szeged.
- RUSZOLY József (1997): *Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a magyar alkotmányfejlődésben*. In: *Uő.: Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. JATEPress, Szeged. 151–156. o.
- SZ. LUKÁCS Imre – SZABÓ ENDRE (szerk.) [é.n. (1972)]: *Viharsarki állami gazdaságok (1949–1969)*. Magánkiadás, Szeged.

- SZAMEL Lajos (1964): *A Magyar Népköztársaság államszervezetének kialakulása és fejlődése*. In: Szabó Bálint (szerk.) 20 év. Tanulmányok a szocialista Magyarország történetéből. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 313–358. o.
- SZATMÁRI Miklós (1982): *A káderképzés célja és rendszere*. In: ZRINSZKY László (szerk.): *A káderképzés pedagógiája*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 13–28. o.
- SZENTE Zoltán (2006): *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet, 1945–2005*. Osiris Kiadó, Budapest.
- SZILÁGYI György (1975): *A tanácsrendelet-alkotás tervszerűségének szegedi tapasztalatai*. In: *Állam és Igazgatás*. 1975. január. (1. szám) 85–92. o.
- SZILÁGYI György (2003): *Ahogy a Torony alatt láttam és megéltem... Szemelvények Szeged XX. századi közigazgatás-történetéből*. = Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXXIII. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged.
- TAMASI Mihály (2010): *Népesség és társadalom*. In: BLAZOVICS László (szerk.): *Szeged története 5. 1945–1990*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. 199–270. o.
- VINCZE Imre (1978): *A KGST nemzetközi valutarendszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- WEISS János (2007): *Marx Hegel-kritikája és társadalomelmélete*. In: BOROS Gábor (főszerk.): *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 906-912. o.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa

Kiadó:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem;
Államtudományi és Közigazgatási Kar
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert dékán

Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

Tördelőszerkesztő:

Mikes Vivien

ISBN 978-963-498-099-5 (PDF)

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt
keretében készült el és jelent meg.